

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE AİLE SİYASETİNDE YENİ DÖNEM
POLİTİKALARI
(2000 SONRASI BİR DEĞERLENDİRME)

FARUK TURĞUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. MEHMET ALİ AYDEMİR

KONYA-2014

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı: Faruk TURĞUT

Numarası: 124205001001

Ana Bilim / Bilim Dalı Sosyoloji

Programı Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. MEHMET ALİ AYDEMİR

Tezin Adı : TÜRKİYE'DE AİLE SİYASETİNDE YENİ
DÖNEM POLİTİKALARI (2000 SONRASI BİR
DEĞERLENDİRME)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **TÜRKİYE'DE AİLE SİYASETİNDE YENİ DÖNEM POLİTİKALARI (2000 SONRASI BİR DEĞERLENDİRME)** başlıklı bu çalışma **20/08/2014** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR

Doç. Dr. Ertan ÖZENSEL

Yrd. Doç. Dr. Uğur ÇAĞLAK

Danışman ve Üyeler

Danışman

Üye

Üye

İmza

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Faruk TURĞUT	
	Numarası	124205001001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tezin Adı	TÜRKİYE'DE AİLE SİYASETİNDE YENİ DÖNEM POLİTİKALARI (2000 SONRASI BİR DEĞERLENDİRME)	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

ÖNSÖZ

Ülkemizde aile, değişen zamanın getirdiklerinden nasibini almakla birlikte toplumumuzdaki önemli yerini halen korumaktadır. Elbette ki yaşadığımız hızlı değişim sürecinde, ailenin müdahale edilmeksizin sosyal döngü içerisine bırakılması, elde kalan değerlerin de aşınmasına neden olacaktır. Aile yaşamındaki bu aşınmanın toplumun diğer kurumlarına da yansımaları, toplumsal hayatta telafisi mümkün olmayan problemlere yol açacaktır. Bu sebeple, devlet bir yandan ailenin varlığını koruyacak tedbirler almakta; diğer yandan da aile ile üyelerinin modern hayatın neden olduğu taleplerini karşılamak, bu yaşama uyum sağlamak adına hizmetler geliştirmektedir. Bu çalışmada, ülkemizdeki 2000 sonrasında yeniden şekillenen siyasal süreç içerisinde oluşturulan aile politikaları ele alınmıştır.

Burada, öncelikle eğitim hayatım boyunca bana olan güvenlerini hiçbir zaman eksiltmeyip, tüm imkanlarıyla destekleyen aileme sonsuz teşekkürü borç bilirim. Başta danışman hocam Mehmet Ali Aydemir, Ertan Özensel ve Uğur Çağlak olmak üzere, gerek lisans hayatımda gerekse de yüksek lisans sürecinde yol gösteren, bundan sonraki süreçte de yanılarımda bulunmaktan mutluluk duyacağım hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Tabii ki hayatım da çok özel yeri olan, lisans ve yüksek lisans aşamasında her başım sıkıştığında yanımda olan, destek ve dualarını eksik etmeyen, başarımın arka planında varolan ve hep varolacak olan arkadaşlarıma buradan teşekkürlerimi sunuyorum.

Faruk TURĞUT

Konya 2014

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Faruk TURĞUT
Numarası	124205001001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR
Tezin Adı	TÜRKİYE'DE AİLE SİYASETİNDE YENİ DÖNEM POLİTİKALARI (2000 SONRASI BİR DEĞERLENDİRME)

ÖZET

Bu tez çalışması, 2000 sonrası siyasette aileye yönelik yaklaşımda yaşanan zihniyet dönüşümünden yola çıkarak Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında aileye yönelik uygulanan politikaları ortaya koymaya çalışan bir araştırmayı kapsamaktadır.

Çalışmada ilk olarak aile kavramı ve ailenin geçmişten günümüze geçirdiği dönüşüme dair açıklamalar yapılmış, aileye yönelik devletin koruyucu müdahalelerinin gerekçeleri belirtilmiştir. Daha sonra sosyal devlet, sosyal politika ve aile politikası kavramları açıklanmıştır. Bahsedilen kavramların olgusal boyutu, Türk siyasetinin tarihsel gelişim süreci ile ilişkilendirilerek ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda, geçmişte uygulanan nüfus politikaları ele alınmıştır.

Son olarak, 2002'den itibaren aileye yönelik uygulanan aile, kadın ve çocuk politikaları analiz edilmiştir. Aile politikaları kapsamında yapılan çalışmaların yeterli olmadığı, ancak geçmişe kıyasla aile politikalarında önemli bir zihniyet dönüşümünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Nüfus, Nüfus Politikası, Sosyal Devlet, Sosyal Politika, Aile Politikası

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Faruk TURĞUT		
	Numarası	124205001001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Aydemir		
	Tezin İngilizce Adı	NEW ERA FAMILY POLICY IN TURKEY (AN EVALUATION OF POST 2000)		

SUMMARY

This thesis comprises a study which try to present the policies realized for families in government of Adalet ve Kalkınma Partisi (Justice and Development Party) based on the transformation of the mind experienced in approach for family in politics after 2000.

At first of this sutdy, explanations have been made about the concept of family and transformation of family from past to present, excuses of protective interventions of state for family have been specified. Afterwards the concepts of social state, social policy and family policy have been clarified. The phenomenological dimension of mentioned concepts has been put forth associatively with historical evolution of Turkish politics. In this context, population policies which was performed in the past have been discussed.

Finally, family, woman and child policies applied for family since 2002 have been analyzed. It has been reached that works performed in the scope of family policy are not satisfactory, but compared to past, the family policies have a important mind transformation about family.

Keywords: Family, Population, Population Policy, Social State, Social Policy, Family Policy

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ İLE GELECEK ARASINDA AİLE.....	3
1. 1. GELENEKSEL DÖNEMDE AİLENİN TOPLUMSAL BİÇİMLENİŞİNDE ANA İZLEKLER: GELENEK, DİN VE EKONOMİ.....	5
1. 1. 1. Ailenin Geçmişe Dönük Yüzü ya da Geleceğine Normatif Temel: Gelenek.....	5
1. 1. 2. Din: Aileye Kutsal Muhafız mı? Yoksa Emanet mi?.....	8
1. 1. 3. İktisadi Bir İşbirliği Olarak Aile: Ekonomik Üretim Gücü.....	12
1. 2. MODERN DÖNEMDE AİLENİN TOPLUMSAL BİÇİMLENİŞİNDE ANA İZLEKLER: KÜLTÜREL VE EKONOMİK DEVRİM.....	15
1. 2. 1. Aileye Seküler Temeller ve Tekil Ailenin Kültür Koşulları: Kültürel Devrim.....	15
1. 2. 2. Modernitenin Yıkıcı Yüzü: Ekonomik Devrim “Sanayileşme, Kentleşme ve Göç”.....	19
1. 3. AİLEYE KARŞI OLUŞAN MODERN TEHLİKE UNSURLARI VE GELECEĞİNE İLİŞKİN OLASI SENARYOLAR.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLETİN GELİŞİMİ VE AİLE POLİTİKALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM.....	32
2. 1. SOSYAL DEVLET VE SOSYAL POLİTİKA TARTIŞMALARI.....	32
2. 1. 1. Sosyal Devleti Keşfetmek.....	32

2. 1. 2. Sosyal Politika Ve Bir Alt Kategorisi Olarak Aile Politikası.....	41
2. 1. 3. Türkiye'de Sosyal Devlet Ve Sosyal Politika.....	44
2. 2. TÜRK SİYASETİNDE AİLE POLİTİKASINI ARAMAK.....	47
2. 2. 1. 1923-1960 Dönemi: Nüfusu Artırmaya Yönelik Uygulanan Politikalar	49
2. 2. 2. 1960-2000 Dönemi: Nüfusu Artışını Azaltmaya Yönelik Uygulanan Politikalar	58
2. 3. 2000 SONRASI TÜRK SİYASETİNDE AİLE POLİTİKALARI: YENİ DÖNEM, YENİ ALGILAR, YENİ STRATEJİLER.....	67
2. 3. 1. Aile Bütününe Yönelik Politikalar	68
2. 3. 1. 1. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kurulması	68
2. 3. 1. 2. Aileyi Koruma Kanunu ve Aile Mahkemelerinin Kurulması	71
2. 3. 1. 3. Aile Danışma Merkezleri	72
2. 3. 1. 3. 1. Aile Eğitim Programı (AEP)	74
2. 3. 1. 3. 2. Evlilik Öncesi Eğitim Programı (AÖEP)	75
2. 3. 1. 3. 3. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı.....	75
2. 3. 1. 4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İletişim Merkezi: Alo 144 ve Alo 183.....	76
2. 3. 1. 5. Üremeye Yardımcı Yöntemlerin (Tüp Bebek vs.) Genel Sağlık Sigortası Kapsamına Alınması	77
2. 3. 1. 6. Sosyal Hizmet Merkezlerinin Kurulması.....	79
2. 3. 2. Kadına Yönelik Politikalar	80
2. 3. 2. 1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Kurulması	80
2. 3. 2. 2. Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Dair Başbakanlık Genelgesi (2006/17)	81
2. 3. 2. 3. Kadın Konukevleri	82
2. 3. 2. 4. Kadının İstihdamını Artırılması ve İş Hayatına Yönelik Çalışmalar	83

2. 3. 2. 5. Kadınların Emekliliklerine Yönelik Düzenlemeler	86
2. 3. 2. 6. Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu.....	88
2. 3. 3. Erkeğe Yönelik Politikalar	89
2. 3. 4. Çocuğa Yönelik Politikalar	91
2. 3. 4. 1. Çocuk Koruma Kanunu.....	91
2. 3. 4. 2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Kurulması	93
2. 3. 4. 3. Çocuk Evleri.....	96
2. 3. 4. 4. Sevgi Evleri	97
2. 3. 4. 5. Çocuklara Aile Yanında Hizmet Verilmesi	98
2. 3. 4. 5. 1. Aile Yanında Destek Hizmeti.....	98
2. 3. 4. 5. 2. Koruyucu Aile Faaliyetleri	99
2. 3. 5. Yaşlılara Yönelik Politikalar	100
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	109

KISALTMALAR

ABSD:	Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı
AEP:	Aile Eğitim Programı
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
AÖEP:	Aile Öncesi Eğitim Programı
ASAGEM:	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASPB:	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
EYHGM:	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
HÜNEE:	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ILO:	Uluslar Arası Çalışma Örgütü
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
RG:	Resmi Gazete
SHÇEK:	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SYDV:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
YKM:	Yaşlılar Koordinasyon Merkezi

GİRİŞ

Aile, bilindik bir ifadeyle "toplumun temel yapı taşıdır". Toplum içerisinde yerine getirdiği işlevler ile toplumun temel dinamiğini teşkil etmektedir. Sadece bununla sınırlı değildir aile. İnsan olmanın da öncüsüdür aynı zamanda. Beşer olarak hayata göz açan insanın topluma, insanlığa açılan kapısıdır. Her yönden sağlıklı bir birey olmanın temellerinin atıldığı yerdir. Sağlıklı bireyler, sağlıklı aile ve sağlıklı toplum sarmalının odağındadır. Toplumda bulunan ekonomi, din, eğitim gibi kurumların mikro düzeyde yaşandığı, insanın hayata hazırlandığı yuvadır aile.

Tüm bu özellikleri ve işlevleriyle aile, insanlığın ilk dönemlerinden beri var olmaktadır. Aile, yeni nesillere aktararak muhafaza ettiği din, gelenek gibi değerlerin koruması altındadır. Moderniteyle birlikte geleneksel kabullerin değişmesi, sosyal hayatın yeniden inşa edilmesiyle mevzubahis değerlerde çözüme yaşanmıştır. Bu değişimin ve çözülmenin bir yansıması olarak, ailevi değerlerde oluşan tahribat ailenin farklı biçimlerde meydana gelmesine neden olmuştur.

Aile hususunda tecrübe edilen bu olumsuz dönüşüm, ailenin geleceğine yönelik kötü senaryoların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ailenin geldiği nokta ve geleceğine dair yapılan olası senaryolar nedeniyle siyasal mekanizmanın konuya müdahalesi gerekmektedir. Buradan hareketle çalışmanın konusunu, ailenin mevcut yapısını korumak adına ülkemizde devlet tarafından yeni dönemde uygulanan politikalar ve bu politikaların arka planında bulunan zihniyet dönüşümü oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, sosyal hizmet bağlamında aile politikalarının uygulanmasındaki temel neden olarak geçmişten günümüze gelene dek ailenin yaşadığı dönüşüm açıklanmaya, modern dönemde karşı karşıya kaldığı riskler ve geleceğine yönelik olarak muhtemel fikirler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, öncelikle sosyal devlet, sosyal politika, aile politikası kavramlarına açıklama getirilmeye; sonrasında bu kavramların Türk siyasetindeki karşılıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analizin gayesi, dünyada sosyal devlet

ve sosyal politika olgusunun çıkışıyla ülkemizdeki gelişim sürecini açıklamaktadır. Toplumun varlık ve düzenini esas alan ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen sosyal devlet nezdinde ailenin önemini kavramaktır. Ülkemiz siyasetinde önemli olan nokta gerek nüfus konusunda, gerek aile konusunda müdahalenin sosyal devletin yükselişiyile eş zamanlı meydana gelmesidir.

Aile toplumdaki değerlerin aktarımının yanısıra toplumun devamlılığını sağlayacak temel unsur olan nüfusun teminini de sağlayan yegane birimdir. Dolayısıyla devlet tarafından benimsenen nüfus politikaları, aile üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Buradan hareketle, ülkemizde 1923-2000 yılları arasında uygulanan nüfus politikaları ele alınmıştır. Nüfus politikalarının ele alınmasındaki bir diğler amaç ise, ülkemizde geçmiş dönemlerde uygulanan aile politikalarını tespit etmektir.

Çalışmada son olarak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte aile politikaları bağlamında yaşanan zihni dönüşümü göstermek amacıyla yeni dönemde uygulamaya konan aileye, kadına, erkeğe, çocuğa ve yaşlılara yönelik politikalar ele alınmıştır. Çalışmanın esas odak noktasını 2000 sonrasında yapılan çalışmalar oluşturmaktaysa da geçmişten günümüze devreden aile ve üyelerine yönelik çalışmalarda göz önünde bulundurulmuştur. Uygulamaya konan yeni çalışmaların yanısıra mevcut hizmetlerdeki son dönem değişiklikleri de yaşanan zihniyet dönüşümünü göstermesi amacıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ İLE GELECEK ARASINDA AİLE

Toplumun en küçük yapı birimi ve temel unsuru olan aile, insanlığın başlangıcından beri süreç içerisinde çeşitli etkilenimler sonucu değişikliklere uğrasa da varlığını günümüze kadar koruya gelmiştir. Aile, insanların yaşamlarını idame ettirecekleri ilk sosyal çevredir. Bireyin topluma, toplumsala geçişini sağlayan, hayata bağlayan köprüdür aile. Bu yüzden ki toplumda varolan diğer kurum ya da yapıların aksine gerek nicelik gerekse de nitelik olarak üstünlük arz etmektedir (Şahinkaya, 1991: 35). İnsanın yaşamında bu denli önemli bir yer bulan aile kurumu, öteden beri sosyal bilimlerin ilgisini çekmiştir. Ailenin ne zamandan beri var olduğu, ilk aile tiplerinin yapısı ve günümüz ailesiyle farklılığı/benzerliği, her dönem ve toplumda ailenin birey veya toplumun hangi ihtiyaçlarına karşılık varlığını devam ettirdiği gibi sorular, antropologların, tarihçilerin, sosyologların vd. araştırmaların da temel motivasyon olmuştur (Can, 2013: 65).

İnsanlığın başlangıcından itibaren, evrensel olarak her toplumda var olmasına ve üzerinde bu kadar ilgi ile durulmasına karşın aile tanımı üzerine oluşturulmuş bir fikir birliği henüz sağlanamamıştır. Ailenin evrensel bir tanımının yapılamamasının önünde bir takım engeller bulunmaktadır. Bunlardan ilki tarih boyunca toplum nasıl değişikliklere uğramışsa aile de boyutları, yapısı ve işleyişi bakımından büyük dönüşümler göstermiştir (Aydın, 2011b: 35-36). İkinci belki de en önemli engel ise ailenin değişik dönemlerde ve toplumlarda değişik işlevlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Atalay, 1989: 3). Aile için yapılacak evrensel bir tanımın önündeki üçüncü engel ise ailenin dünya çapında sergilediği çeşitlilik ve tüm bunların sonucu olarak aile hakkındaki düşüncelerde oluşan farklılıklardır (Canatan, 2013: 58-60).

Aile ilk seferde anne, baba ve çocuklardan bazen de dede ve nineden oluşan bir grup olarak akla gelmekteyse de bu sadece ailenin bir türünü ifade etmektedir. Aileyi her toplumda üstlendiği evrensel işlevlerin yanı sıra kendisine yüklenen farklı rol ve

değerlerden dolayı kesin ve genel geçer bir şekilde tanımlamak güçtür. Dolayısıyla belli bir özellik ya da bakış açısı üzerinden yapılacak tanımlamalar yetersiz kalacaktır. Bunun yerine taşıdığı özelliklerden yola çıkılarak bir açıklama yapılabilir. Buna göre aile, biyolojik ilişki sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal, vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir (Aydın, 2011b: 36).

Böylesi kompleks bir işlev kümesine sahip olan ve bireyin, toplumun ve toplumsalın anlaşılması, analiz edilmesi adına birçok bilimsel alana kaynaklık eden aile, geçmişten bugüne çeşitli yollarla inceleme konusu edilmiştir. Söz konusu incelemelerde kimi araştırmacılar ailenin ekonomi, siyaset, eğitim ve din gibi diğer toplumsal kurumlarla olan ilişkisi üzerinde durmuş; kimi araştırmacılar ise daha yaygın olarak aileyi yerleşim yerlerine, yoğunluk ve işlevlerine, sosyo-ekonomik yapısına vb. sınıflamalar ile incelemişlerdir. Ancak aileyi inceleme noktasında başvurulan böylesi yöntemler, ya bir ideal aile tipi oluşturarak diğer türler ile mukayese edilmekte ya da ailenin etkilendiği dinamiklerden birine öncelik vermektedir. Bu yüzden ailenin açıklığa kavuşması noktasında yetersiz kalmaktadır. Şöyle ki birbiri içine yuvalanmış bu dinamikleri referans alarak yapılacak bir açıklamada biri diğerlerine nispeten daha baskın olabilir ancak tek başına açıklayamaz (Dikeçligil, 2012: 22).

Buradan hareketle bu bölümde geçmişten günümüze gelene dek ailenin tanımlanmasında ve şekillenmesinde etkili olan, onu toplumsalla irtibatlandıran ve süreç içerisinde yaşanagelen değişimi gözlemleyebilmek adına merkezi öneme sahip izlek noktaları üzerinden bir analiz ortaya konulmaya; bunun akabinde de eldeki mevcut verilerden yola çıkarak ailenin geleceğine dair yorumlar yapılmaya çalışılacaktır.

1. 1. GELENEKSEL DÖNEMDE AİLENİN TOPLUMSAL BİÇİMLENİŞİNDE ANA İZLEKLER: GELENEK, DİN VE EKONOMİ

1. 1. 1. Ailenin Geçmişe Dönük Yüzü ya da Geleceğine Normatif Temel: Gelenek

Kökenleri insanlık tarihi kadar eskilere dayanan ve toplumun sosyal ve kültürel temellerini bünyesinde barındıran aile (Nirun, 1994: 19) üzerinde, süre gelen dönem içerisinde etkili olan temel dinamik şüphesiz *gelenektir*. Doğaları gereği insanlar, en temel dürtüleri ve içgüdüleri ile onları topluluklar olarak bir arada tutucu, kendi yaşam deneyim ve tecrübelerine dayanarak inanç, değer, ahlak ve bir arada yaşamaya yönelik, her türlü toplumsal ilişkileri düzenleyici kurallar oluşturan sosyal varlıklardır (Aydemir&Tecim, 2012: 45). Genel olarak bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli yöntemlerle daha sonraki kuşaklara ulaştırdığı her türlü maddi/manevi kurum ve uygulamalar biçimi olarak tanımlanan gelenek, toplumların ortak değerlerini, bilgi ve davranış kalıplarını oluşturmaktadır. Bu vesileyle gelenekler bir yandan toplumların sürekliliğini sağlarken diğer yandan da toplumsal meşruiyetin kaynağı olmaktadır (Yılmaz, 2005: 40).

Toplumun sürekliliğini sağlaması ve ilişkilere, eylemlere meşru bir zemin sunması gibi olumlu yönlerinin yanı sıra gelenek, genelde toplum özelde ise aile hayatında aksi durumlar da doğurabilmektedir. Tek bir gerçeklik olmaktan ziyade kendisini insanın her türlü eyleminde, düşüncesinde, yaşamında gösteren gelenek çok yönlü yapısından dolayı aile üzerindeki etkisini belli unsurlar üzerinden daha anlaşılır kılar. Çünkü kimi durumlarda gelenek dinamik yapısından dolayı kendi sınırları içerisinde devinerek söz konusu unsurların oluşumunda etkin olmakta, kimi durumlarda ise bu unsurların karşısında baskın olarak yer almaktadır. Bir taraftan geçmişi hazinelleştirerek insanlara sunarken, diğer taraftan insanların geçmişe takılıp kalmasına neden olmakta, yaşanan anın keşfedilmesini engellemekte ve insan hayatının diğer bileşenlerinin sınırlarını işgal etmektedir. Bunun en somut örneğini çoğu kere birbirlerine eş olarak görülen ve aynı düşünceleri savunan din ile olan gerilim oluşturmaktadır.

Toplumsal yapı içerisinde geleneğin bir parçası olarak var olagelen ve yaşanan gelişmeler karşısında yine geleneğe sığınarak varlığını muhafaza eden aile, geçmişten bugüne toplumun yeniden üretilmesi işleviyle geleneklerin ve sağlanan meşru zeminin sürekliliğini sağlamıştır. Ancak gelenek süreç içerisinde sabit kalmamakta; aksine dönemin konjoktürel yapısına, insanların beklenti ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Gusfield, 2005: 66). Bu yönüyle gelenek sadece tarihsel bir olgu olmamakta; aynı zamanda ailenin aktarımı neticesinde tarihe etki eden, onu oluşturan bir hal kazanmaktadır. Gelenek ile tarih arasındaki ilişki sürecinde aile, bir taraftan genel toplumsal gelenek sisteminin üreticisi olurken, diğer taraftan da oluşan sistemin taşıyıcısı, koruyucusu, muhafızı olmaktadır. Aile ifa ettiği rolleriyle toplumun kendi içinde dönüşümünü sağlayarak varlığının temeli olmuştur.

Aile toplumsal gelenek sistemindeki işlevsel konumunun yanı sıra kendi içinde, özel alanda da bir gelenek oluşturmaktadır. Aile içi gelenek sistemi, mahrem alana işaret etmektedir. Gerek kadın-erkek ilişkisinin gerek aileye daha sonra katılan üyeler arasındaki ilişkilerin gerçekleştiği alandır. Aile içi ilişkilerinde uyum sağlamaya çalışan insan, ailenin diğer üyeleriyle olan ilişkisi bir tarafa, kendi iç dünyasında bile geleneklerin yardımına başvurmaktadır (Bulaç, 1997: 199). Karşılıklı sorumluluk duygusuna dayanan ve samimi, cemaatsel ilişkiler örüntüsüyle oluşan özel alanda ailevi sorunlar, dertler, kederler, sevinçler, hüznler, sırlar, değerler, endişeler kısacası hayata ve söz konusu sınırlar içinde bulunan insanlara dair ne varsa her şey paylaşılır; toplumsal zemine taşınmaz, herkesle paylaşılmaz. Topluma ilintili olan, toplumun gelenek sistemi ile geçişlilik gösteren ve bu yapı üzerine artı ve eksiler ile şekillenerek oluşan özerk, aileye özgü olan geleneksel ağlar içinde yaşanır.

Geleneğin aile üzerindeki ve bu bağlamda topluma etki eden bir diğer önemli nokta ise toplumsal ve aile içi cinsiyet rolleridir. Gelenekle olan ilintisinden de anlaşılacağı üzere, tarih yüklü olan toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak cinsiyet ayrımını ifade eden kadınlık ve erkeklikle alakalıdır. Kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir. Toplumun yapmış olduğu bu yüklemeler biyolojik özelliklere dayanmak zorunda olmadığı gibi

bu fiziki özelliklerden de tamamen bağımsız değildir. Bu roller, tarihsel farklılıklara göre değişen şartlarda oluşmuştur. Erkeklerin kadına kıyasla daha güçlü bir fiziki yapıya sahip olması onun ev dışında bulunabilmesine izin verirken; fiziki zayıflığının yanı sıra çocuk doğurma özelliğiyle de kadının ev içinde, eve bağımlı bir rol üstlenmesini gerektirmiştir. Öğrenilerek kazanılan bu roller, aile içinde gerçekleşen sosyalleşme süreciyle aktarılmaktadır (Bayhan, 2012: 153-154; Giddens, 2005: 107).

Toplumsal şartlar içerisinde şekillenen gelenekler, toplumsal alandaki gibi kadın ve erkeğin aile içindeki rollerini de etkilemiştir. Modern öncesi dönemde kadına kıyasla daha güçlü bir fiziki yapıya sahip olması ve buna bağlı olarak evin geçimi ve ailenin korunması gibi daha önemli olarak addedilen işleri yerine getirmesinden dolayı erkek egemen bir toplum/aile yapısı oluştuğu varsayılmaktadır. Doğu ve Batı toplumlarının her ikisinde de geleneksel ataerkil yapı var olmaktadır. Ancak Batı'da daha ileri bir boyuta giderek kadın, çocuk ile aynı statüye indirgenip akıldan ve muhakeme yeteneğinden yoksun olarak tanımlanmakta; kendisi adına veya başkaları adına fikir yürütebilecek, ailenin problemleri konusunda kendisine danışılabilir bir birey olarak kabul edilmemektedir. Erkek çocuk büyüdükten sonra babası tarafından kabul edildiğinde statü olarak annesinden üstün sayılmaktadır (Çeler, 2012: 168-169; Ateş, 2000: 25-26). Aile içindeki bu geleneksel rol dağılımı babalık ve annelik kimliğinde de kendini göstermektedir. Şöyle ki baba aile içerisinde güç hiyerarşisinin tepesinde bulunmaktadır. Buna karşın anne, eşine tabi olmakla birlikte en önemli görevi çocuk yetiştirmek ve aileyi çekip çevirmektir. J. J. Rousseau'nun da ifade ettiği üzere; "kadınlar annelik görevini iyi bir şekilde yerine getirdikleri takdirde erkeklerin de iyi bir koca ve baba olacak; çocukları ile arasında ise hakiki bir anne-çocuk ilişkisi oluşacaktır" (1966: 15). Böylesi bir ortam ailenin sağlıklı ve huzurlu bir şekilde sürekliliğini sağlarken, toplumunda aynı şekilde geleceğine etki edecektir.

1. 1. 2. Din: Aileye Kutsal Muhafız mı? Yoksa Emanet mi?

Doğal bir toplumsal örgütlenme şeklinde, insanlığın başlangıcından bu yana var olan ailenin süreç içerisindeki konumunu ve geçirdiği dönüşümü izleme noktasında önemli bir diğer olgu *dindir*. Aile, bazı çevrelerce ileri sürüldüğü gibi insanların aşkın ile olan iletişim ihtiyacını gideren ve bu çerçevede toplumsal değer ve kurallar üreten din tarafından oluşturulmamıştır. Buna karşın, aralarında karşılıklı dinamik bir ilişki söz konusudur. Tarih boyunca din aileyi etkilediği gibi aile de dini etkilemiş ve genel olarak birbirlerini kollaya gelmişlerdir (Aydın, 2013: 315).

Geçmişten günümüze dünya üzerinde pek çok din ve inanç sistemi yer almıştır. Gerek toplumsal şartların doğal sonucu olarak, insanlar tarafından oluşturulan ve büyük çoğunlukla ilkel toplumlarda karşımıza çıkan beşeri dinler; gerekse de kaynağı itibarıyla Allah'a dayanan semavi dinler olsun hepsi aileye büyük önem vermişlerdir (Aydın, 2011b: 117; Tekin, 2013: 260). Dinlerin aileye verdikleri bu ehemmiyetin nedeni şüphesiz ailenin toplum içinde bulunan konumu ve yerine getirdiği işlevlerdir.

En yaygın kabulle aile toplumun en küçük temsilidir. Yerine getirdiği toplumsallaştırma işleviyle varolan değer, inanç gibi kültürel öğelerin aktarımını gerçekleştirerek toplumun sürekliliğini, yeniden üretimini sağlamakta; böylece toplumsal düzeni ve meşruiyet zeminini meydana getirmektedir. Bu yönüyle birlik, bütünlük ve düzenliliğe vurgu yapan ve yine toplumda önemli bir meşrulaştırma aracı olan din ile birleşmektedir (Tekin, 2013: 236). Diğer yandan aile, dini toplumsallaşmanın merkezindedir. Dünyaya gözlerini yeni açan bireye dini değerlerin aktarıldığı ve buna ilaveten değerlerin gündelik hayatta karşılık bulup bulmamasının denetlendiği ilk yerdir aile. Din ile birey arasındaki irtibatı sağlayan en önemli iletişim kanalıdır. Din bu kanal yoluyla bir taraftan toplumun her alanına yayılma şansı bulmakta; diğer taraftan da kendisine nesiller boyu üye teminatını sağlamaktadır (Akt. Subaşı, 2014: 103; Kehrer, 2007: 92).

Din ile toplumsala yönelik birçok ortak noktada buluşmasına ek olarak; dinin lehine bu kadar işlevsel bir özellik sergileyen ve birçok din tarafından kutsallık atfedilen aileye yönelik bütün dinler koruyucu, düzenleyici kurallar getirmiştir. Aile

içindeki tüm faaliyetler evlenmeden boşanmaya, çocuk yapmadan onların kişiliklerinin inşasına, hatta hayata ilişkin tüm geçişlerinin kodlanmasına kadar her şey din sınırları içerisinde değerlendirilmiştir (Subaşı, 2014: 103).

Toplumun temelini teşkil eden ailenin toplumsal olarak meşru bir zeminde vücut bulmasının ilk şartı evliliğdir. Evlilik, karşıt cinsten iki yetişkin bireyin toplumsal kriterler çerçevesinde birleşimini ifade etmektedir. Konuyu semavi dinler açısından ele alacak olursak, üç büyük din de aileyi esas almışlardır. Yahudilikte ve Hristiyanlıkta aile kurmak esastır; aile dini bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin yerine getirdiği üreme işlevi dinin ve egemenliğinin yeryüzündeki devamlılığının teminatı olarak görülmüştür. Buna ek olarak, Hristiyanlıkta aileye dini bir misyon yüklenmesinin yanında, onu manevi yükselmenin önünde bulunan bir engel olarak görmektedir. Katoliklerde ruhban sınıfının evlenmemesi bundan ileri gelmektedir. Evliliğin dini bir içeriğe sahip olduğu Hristiyanlık ve Yahudiliğin aksine, İslamiyet'te evlilik medeni bir işlemdir ve dini içerik taşımaz. Nikahın camide veya bir din görevlisinin eşliğinde yapılması gerekmez (Tekin, 2013: 241-252). Hayatın her alanına toplumsal düzenin sağlanması adına kurallar getiren İslamiyet, aileye de düzenleyici kurallar getirmiş, toplumun temeli olarak kabul ettiği ailenin kurulmasını teşvik etmiştir.

Evlenen bireyler birbirlerine karşı sorumluluk almalarının yanında birbirleri üzerinde bir takım haklara da sahip olmaktadır. Her toplum ya da kültür evlenen bireylerin karşılıklı bu sorumluluk ve haklarının yanı sıra kimin kiminle, ne şekilde evleneceğini (Zeybekoğlu Dünder, 2012: 41-42) kendi değer, gelenek ve inanç sistemince belirlemiştir. Hemen bütün büyük dinler evliliğe, ailenin kurulmasına aynı şekilde büyük önem vermişler; bununla birlikte belirli sınırlamalar getirmişlerdir. Bu sınırlamaları en önemlisi şüphesiz tarih boyunca belirli istisnalar dışında tüm toplumlarda mevcut olan *ensest ve boşanma* yasağıdır. Bu yasağın kapsamı dinlere göre değişiklik göstermektedir. Yahudilikte bu yasağın kapsamı esnek bir yapı gösterirken, İslamiyet ve Hristiyanlık'ta birincil ilişkilerin yaşandığı geniş bir alanı kapsamaktadır. Hatta Hristiyanlık'ta bu alan daha sonraları kilise tarafından genişletilmiştir (Karaman, 1992: 391; Goody, 2004: 35). Dinlerin evliliğin sınırlarını

helal-haram dairesinde belirlemesi aileye verdiği önemin ve atfettiği kutsallığın bir göstergesidir. Boşanma ise toplum tarafından belirlenen kurallara göre gerçekleştirilmesine rağmen hiçbir din tarafından hoş gözle bakılmamaktadır (Tekin, 2013: 262). Dinin, ailenin sağlıklı bir şekilde sürekliliğini sağlamak adına getirmiş olduğu bu yasaklara rağmen geleneklerin, ekonomik ve siyasi çıkarların sunmuş olduğu meşru zemin, toplum içerisinde bu yasakların delinmesine imkan tanımaktadır.

Her şeyi kuşatan ve anlam veren düzen olarak din (Berger, 2002:127), kadın ve erkeğin toplum ve aile içindeki yerini ve rollerini de yeniden şekillendirmiştir. Eril bir tarihsel geçmişe sahip olan Hristiyanlık ve Yahudilik, kadın-erkek arasındaki eşitsizliği giderici bir yenilik getirmemiştir. Her iki din içinde kadın, erkeğe göre daha alt düzeyde ve hatta erkeğe bağlı bir konumda bulunmaktadır. Bu görüş için her iki dinin de referans noktası Hz. Havva'nın cennetteki yasak meyvesi koparması ve Hz. Adem'e vermesidir. Buna binaen, bu dinlere mensup toplumlarda kadın, yeryüzüne günahı getiren ve erkeği mahveden, baştan çıkarıcıdır. Bu cinsiyet algısı, aile içindeki rol dağılımında da kendisini göstermektedir. Yahudilikte kadın, Tevrat'taki on emirde işaret edildiği üzere erkeğin kendisine sahip olduğu mülkiyet ilişkileri içerisinde bir nesne, bir meta olarak değerlendirilir. Aynı şekilde Hristiyanlık'ta da kadına erkeğin sadık bir hizmetçisi olması buyrulur ve kadın kilise mihrabı önünde erkeğe itaatkarlık yemini etmek zorundadır. Böylece toplumda süre gelen ataerkil yapıya dini meşruiyet sağlanmıştır. Fakat bunun yanında, yine her iki dinde de kadının bu bağımlı konumuna karşılık, erkeklerden eşlerini sevmeleri ve saygı gösterilmeleri söylenmiştir (Bebel, 2013, 60-62; Tekin, 2013: 241-250).

Varlıklarının yeryüzündeki sürekliliğinin sağlanması için aileye kutsallık atfeden bu dinler, aynı görüşe binaen çocuğa da kutsallık atfetmişlerdir. Hristiyanlıkta çocuk, ilk aile olan Adem ile Havva'dan intikal eden ilk günah olarak kabul edilmiştir. Çocuk yapılan vaftiz töreni ile bu günahkarlıktan arınıp, yeni bir hüviyet kazandırılarak kutsal alanın sınırlarına dahil edilir.

Aynı şekilde ataerkil bir toplumsal geçmişe sahip olmasına rağmen, diğer iki semavi dinin kadın-erkek rollerine dair görüşlerinin aksine İslamiyet'te bu iki cins

arasındaki fiziki/biyolojik farklar üzerinden farklı görevler tanınmışsa da eşit haklara sahip olmuşlardır. Kadın-erkeğin birbirine üstünlük arz etmesinden ziyade birbirini tamamladığı görülmüştür. Kadın, duygularının coşkuluğuyla, şefkat ve merhamet yeteneğine fazlasıyla sahip olmasıyla erkekten üstün ve faziletlidir. Erkek ise, ağır toplumsal vazifeler ve evin yönetimi gibi sorumlulukları bakımından kadından daha üstündür. Kadın ve erkek eşittir; kadın tıpkı erkek gibi hayatı ve faaliyetleriyle ilgili olarak seçimde bulunma konusunda özgürdür. Ancak geçmişinde ataerkilliğin hakim olmasından dolayı, her ne kadar İslam vurgulamış olsa bile hakim olan gelenekler kadına tanınan hakları gölgelemektedir. Kadınları kamusal alandan dışlayarak, aileye, özel alana hapsetmektedir (Aktaş, 1997: 98-99).

İslamiyet'te çocuk, “dünyaya gelen her çocuk, ancak İslam fitratı üzerine doğar, daha sonra anası, babası onu Yahudi, Hristiyan ve Mecusi yaparlar” (Gölcük, 200: 99-100) hadisinden de anlaşılacağı üzere temiz ve günahsız olarak dünyaya gelirler. Yine hadiste görüldüğü üzere çocuğun aile içindeki eğitimi de çok önem taşımakta, bir nevi ebeveynlerinin dini açıdan sınavını oluşturmaktadır. Ebeveynlerin çocuğuyla olan sorumluluk ilişkisi tek taraflı değildir. Aksine çocuk da anne ve babasına karşı saygı ve sevgi gibi yükümlülük sahibidir. İslamiyet'te kadının ve erkeğin birey olarak yeri ayrı, anne ve baba olarak ise ayrıdır. Aile içindeki anne ve baba rolü kutsanmıştır. “Cennet anaların ayakları altındadır” hadisi de atfedilen bu kutsallığa işaret etmektedir. Çocuğun İslam açısından önemini gösteren bir diğer ritüel ise çocuğa verilen isimin kulağına ezan ve kamet okunarak söylenmesidir. Eski toplumlarda akrabalık bağlarının üflendiği ve çocuğun topluma asıl olarak katılmasını temsil eden isim koyma ritüellerindeki (Wach, 1995: 100-101) gibi çocuğun kulağına ezan ve kamet okumak da çocuğa yapılan ilk iman telkini olarak değerlendirilebilir.

1. 1. 3. İktisadi Bir İşbirliği Olarak Aile: Ekonomik Üretim Gücü¹

Tarihsel süreç içerisinde aile yapısında etkili olan parametrelerden bir tanesi de *ekonomik üretim*dir. İşlevleri ve yapısı itibariyle aile ile ekonomi arasında karşılıklı olarak organik bir bağ bulunmaktadır. Ekonomik hayattaki değişimler, aile hayatına yansımakta hatta yön verebilmektedir. Hakeza ailenin sahip olduğu dini ve sosyo-kültürel değer yapısı, ekonomik yönelimin nereye doğru olacağını tayin etmede aktif bir rol oynamaktadır (Ulutaş, 2013: 336). Birbiri içine yuvalanmış olan ilişkiler ağında varlık bulan toplumsal yapıda denetleme ve kontrol mekanizması olarak işlev yapan aile, bu yapıdaki değişimin temel dinamiği olan ekonominin meydana getirdiği etkileri toplum içerisinde dengeye kavuşturarak toplumun sürekliliğini sağlamaktadır (Aydın, 2013: 315-316).

İlkel toplumlardan günümüze gelene dek aile türleri üzerine tipolojiler üreten arkeologlar tarafından ilk insan toplulukları, genel olarak insan birlikteliklerinin en yalını, geçimini sağlamak için avcılık ve toplayıcılık yapan, bu işleri için basit aletler kullanan topluluklar olarak tanımlanmaktadır (Tolan, 1991: 473; Can, 2013: 72). Mustafa Aydın'a göre insan toplumlarının doğrusal bir çizgide ilerlediğini savunan modern evrimci yaklaşımın ileri sürdüğü bu varsayımlar bilimsellikten uzaktır (2011b: 40). Bu topluluklarda insanlar, avcılık ve toplayıcılık faaliyetleriyle yaşam mücadelesi vermişlerdir. Bu gruplar genellikle avcılığın erkekler, yiyecek toplayıcılığının ise kadınlar tarafından üstlenildiği, cinsiyete dayalı bir iş bölümü etrafında kurulmuşlardır (Marshall, 1999: 47). Cinsiyet temelli bu iş bölümünün ortaya çıkışında kadın-erkek fiziki yapılarının gösterdiği farklılığın yanı sıra kadının doğurganlık özelliği de etkili olmuştur (Köse, 2012: 17). Çocuğun bakımından dolayı kadın ev içinde ve eve yakın alanlarda gerçekleştirilen toplayıcılıkta yer almıştır. Basit bir yaşam süren bu toplumların işlevlerini yerine getirmede aileye bağlı olarak hayatlarını devam ettirdikleri ileri sürülmektedir (Can, 2013: 74). Bu noktada göze

¹ Çalışmanın genelinde ekonomik üretim ilişkilerinin aile üzerine olan etkisini sanayi öncesi ve sanayi sonrası olmak üzere, dönemler üzerinden bir değerlendirme gerçekleştireceğimizden dolayı, bu bölümde modernleşme öncesine tekabül eden ve kimi çalışmalarda geleneksel dönem olarak adlandırılan sanayi öncesi toplumu ele alınacaktır.

çarpan en önemli nokta mülkiyet kavramının olmamasıdır. Toplumda yer alan bireylerin cinsiyetlerine bakılmaksızın hepsi, yaşamlarının devamlılığını sağlayacak olan ihtiyaçları gidermek için ortak çalışmakta ve yine sağlanan bütün ürünler eşit şekilde dağıtılmaktadır. Yaşanan doğanın zorlu koşulları, insanların bir arada yaşamasını, birlikte çalışmasını zorunlu kılmıştır. Küçük sürüler halinde, göçebe olarak yaşayan bu topluluklarda var olan ortak mülkiyet anlayışı, kadın-erkek ya da yaş gibi sınıflandırılmalar yapılmaksızın eşitlikçi bir yapının oluşumuna da zemin hazırlamıştır (Köse, 2012: 18).

Hayatlarının çoğunluğunu günlük ihtiyaçlarının karşılanması için geçiren bu topluluklarda insanların ekonomik faaliyetleri, bireylerin toplumdaki statülerini de etkilemiştir. Her ne kadar ortak mülkiyetin sonucu olarak eşit haklardan bahsedilse de kadının bu üretim sürecinde hem önemli derecede aktif olarak yer alması, hem de topluluğun nüfusunun artması anlamına gelen doğurganlık özelliği onu erkeğin üstünde bir statüye getirmiştir ki söz konusu ilkel toplumlarda aileler *anaerkil* özellik göstermektedirler. Başka bir şekilde ifade edecek olursak; hakimiyet annenin elindedir. Buna göre evin reisi annedir, miras anneden kızına geçmekte ve ayrılma durumunda ise evi erkek terk etmektedir (Marshall, 1999: 22; Aydın, 2011b: 41).

Uzun bir dönemi kapsayan bu göçebe, avcı-toplayıcı toplumlar, tarihte önemli bir kırılma noktasını ifade eden tarım devrimiyle büyük değişiklikler geçirmiştir. Hayvanların evcilleştirilmesi ve toprağın işlenmesiyle yerleşik hayata geçilmiştir. Toprağın üretim sürecindeki başat konumu mülkiyet kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde, bir üretim ve tüketim birimi olan ailede sistematik bir iş bölümü oluşmuştur. Kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere bütün aile üyeleri üretime katkıda bulunmuştur (Çağan, 2013: 86). Ailenin tüm üyelerini kapsayan toprağa bağlı üretim süreci, ailenin de şekillenmesinde etkili olmuştur. Şöyle ki sahip olunan arazi ölçüsü ve bu araziyi işleme biçimleri ile çocukların da aktif olarak üretime katılmasından dolayı geniş aileler kurulmuştur (Giddens, 2012: 121; Vergin, 1991: 299). Gözden kaçmaması gereken önemli bir nokta, bu döneme geniş aile tipinin egemen olmamasıdır. Her ne kadar araştırmacılar tarafından yapılan genellemelerde tarım dönemi için bu fikir ileri sürülse de yapılan araştırmalar, aile nüfusu açısından

çekirdek ailenin geniş aileden daha yaygın bir şekilde varlığını göstermektedir. Bu farklılığın sebebi ise kırdaki herkesin elinde aynı büyüklükte toprak mülkiyetinin olmaması ve kentlerde ise insanların küçük el zanaatkarlığına dayanan işlerde çalışmasıdır.

Ekonomik üretimin temeli olan ve geniş ailevi ilişkilere gömülü olan bu geleneksel aile (Giddens, 2012: 111) ekonomik bir birlik olarak görünse de toplumsal olarak pek çok işlev yerine getirmektedir. Emre Kongar'ın aktardığı üzere aile, değinilen ekonomik işlevinin yanı sıra üyelerine prestij sağlama, eğitim (ki bu dini ve mesleki eğitimi de kapsıyor), koruyuculuk gibi işlevlere de sahiptir (1991: 67). Aile bu işlevlerini dayanışmacı, akrabalık ve yardımlaşma bağlarının ve ilişkilerinin güçlü olduğu bir yapı içerisinde gerçekleştirmektedir (Yıldırım, 2013a: 71).

Yaşanan tarım devrimi ile birlikte yerleşik hayata geçilmesi, toplumsal statülerde de farklılıklara neden oldu. Yerleşik hayata geçilmesi ve erkeğin tarımsal üretim araçlarını geliştirmesiyle, işbölümünde yaşanan değişiklikler tarımın kadın mesleği olmaktan çıkarak, erkek mesleği haline gelmesine neden olmuştur (Can, 2013: 75). Gerek kadının tarımsal üretimde lazım olan emek gücünün farklılaşması sonucu azalan rolü, gerek erkeğin tarımsal üretim sonucunda tüketilebileceklerinin fazlasını üreterek oluşan artı değere el koyması ile kadının elindeki statü kaybolarak ataerkil (erkek egemen) yapıya geçilmiş, erkek toplumsal güç hiyerarşisinin üst kısmına yerleşmiştir. Kadın ise ev içinde ve eve yakın olan alanlarda üretimdeki yerini almıştır.

Geleneksel tarım toplumlarında çocuk, soyu devam ettirmenin bir aracı ve gelecekte ebeveynler için bir sosyal güvence olmanın yanında ucuz emek gücü anlamına da gelmektedir (Özyurt, 2013: 171). Günümüz algısından çok farklı olarak çocuklar *küçük yetişkinler* olarak görülmekte; içinde bulunduğu üretim tarzına göre zanaatkar yanında ya da aile çiftliklerinde eğitimden geçtikten sonra 5 ila 12 yaş arasında iş dünyasına dahil olmaktadır. Kısa bir sürecin ardından sorumluluk sahibi olarak yetişkinlerin yaşamında yer almaktadırlar. Dönemin çocuk algısını, hareketi

zorlaştıran, bedeni disipline eden ve cinsiyet rollerini tescil eden giyim modellerinden de gözlemleyebiliriz (Özta, 2013: 16-17).

1. 2. MODERN DÖNEMDE AİLENİN TOPLUMSAL BİÇİMLENİŞİNDE ANA İZLEKLER: KÜLTÜREL VE EKONOMİK DEVRİM

İnsanlık tarihindeki en köklü toplumsal değişme şüphesiz modernitedir. Olmuş-bitmiş bir olgudan ziyade, arka planında insanların arzuları bulunan toplumsal bir sürece işaret eden modernite, yaşadığımız dünyayı biçimlendiren, birbirleriyle bağlantılı çok karmaşık ruhsal, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimleri ifade eden şemsiye bir kavramdır (Zijderveld, 2007: 200). Moderniteye geçişte Batı'da yaşanan ve birbirini besleyen bilimsel, kültürel, siyasal ve ekonomik olmak üzere dört temel devrim etkili olmuştur. Moderniteyi bu devrimler ve yine bu devrimlerden toplumsal zemine sirayet eden farklı oluşumların bir bütünü olarak değerlendirdiğimizde, aile üzerindeki etkilerini incelemenin zorluğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle konuyu genel olarak modern zihniyet dönüşümü ile yaşanan kültürel ve ekonomik gelişmeler üzerinden açıklamaya çalışmak konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

1. 2. 1. Aileye Seküler Temeller ve Tekil Ailenin Kültür Koşulları:

Kültürel Devrim

Moderniteyi herhangi bir ya da birkaç gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkan bir kavram olarak ele almaktan ziyade, onu insan ya da toplumların, insan, toplum ve doğa üstüne düşünce tarzı, onları algılayış biçimi olan bir zihniyet olarak ele almak toplum ve toplumsal üzerindeki etkisini göstermesi açısından daha faydalı olacaktır (Aydın, 2010: 109). Nitekim modernite, yaşanan birkaç gelişmenin bir sonucu olmaktan çok, yaşanan bu gelişmelerin bileşkesinde şekillenen bir düşünce sistemine tekabül etmektedir.

Kültürel devrim, asıl olarak on beşinci yüzyılda başlayan ve insanın kendisini ve dünyayı algılama ve anlamlandırmada mevcut araçların yerine yenilerini keşfetmesi olarak tanımlanabilir. Modernitenin kültürel temellerini bu süreçte ortaya

çıkan Hürmanizm, Rönesans ve Aydınlanma hareketleri ile bunların bir sonucu olarak gelişen sekülerizm oluşturmaktadır.

On dördüncü yüzyılın ortalarında başlayan ve insanın kendi başına güzel bir varlık olduğu ve onun hiçbir üst varlığa karşı sorumlu olmadığı görüşüne dayanan Hürmanizm, Rönesansa da zemin oluşturmuştur. Rönesans, on beşinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve amacı Antikçağ kültürünü yeniden canlandırmak olan bir *yeniden doğuş* sürecidir. Yeni insan, kendi vicdanı, sorumluluğu, irade gücü ve enerjisi olan bir birey olarak tanımlanmıştır. İnsanın ruhunun değil, bedeninin öncelendiği bu süreçte şehircilik, sanat, siyaset gibi pek çok alanda bir seri değişim yaşanmıştır (Aydın, 2011a: 193-358; Zijdeveld, 2007: 208).

Modernitenin arka planındaki temel dinamik şüphesiz on sekizinci yüzyıl Aydınlanma hareketi olmuştur. Bu hareketin ön planında insanın kendi dışında bulunan tüm otoriteleri terk etmesi bulunmaktadır. Hemen her şeyin mümkün olduğunca aşkınlıklardan koparılıp, mantıksal bir yolla içkinliklerde yeniden kurulmasıdır. Tarih boyunca geleneklerin ve dinin ipoteğinde olan aklın özgürleştirilmesi; başka ifadeyle geçmişte gelenek ve dinin egemen olduğu karanlık dünyadan, aklın aydınlattığı ve kendisinin tek otorite olduğu dünyaya geçişir (Aydın, 2011a: 58-59). Bu çerçevede aydınlanma için özgürlükten başka bir şeye ihtiyaç yoktur (Bağlı, 2011: 134).

Modernitenin şekillenmesinde diğer bir önemli bir kavram Hürmanizm, Rönesans ve özellikle Aydınlanma hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sekülerizmdir. Dinin sosyal yapıdaki otorite ve geçerliliğini yitirmesi, insan aklının dini ve metafizik bağlardan kurtulması ve dinin bir vicdan meselesi haline gelmesini ifade etmektedir (Armağan, 1998: 87). Peter Berger bu toplumsal-yapısal dönüşümün yanı sıra kültür ve sembollerden bahsetmekte; sanat, felsefe ve edebiyatta dini içeriklerin kayboluşu ve hepsinden önemlisi bilimin özerk, seküler bir bakış açısı olarak yükselişinde gözlenebildiği gibi bu sürecin kültürel ve düşünsel hayatın da tamamını etkilediğini söylemektedir (2011: 197).

Her seferinde en basit şekliyle toplumun temel yapı taşı olarak zikredilen ailenin, modernite gibi radikal dönüşümlerin yaşandığı bir süreçten etkilenmemesini düşünmek ütopyik görünmekle birlikte böylesi derin bir şekilde darbe almasının nedeni modernitenin paradigmalarının kendilerini geleneksel döneme karşıt olarak gerçekleştirmeleridir (Kurt, 2013: 358). İnsan aklı ve iradesinin ön plana çıkmasını sağlayan bu hareketler, toplumda *bireyselleşme* sonucunu doğurmuştur. Bireyselleşme, her şeyden önce varlık olarak insanın çevresine göre öne çıkarılması anlamına gelmekte, beşeri oluşumlar insanın yapıp etmelerine indirgenmektedir. Burada önemli nokta, insanın kendi başınlığı, toplumda özne olarak bulunmasıdır (Aydın, 2011a: 68). Hem tarihsel birikim olan gelenekten, hem de dinden soyutlanmasıyla ve toplum kaynaştırıcılığını yitirmeye başlayınca, insanın birey olarak ortaya çıkması (Horkheimer, 1994: 151) aile üzerinde de etkisini göstermiştir ve ailenin yapısında ve ilişkilerinde değişiklikler meydana getirmiştir. Burada kişi, her şeyden önce bağımsız bir kimlik sahibi olmuştur. ‘Ben’ kimliği insanın aile veya toplum içindeki diğer rollerinin önüne geçmiştir ki modern aile böylesi öznel kimliklerin bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Bu durum, geleneksel dönemin birbirine karşı sorumluluğa ve sadakata dayalı cemaatçi ilişkilerle örülü ailesinin dönüşümüne neden olmakta, sorumluluk duygularını ve aile aidiyetini köreltmektedir.

Bireyselleşme insana kazandırdığı bu yeni kimliğe ek olarak Mustafa Aydın’ın da kaydettiği üzere kişiye *bağımsızlık* ve *özgürlük* duygusu getirmektedir. Bu kazanımlarıyla ortaya çıkan birey, başkalarına karşı üstünlük duygusuna bürünmektedir ki bu da çatışma sebebi olabilmektedir (2009: 92). Bu edinimlerin sonucu olarak ortaya çıkan bir çatışma şüphesiz ailede olumsuz etkilere neden olacaktır. Çünkü aile ortak değerler etrafında oluşan bağlardan ve haklar noktasında belirli tavizlerle bir araya gelen eşlerden oluşmaktadır. Aksi bir durum aile ilişkilerinde çözümlere neden olacaktır.

Yaşanan kültürel dönüşümlerin aile üzerindeki önemli bir diğer etkisi de kutsallığının aşındırılmasıdır. Akli temel olarak dinin toplumsal alandan uzaklaştırılması, olguların dini dayanaklarının yıkılması, o güne değin toplumsal

sistemin yanı sıra dinin de koruyuculuğuna ve meşruiyetine sahip olan ailenin de bu süreçten olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Yaşanan Aydınlanma ile gelenek ve dinin koruyucu kurallarının aşındırılmasıyla birlikte tahribata daha fazla savunmasız kalan aile kurumu, dönemsel olarak yaşanan diğer gelişmelerle birlikte hem niceliksel hem de niteliksel olarak dönüşüm yaşamıştır. Söz konusu dönemde esas dönüşüm ailenin büyüklüğünde yaşanmasına karşın, gelenek ve dinin çözülmesiyle ilgili olarak temel dönüşüm aile içi sistemde ve işlevlerde meydana gelmiştir. Daha önce toplum içerisinde din ile birlikte kontrol ve denetleme görevi gören aile, kendi sınırları içerisine sıkıştırılarak toplumsal zemindeki etkinliğinin daralmasıyla bu işlevini yerine getiremez hale gelmiştir. Ailenin bu süreçte yerine getiremediği bir diğer işlev de dini sosyalleştirmedir. Beşer olarak dünyaya gelen bireyin toplumsal bir kimlik kazanmasının temelinde bulunan ailede o güne dek gerçekleştirilen dini değer ve eylemlerin aktarılması ve yine bunların uygulanması noktasındaki denetim deformasyona uğramıştır. Ancak her ne kadar deformasyona uğramış olsa da dinin gelecek nesillere aktarımında ailenin rolü temel görünmektedir.

Temel paradigmalarıyla aileyi tahrip ederek gerçekleşmesine rağmen modernite, paradoksal olarak bir şekilde aileye de farklı şekilde önem atfetmiştir. Toplumun geleneksel temellerinden ayrıştırılması ve özerk bireylerin meydana getirdiği sosyal yaşamdaki çoğulculuğun bir sonucu olarak, genel bir belirsizlik meydana gelmiştir. Bu belirsizlik ortamında, asırlardır insanın talep ve ihtiyaçlarına belirginlik getiren dine karşı güvensizlik oluşmuştur. Peter Berger'in *evsizlik* olarak adlandırdığı bu duruma çözüm noktasında iş yine aileye düşmektedir (Berger vd., 2000: 205). Yeni modern hayatın bu karmaşık ve belirsiz dünyasında özel alana tekabül eden aile, modern birey için bir sığınak olmuştur. Nitekim aile her ne kadar önemli ölçüde değişim geçirmiş olsa da birincil ilişkilerin gerçekleştiği zemin olarak var olmaya devam etmektedir. Onun değişmez işlevlerinden bir tanesi üyelerine sunmuş olduğu sevgi, güven ve dayanışma ortamıdır.

İnsanlarda görülen bireycilik ve dinin toplumsaldan soyutlanmasının yukarıda değinilenlerin yanı sıra aile üzerinde daha fazla etkiye sahip olmuştur. Boşanma, ailenin değişen şekilleri ve aileye alternatif olarak diğer birliklerin ortaya çıkması

gibi belli başlı etkiler de söz konusudur ancak bu kısımda bu hususlara değinilmeyip; aşağıda bu olumsuzlukların oluşumunda etkin olan diğer bileşenler açıklandıktan sonra daha kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

1. 2. 2. Modernitenin Yıkıcı Yüzü: Ekonomik Devrim “Sanayileşme, Kentleşme ve Göç”

Modernitenin temel dinamiğini oluşturan ekonomik devrim ile on sekizinci yüzyılda Batı’da yaşanan sanayi devriminin ve bunun temelinde yeni oluşan bir ekonomik sistem kastedilmektedir. Kivisto’nun da kaydettiği şekliyle olağanüstü yenilikçi, dinamik ve üretken sistemdir (2008: 4). Sanayi devriminin temelinde geniş bir kapsama sahip olan ancak bizim burada sadece konuya açıklık kavuşturacak kadar açıklamakla yetineceğimiz bilimsel devrim yer almaktadır. Bilgi sisteminin değişimine işaret eden bilimsel devrim, tanrı tarafından yönetilen bir doğa inancından, kendini düzenleyen ve insanın bu düzenin yasalarını keşfetmek zorunda olduğu fikri, dolayısıyla bu doğaya hakim olma girişimlerini kapsamaktadır (Bilge, 2013: 115). Bilginin sınırlarını yıkan yeni gelişme, sanayinin dinamiği olan teknolojinin ve yeni bir zihniyetin oluşumuna da yol açmıştır. Teknoloji ile birlikte bilim ve sanayi devriminin temelinde yatan bir diğer etken de Rönesans ve Aydınlanma ile beraber oluşan özgürlük ortamıdır. İnsan zihninin sınırlarının yıkılması, ortaya çıkan yeniliklerin geniş kitlelere yayılmasına ve toplumsal kabule zemin hazırlamıştır (Atalay, 1983: 21).

Sanayi Devrimi, her şeyden önce üretim biçimindeki dönüşümü; tarım dönemindeki ihtiyacı karşılayacak kadar üretimin yerini alan toplu üretimi ifade eder. Bunun yanı sıra sanayileşme, yalnızca çok sayıda işçiyi gerektiren büyük girişimleri değil, üretim için gerekli toplam işgücünü azaltan karmaşık makinelerin ve diğer araçların kullanılmasını da kapsamaktadır (Russell & Dora, 1979: 31). Üretim geleneksel dönemdekine aksine aile çevresinden köklü olarak ayrılmıştır. İnsan etkinliğinin, makinelerin, hammaddelerin ve ürün girdi-çıktılarının eş güdümü için üretimin belli kurallara göre toplumsal örgütlenmesi gerekmektedir (Giddens, 2012b: 54). Fabrika ve işletmelerde gerçekleşen üretim, orijinal iş bölümünü yani köylü, tüccar gibi kesimlerin ötesinde işletme içerisindeki teknolojik bölünmeye dayanan

bir iş bölümünü zaruri kılmıştır (Aron, 1997: 65). Sanayileşmeyle birlikte toplu üretim merkezi olarak ortaya çıkan fabrikaların emek ihtiyacı, bu merkezlere doğru büyük insan akımını ve kentleşme hareketlerini de beraberinde getirmiştir.

Toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerin ürünü olarak kentleşme, en derin anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus oranının kırsal alanlarda yaşayanlara göre artmasıdır (Özensel, 1992: 3). Kentleşme şüphesiz temelde toplumsal gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmış bir nüfus hareketi olmakla birlikte, tek boyuta indirgemek eksikliğe neden olmaktadır. Gelişmelerin bir sonucu olmasının yanı sıra kentleşme yaşanacak değişimin de nedeni olmaktadır. Bu haliyle kentleşmeyi, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşul olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlayabiliriz (Keleş, 2000: 19).

Toplumsal ve ekonomik değişimin ürünü olarak ortaya çıkan bir diğer kavram ise göçtür. Göçü farklı amaçlarla, bir noktadan başka bir noktaya doğru gerçekleşen nüfus hareketliliği olarak tanımlayabiliriz. Burada ele alındığı şekliyle göç ise ilkin ekonomik, daha sonraları ise keşfedilen yeni mekanın, kent hayatının sunduğu olanaklara ulaşmak amacıyla kırsal alandan kentlere doğru yapılan göçtür. Göç hareketleri, ailenin yeni geldiği ortamda karşı karşıya kaldığı işsizlik, yoksulluk ve bunların sonucu olarak yeni hayatın imkanlarından yararlanamama durumlarını açıklamada daha geniş veriler sunmakla birlikte bizim odak noktamız olan ailenin dönüşümü hususunda sağladığı veriler 'kentleşme' ile birlikte anlam kazanmaktadır. Bu yüzden göçün ailenin dönüşümü üzerinde olan etkilerini kentleşme ile birlikte ele alanacaktır.

Yaşanan bu dönüşüm sürecinin aile üzerindeki gözlemlenen temel etkisi şüphesiz geleneksel dönemdeki geniş aileden modern çekirdek aileye geçiştir. Ancak buradaki geniş/çekirdek ayrımı, ailenin nicel yapısından ziyade nitel özelliklerine dayanmaktadır. Bu süreçte aile üyelerinin sayısında düşüş görülmekte ve bu gerçekten modernitenin bir özelliğini oluşturmaktadır. Fakat nasıl ki moderniteyle

beraber geleneksel geniş aile tamamen ortadan kalkmadıysa, moderniteden önce de sadece geniş aileden söz etmek doğru görünmemektedir. Fukuyama'nın da aktardığı üzere, yakın dönemlerde yapılan tarihsel araştırmalarda da görüldüğü gibi modern evrimci anlayışın ileri sürdüğü nicel olarak geniş aileden çekirdek aileye düzenli bir geçiş olmamıştır (2005: 82). Yaşanan çizgisel dönüşüm daha çok nitel özellik göstermektedir. Başka bir deyişle ailenin yerine getirdiği işlevlerde bir değişme yaşanmıştır. Geleneksel geniş ailede üstlenilen işlevlerin birçoğu, moderniteyle birlikte aile dışındaki kurumlara devredilmiştir. Her iki döneme de bakıldığında üye sayısı kaç olursa olsun, aile yerine getirmekle yükümlü olduğu işlevleri yerine getirmektedir. Geleneksel dönemde çekirdek aile işlevlerini yerine getirmeme lüksüne sahip olmadığı gibi, modern dönemde de geniş aile örneğinin çocuğun eğitim ya da meslek edinimini kendi içerisinde yerine getirme lüksüne sahip değildir.

Ailenin açıklandığı üzere sanayileşme ve oluşan yeni kent kültürüyle birlikte zorunlu olarak küçülmesi gerekmemektedir. Ancak genel itibariyle de bu yönde eğilim göstermektedir. Bu eğilimin temelindeki neden, ortaya çıkan yeni üretim şeklinin ihtiyaç duyduğu emek gücünü karşılayacak daha fazla insana ihtiyaç duyması, böylelikle de kadının geleneksel dönemdekinden farklı şekilde, evin dışında bulunan iş hayatında yer almasıdır. İş hayatına atılmasıyla birlikte zamanın çoğunu işe ayırmak zorunda kalan kadının eve ve annelik rolüne zaman ayıramaması ailenin çekirdekleşmesine neden olmaktadır. Bir diğer etken de, kent ortamında artan hayat standartlarıdır. İnsanların gerek kendileri gerek ise çocuklarının yeni hayatın sunduğu bu imkanlara sahip olmasını istemesi daha az çocuk istemelerine neden olmuştur. Geleneksel dönemde iş gücü olarak değerlendirilen çocuk, modern kentte mevcut imkanlara ulaşılması noktasında maddi bir yük olarak görülmektedir. Çocuk sayısı ne kadar artarsa masraf da o kadar artacak, mevcut gelir ile elde edilen kaynaklar daha fazla kişi ile paylaşılacaktır. Bir üretim birimi olmaktan çok artık tüketim birimi haline gelen ailede ebeveynler, eldeki kaynakları çoklu olarak bölüşmekten ziyade az çocuk sahibi olarak, çeşitlenen ihtiyaçlarının tamamını sağlamak ve böylece mutlu olmak istemektedirler. Bu isteğin altında biraz da ailenin yaşadığı işlevsel dönüşüm bulunmaktadır.

Sanayi ve kentsel yaşam iş, eğitim, bakım ve eğlence gibi geleneksel dönemde aile içerisinde gerçekleşen etkinliklerin ev dışına, uzmanlaşmış kurumlara kaydırılmasını sağlamıştır. Bu da ailenin en belirgin tarihsel niteliklerinin kimilerinden yoksun kalmasına neden olmuştur (Wirth, 2002: 101). Kadın ve erkekler evlerden uzaklaşarak fabrikalarda çalışmaya başlamış, küçük çocuklar bakım evlerine veya kreşlere gönderilmiş, eğitim çağında olanlar okullara yerleştirilmiş, boş zamanları değerlendirmek için de eğlence ihtiyacı yeni kent alanlarından tedarik edilmiştir. Bu gibi aileye özgü pek çok fonksiyonun Weber'in toplum içindeki her türlü fonksiyonu aileden daha iyi ifa edeceğini savunduğu bürokratik örgütlere devredilmesi (Kongar, 1991: 74), ailenin işlevsel olarak daralmasına yol açmıştır. Modern toplumda aile artık meşru zeminde üreme, çocuğun topluma kazandırılması ve psikolojik tatminin merkezinde yer almaktadır. Tarih içerisinde uygulanan bazı deneyimler ailenin üreme ve çocuğun toplumun devamını sağlayacak olan sağlıklı bir birey olmasındaki önemini ortaya koymuştur. Nitekim bunların en çarpıcı örnekleri Sovyet Rusya ve Çin'deki komünist uygulamalar olmuştur (Akın, 2012: 8-9).

Modern hayatın karmaşasında ailenin başka hiçbir kurum tarafından karşılanamayacak psikolojik tatmin işlevi de aileyi vazgeçilmez bir unsur kılmıştır. Tekrardan Berger'in *evsizlik* kavramıyla açıklarsak; modern sanayi ve kent toplumunda birey, farklı sosyal zeminlerde birbirinden bağlantısız olarak çok sayıda yeni kimlik ve roller edinmiştir. Yeni dönemde biyolojik kökenli olduğunu kabul ettiğimiz erkek ve kadın rolleri dahi değişime uğramıştır. Bu çoğulcu kimlik yapısı, tutarlı bir kimlik oluşturmanın önünde engel oluşturmakta; bu çeşitlilik birey ile sosyal çevresi arasında mesafe duygusu yaratmaktadır (Zijderveld, 2010: 73). Bu karmaşık zihnin sonucu olan ve topluma mesafeli bireylerden oluşan zeminde güven problemi ortaya çıkmaktadır. Güvensizlik karşısında aile, üyelerinin sosyal ortamdan kaçıp, sığınacakları bir çatı olmuştur.

Modern toplumda geleneğin, dinin soyutlanması ve oluşan bireycilikle akrabalık bağları ve toplumsal dayanışma zayıflamıştır. Samimi sosyal ağların yerini ikincil ilişkilere bırakmasından dolayı aile, bireylerin bu ortamda daha da

belirginleşen sevgi ihtiyacının karşılandığı tek mekan olmuştur. Aile pek çok işlevini kaybetse de ya da tersten söylersek insanlar modern dönemde pek çok hizmet ve ihtiyacı kurumlar vesilesiyle karşılayabilse de aranan sevgi ve güven aile dışında tatmin edici bir şekilde karşılanamaz (Aktaş, 1995: 45). Sevgi ve güven arayışı her insan için önemli olmakla birlikte şüphesiz çocuklardaki yeri daha farklıdır. Yıldırım'ın aktardığı üzere çocuk yetiştirme yurdu üzerine yapılan araştırmada çocuk ve gençlere verilen bütün maddi imkanlara karşın yine de aile ortamına, aile ilişkilerine ihtiyaç duymaya devam ettiklerini göstermektedir (2013b: 127). Bu durum, modernitenin sonucu olan mükemmel bürokratik kurumların özellikle aşağıda daha detaylı olarak ele alınacak olan ileri modern toplumlarda ailenin işlevlerini sağlayacağı düşüncesine dayanarak ailenin sonunun geldiğine dair görüşlere cevap niteliğindedir.

Ailenin işlevlerini yerine getirmeye başlayan bu modern kurumlar, ailenin geleneksel dönemdeki temel özelliklerinden birini daha erozyona uğratmıştır. Öncesinde bir mahremiyet alanı olarak şekillenen aile, gerek sanayi gerekse de kentleşmeyle dönüşüme uğramış, aile ile birlikte mahremiyet alanı da daralmaya başlamıştır. Ebeveynler zamanlarının büyük bir bölümünü işte geçirirken, çocuklar ise bu süre zarfında kreş veya bakım evinde ya da okulda bulunmaktadır. Arta kalan vakitlerinin yine büyük bir çoğunluğunu kentin getirdiği yeni yaşam alanlarında geçiren insanlar ilişkilerinin önemli bir kısmını aile, özel alan dışında yaşamakta, ailevi olanları genele taşımaktadırlar. Daha önceleri aile içerisinde yaşanan işler, paylaşımlar artık aileden çıkarak alenileşmiştir.

Alenileşmenin bir diğer ayağını ise iletişim ağındaki yenilikler ve çeşitlilikler oluşturmaktadır. İnternet ağları, televizyon ya da gazete, dergi gibi yazılı basın yayınlarının artması ve buralarda aileye dair modern değerlerin empoze edilmesi, aile içinde gerçekleşen sevgi, aşk ve hatta cinsellik gibi konuların tartışılması ailenin mahrem kimliğinin yıkılmasına, bu kavramların da mahiyetlerinin boşalmasına, bayağılaşmasına neden olmuştur. Modernleşmede bir basamak olarak görülen bu durum zaman zaman bazı toplumlar tarafından araçsallaştırılmış, bilinçli olarak yapılan bu gibi uygulamalarla mevcut aile yapısının sözde modern dizaynı için

kullanılmıştır. Hatırlanacağı üzere toplumdaki değişime karşı en dirençli kurum olmasının yanı sıra değerlerin de aktarılmasını sağlayan aile, toplumda değişimin taşıyıcısı olmuştur.

Modernite, sunduğu imkan ve kolaylıklarla insanlara kendini gerçekleştirme, rahat bir yaşam sürme imkanı tanısa da diğer taraftan telafi edilemez hasarlara yol açmıştır. Kapsamındaki alt öğeleri bir kenara bırakıldığında genel olarak eskinin değerlerini iptal ederek, yerine yeni değerleri yerleştirmek olarak anlamlandırabileceğimiz modernite (Aktaş, 1992: 259), yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla kendisinin ürünü olarak bilgi, teknoloji, iletişim ve ulaşım alanında yaşanan hızlı değişimler sonucu yaşanan küreselleşme süreciyle kontrolsüz bir hal almıştır. Söz konusu gelişmelerle modern hayat, farklı bir boyut kazanmıştır.

Yeni süreçte gözlemlenen önemli değişimlerden biri ekonomik üretim alanında olmuştur. Sanayi ve onun ihtiyacı olan fiziki iş gücünün yerini bu dönemde bilgiye dayalı bir ekonomi ve zihinsel iş gücü almıştır. Bunun sonucunda, önceleri fiziki güç farklılığına bağlı olarak kadınlar belli alanlarda çalışabilmekteyken; üretimin değişen yapısıyla kadın işin geçmiştekine kıyasla çok daha geniş bir alanında erkekle rekabet eder duruma gelmiş, milyonlarca kadın üretim sürecine dahil olmuştur (Fukuyama, 2009: 20). Kadının özellikle ekonomi olmakla beraber sosyal hayatta daha aktif bir şekilde yer alması, modernitenin getirdiği eşitlik ve özgürlük kavramları bu yeni dönemde patlama göstermiştir. Oluşan bu eşitlik duygusu, geleneksel toplumda elinden alınan hakların kadına teslim edilmesi gibi pozitif bir sonuç taşımasının yanı sıra aile ilişkilerini çözen negatif bir boyut oluşturmuştur (Aktay, 2014: 182). Bu sıralanan gelişmeler, temelde modernitenin getirdiği bireycilik ve zedelediği dayanışmayı yeni dönemde yaşanan hızlı dönüşümlerle ileri boyuta taşımıştır. Bencilliğe evrilen bireycilik ile parçalanmış dayanışma sonucunda insanın insana olan tahammülü de büyük oranda darbe almıştır. Bu durumun en somut yansıması aile de kendini göstermiş; ailevi ilişkilerin çözülmesine neden olmuştur.

Değişen aile yapısında, tüm toplumlar için problem teşkil eden önemli bir nokta nüfus olmaktadır. Modernitenin getirmiş olduğu ve idealize ettiği, ekonomik üretimin daha verimli bir şekilde sürebilmesi adına az çocuk düşüncesi ve bunun

sistem eliyle *aile planlaması* çatısı altında uygulamaya konulması, toplumları tehlikenin eşiğine getirmiştir. Gerek yeni ekonomik düzen gerekse de yeni bencil insan profili tarafından içten içe desteklenen bu durum, bugün birçok ülkede ne kadar düzeltilmeye çalışılsa da artık geri dönülmez bir hal almıştır. Yasin Aktay'ın kaydettiği üzere bunun temel nedeni insanların hayatla ilgili beklentilerinde, planlarında, başka bir insana hayat vermeye, mesai vermeye dayalı bir özveri istidadının, gerekçesinin ve motivasyonunun iyice kaybolmuş olmasıdır (2014: 185).

Artan bireycilik, yeni dünyanın sunduğu sınırsız özgürlük ile birlikte insanların toplumdan ve her türlü insanların ortak bir paydada birleşmesini sağlayan toplumsal ve ahlaki değer, norm ve kurallardan soyutlanmasını beraberinde getirmiştir. Sosyal normlar, sadece toplumsal düzeni sağlayan ilkesel kurallar bütünü olmasının ötesinde sosyal değerlerin üretildiği bir çeşit kaynak işlevi görmektedir. Bu kaynaktan neşet eden güven, birey için bağlayıcılık taşıyan toplumsal bir unsurdur (Aydemir: 2011: 77). *Kuralsızlık* ve bunun sonucu olarak *sosyal güvensizlik* ortamında birey insanlardan izole olmakta, toplum bir tarafa, ailesine karşı sorumluluklarını dahi yerine getirememekte ve nihai olarak aileler parçalanmaya sürüklenmektedir. Bu durum, tekrardan bize özellikle modern dönemde kuralların taşıyıcısı ve denetçisi olan ailenin gerekliliğini göstermektedir.

1. 3. AİLEYE KARŞI OLUŞAN MODERN TEHLİKE UNSURLARI VE GELECEĞİNE İLİŞKİN OLASI SENARYOLAR

Modern hayatın karmaşık ortamında, 1960'lerden sonra özellikle Batı dünyasında pek çok özgürlük hareketi ortaya çıkmıştır. Cinsel devrim, kadın özgürlük hareketi ve eşcinsellerin haklarının tanınması gibi akımlar toplumdaki aile yapısında hasara yol açmıştır (Fukuyama, 2009:30). Cinsel devrimle birlikte ortaya çıkan, bireylerin cinsel ilişki partnerlerinin özgürce seçebilme imkanı, o güne kadar evlilik ve ailenin sağladığı meşru zeminde gerçekleşen ve üreme ile bir düşünülen mahrem ilişkileri aile dışına taşımıştır. İşlevselci düşünürlerce modern hayatın gereklerine cevap verebilecek ideal tip olan çekirdek ailenin de çözülmeye başlamasıyla alternatif olarak farklı birliktelikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Cinselliğin özgür ve üremeden koparılması, içeriğinin boşaltılması durumu eşcinselliğin daha fazla görünmesine neden olmuştur (Giddens, 2000: 72). Eşcinsellerin haklarının dile getirilmesi ve az sayıda da olsa bazı devletlerce tanınması, şüphesiz geçmiş dönemlerde de sapkınlık olarak anlaşılan bir olgunun toplumsal zemine taşınmasına ve alenileşmesine, yani normal bir kimlik unsuru gibi görünmesine neden olmuştur.

Toplumda bir kimlik olarak kabul edilmelerinin ardından, evlilik hakkının da tanınmasıyla eşcinsel birliktelikler aileye karşı bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Karşılıklı bağlılığa ve güvene dayanan, insanın duyduğu sevgi ihtiyacını karşılayabileceğini savunan bu birliktelikler gittikçe daha fazla tercih edilmektedir. Artan tercihlerin arkasındaki nedenlerden biri, şüphesiz sorumluluk ve kurallara gelemeyen modern bireyin aile ve evliliğe yönelik kültürel ve toplumsal kurallardan muaf olmasıdır. Başka bir ifadeyle, toplumsal belirleyicilerle yönlendirilmemeleri; ilişkilerinin sınırlarını ve içeriğini kendilerinin belirlemesidir. İkinci bir neden olarak da tıp alanındaki gelişmeler gösterilebilir. Geliştirilen yapay dölllenme gibi tekniklerin uygulanmasıyla lezbiyen kadınlar; taşıyıcı annelik uygulamasıyla da gay erkekler artık heteroseksüel ilişki yaşamadan çocuk sahibi olabilmektedirler (Giddens, 2005: 192-193). Her ne kadar sayıları artsa da ve bazı devletler tarafından kabul görse de bu birliktelikler genel olarak dünyada sapkınlık olarak değerlendirilmekte, toplumsal ve ahlaki değerler çerçevesinde ise bir çatışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aileye alternatif veya bir tehdit olarak oluşan bir diğer unsur da yine toplumsal ve cinsel özgürlükten beslenen *birlikte yaşamadır*. Yani yasal açıdan evlilik gerçekleşmemiş olmasına rağmen, ortak bir yaşam alanının, evin sorumluluğunun paylaşıldığı ve aralarında cinsel münasebetin var olduğu birlikteliklerdir (Adak, 2012: 222). Bu birliktelikler kimi zaman evlilik öncesi alışma süresi olarak oluşsa da kimi zaman evliliğe alternatif oluşturmaktadır. Her iki türü de geleneksel aile değerlerinin karşısında yer almaktadır. Cinsel ilişkide partnerini seçebilme özgürlüğü gibi yeni edinimlerin yanı sıra gelişen doğum kontrol ve korunma gibi tıbbi gelişmeler de birlikte yaşamı destekler nitelikte gelişmiştir. Bu birlikteliklerde göze

çarpan en dikkat çekici nokta da çiftlerin birbirlerine gereğinden fazla sorumluluk ve ilgi bekleyen çocuk gibi diğer unsurlara yer vermemeleridir. Süresi ne kadar uzun olursa olsun birliktelik, çıkış noktasında uzun süreli olmaktan arındırılmış görünmektedir.

Modern dönemde ailenin aleyhine olarak beliren bir diğer gelişme de *bekar kalma*, yani bireylerin evlenmemesidir. İlişkilerin çözüldüğü ortamda insanların hayatlarını birleştirmede duyduğu güven kaygısı temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun bir iş hayatı içerisinde kişinin evliliğe yanaşmaması ya da yine ekonomik yetersizlik gibi maddi endişelerin yanı sıra artık insanlarda içsel olarak hakim olan bağımsızlık duygusu insanları evlilikten uzaklaştırmaktadır. Önceleri toplumsal meşruiyet çerçevesinde, aile içerisinde gerçekleşen cinselliğin sınırlarını yıkması, yani insanların artık bu ihtiyaçlarını gayri meşru yollarla giderebilmesi aile kurumuna karşı bir tehdit oluşturmaktadır.

Modern yaşamın aileyi yüzleşmek zorunda bıraktığı bir diğer sosyal durum ise *boşanma* olgusu yani evlilik sözleşmesinin bitirilerek eşlerin ayrılmasıdır. Ebedi bir gerçeklik olarak ailenin varlığı aynı zamanda boşanma yani aile birliğinin sona ermesini de zorunlu koşul olarak yanında taşımıştır. Geçmiş ve bugün arasında boşanmanın bir sorun alanı olarak anlaşılması yeni bir durum olmasa da bugünü geçmişten ayıran bazı hususlar boşanma etrafında yeni çözümlenmeler gerektiriyor.

Sorunları değerler alanında yaşanan krizle, cemaatçi yaşamın yerini bireyselci ve bencil olana terk etmesi, haz ve mutluluğun kaynağının paylaşılan (diğerkam) ile değil sahip olunan ile özdeş olarak anlaşılması, teknoloji ve tekniğin imkanlarıyla bireyin sanal sosyalliklerde kendine alan açması, kentsel gelişmeler, çalışma koşulları, cinsiyet rolleri, feminist söylem, ataerkil yapının kırılabilirliği vb. daha pek çok başlık boşanma konusunu bugüne ait olarak yeniden bir sorun alanı haline getirmiştir. Evlilik sözleşmesinde olduğu gibi, boşanma için zorunlu sayılan koşullar toplumdaki dinsel, değersel, normatif veya kültürel yapı tarafından belirlenmektedir (Aksan, 2013). Tanımlayıcı unsurlar da dikkate alındığında boşanma da evlilik gibi toplumsal bir olaydır ve bu yüzden değişen ve farklılaşan toplumsal yapıdan etkilenmektedir. Moderniteyle birlikte yaşanan hızlı dönüşümle birlikte boşanmanın

da içeriği değişmiş, daha sık karşılaşılr hale gelmiştir. Gerçekleşen boşanma vakıaları ve insanlardaki boşanma eğilimi, gerek toplumsal ahlak noktasında gerekse de ailenin geleceğine yönelik tehlike boyutuna ulaşmıştır. Yukarıda boşanma koşullarına dair zikredilen ‘zorunlu’ ifadesi artık ‘keyfi’ bir hal almıştır.

Boşanmanın artmasındaki ve boşanmaya karşı eskiye göre daha ılımlı olan eğilimlerin bir dayağını moderniteyle gelen yeni yaşam koşulları, maddi imkanlar oluşturmaktadır. Ekonomik durumun ve sosyal refahın yükselmesi yaşanan bu sorunsalın maddi temelini teşkil etmektedir. Bireylerin, özellikle kadının daha fazla iş hayatında yer alarak ekonomik yeterlilik kazanması ve oluşan güvensizlik ortamında insanlara karşı duyulan kaygıyla işlerine daha fazla sarılması, hem daha önce evliliğin bir gerekçesi olan ekonomik zorunluluğun hem de bu zorunluluğun bir parçası olduğu ailevi ilişkilerin çözülmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra ortaya çıkan modern örgütlenmelerin ailenin üstlendiği rolleri devralması ve bireylere yönelik yeni hak kazanımları da boşanmayı artıran nedenler olarak görülmektedir. Modern hukukun tanıdığı eşitlik duygusu ve kadın hakları öncelerde geleneğin gölgesinde kalan hakların sahiplerine teslim edilmesi gibi pozitif bir boyut taşısa da aile ilişkilerini çözen negatif bir boyuta da sahip olduğu görünen bir gerçektir (Aktay, 2014: 182).

Boşanma eğiliminin diğer sac ayağını ise temelinde bireyselleşmenin bulunduğu duygu ve düşünsel nedenler oluşturmaktadır. Aşırı bireyselleşmenin neden olduğu insanların birbirlerine tahammülünün azalması ile aile içinde yaşanan en küçük sorunlar, mevcut hukuki hakların da tanıdığı imkanlar çerçevesinde boşanmaya kadar götürülebilmektedir. Ailevi meselelerin bu dereceye getirilebilmesindeki bir diğer etken de şüphesiz önceleri bu meselelerin çözümünde başvuru ve yıpratılan bu ilişkilerin koruyuculuğunu da yapan ahlak, gelenek ve inanç değerlerinin etkilerinin azalmasıdır. Söz konusu bu değerler, insanları ortak bir paydada buluşturmaktaydı. Bu değerlerin yanı sıra aile üyelerinin gündelik hayattaki duygu, düşünce ve belki de bunları kapsayan en önemlisi zamanın paylaşımı da ortak paydanın diğer bileşenlerini oluşturmaktadır. Ancak modernitenin sunduğu yeni hayat, belli bir dereceye kadar insanların bu paylaşımlarını kendi kendilerine

karşılamlalarına imkan vermekte, ister istemez insanları paylaşımından uzaklaştırmaktadır. Duygusal olarak insanları boşanmaya götüren bir diğer etken de duygusal motivasyonun kaybedilmesidir. Yani televizyon gibi basın-yayın yoluyla resmedilen romantik evliliklere dayanarak insanların yüksek beklentilerle evliliğe gitmesidir. Beklentiler ile gerçekte yaşananların uyuşmaması ya da mevcut evlilikte bu romantik tabloya dayanarak eşlerin birbirinden farklı beklentiler taşıması da günümüzde boşanma gerekçesi olabilmektedir.

Boşanmanın arka planında genel nedenler yer alıyorsa da bu nedenler insanların hayatında farklı görünümde ortaya çıkarak çeşitlenebilmektedir. Başka şekilde ifade edilirse, modern hayatın insanların hayatına farklı oranlarda sirayet etmesi ve her insanın bu etkiyi farklı şekilde karşılmasına binaen boşanma nedenleri de çeşitlenmektedir.

Boşanma aile içindeki bireyler üzerindeki etkilerinin yanı sıra toplumsal hayat üzerinde ve toplumun sağlıklı bir şekilde sürekliliği noktasında da olumsuz etkilere neden olmaktadır. Boşanmanın çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerine ilaveten Yasin Aktay'ın da kaydettiği üzere çocukların bütün bir aile içerisinde yaşacağı toplumsallaşmanın tek bir ebeveyn tarafından alınması ve hatta modern dönem şartları içerisinde bunu dahi bulamaması toplumun sürekliliği noktasında olumsuzluk taşımaktadır (2014: 184). Şüphesiz sağlam bir aile yapısı, içinde yetişen dengeli, kendini gerçekleştirmiş, sağlıklı nesillerle istikrarlı bir toplumun taşıyıcısı olacaktır.

Modern hayatta yaşanan cinsel devrimler, aşırı bireycilik ve ailenin işlevlerindeki daralma bir taraftan boşanma oranlarının yani ailenin sonlandırılmasını artırırken; diğer taraftan da aileye alternatif birlikteliklerin oluşmasına neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler bireylerin özel yaşamını, aile ve akrabalık ilişkilerini etkilediği kadar, ailenin yapısını ve işlevlerini de etkilemiştir. Toplumsal işlev ve değerlerini yitiren ailenin, toplumsalı şekillendirme gücü de kaybolmaktadır (Duman, 2012: 20-21). Mevcut durum, ailenin geleceğine ilişkin endişelerin oluşmasına neden olmaktadır.

Ailenin geçirdiği dönüşüm ve geleceğine dair endişeler sosyal bilimcilerin de dikkatini celb etmiştir. Sahip olduğu toplumsal işlevleri yerine getirdiği süreçte ailenin var olacağını işlevselcilere karşı, ailenin ortadan kalkacağına ve ortadan kalkmasının gerekliliğini savunan toplumbilimciler bulunmaktadır. Ailenin ortadan kalkacağı hususunda kehanette bulunan fikirler, materyalist dünya görüşünden beslenen Marksizim ve feminist türevleridir.

Marksizme göre aile, insanlar arası mülkiyet ilişkilerinin bir sonucu olarak sonradan ortaya çıkan ve devletle aynı paralelde toplumsal eşitsizliklerin kurumsallaşmasını sağlayan bir kurumdur. Yaşanacak olan devrim ile birlikte mülkiyet ilişkilerinin belli bir eşitlik temeline oturacağı bir komünist toplumda aileye de gerek kalmayacak ve yıkılacaktır (Aktay, 2014: 182). Aileye karşı çıkan bir diğer düşünce de Feminizm'dir. Ataerkilliğin eleştirisini temel alan ve kadın kimliğine odaklanan feminizm e göre aile, kadın kimliğini toplumsal hayatta ikinci plana atan ve bunun sürekliliğini sağlayan bir kurumdur. Geleneksel ailedeki erkek egemenliğinin yanısıra kadının annelik, doğum, cinsel haz, çocuk bakımı, ev işleri vb. gibi aile içi rolleri icra etmesi kadının bu bastırılmışlığını pekiştirmektedir (Tekin, 2010: 48-50). Feminist hareketler kadın kimliği üzerinde ailenin aleyhine olacak etki yaratmıştır. Bunların başında kadının cinsel yaşam özgürlüğü, kadın bedeninin egemenliği ve doğum ile birlikte kadının bireyselliği gelmektedir. Bu söylemlerle birlikte kadınların elde ettikleri hukuki hak ve ekonomik özgürlükler; günümüzde aileye yönelik oluşan tek ebeveynli aile, boşanma ve eş cinsel birliktelik gibi tehditlerin önemli bir nedenini oluşturmaktadır.

Materyalist temelli fikirlerin aksine mevcut sosyal düzenin değerine ve mümkün olduğunca korunması gerektiğine inanan muhafazakarlık (Güler, 2008: 117) bu yolda toplumun en temel birimi olarak ailenin devamlılığının sağlanmasını savunmaktadır. Zeki Duman'ın da kaydettiği gibi "geleneğin kadim kurumlarından olan aile, muhafazakar ideolojinin adeta vazgeçilmez kurumlarından biri olmuştur. Aile sadece toplumsal değerlerin öğrenildiği ve kişinin toplumsallaşmaya başladığı ilk yer değildir. Aynı zamanda geleneksel yapının, cemaat ilişkilerinin, dini kuralların, otoritenin ve kolektif iradenin de gerçekleştiği ve yaşandığı yerdir"

(Duman, 2012: 45). Toplumun sağlıklı bir Şekilde varlığını devam ettirebilmesi işin de ailenin muhafaza edilmesi gerekmektedir.

Modernite ile birlikte farklı Şekillerde biŐimlenmiŐ ve de değersel boyutta 6nemli bir d6n6Ő6m yaşamış olsa bile bug6n halen toplumsal zeminde işlev g6steren bir aile mevcut olmaktadır. Materyalist fikirlerin ortaya koyduğu ailenin yok olacağına dair fikirler ve bu fikirler işin 6ne s6r6len gerekÇeler Ő6phesiz gerŐeđi tam anlamıyla yansıtılmamaktadır. Lakin ailenin m6him bir d6n6Ő6m iÇinde olduğu ve Őekillenmekte olan hayatta birÇok risk alanı ile y6zleŐtiđi bir gerÇek olarak karŐımızda durmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLETİN GELİŞİMİ VE AİLE POLİTİKALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Aile birinci bölümde dile getirildiği şekilde modern dönemde hızlı bir değişme sürecine girmiştir. Günümüzdeki mevcut durumu ve geleceğe yönelik bulunduğu eğilimler göz önünde bulundurulduğunda aile, toplumsal yaşam adına önemli bir risk alanı oluşturmaktadır. Elbette ki bu durum, toplumun refahını, mutluluğunu ve öncelikle varlığını koruma görevini üstlene devletin aileye yönelik müdahalesi gerekmektedir. Modern dönemin sosyo-ekonomik yaşam içerisinde ihtiyaçlar temelinde şekillenen sosyal devlet, toplumda huzur ve refahı sağlamak amacıyla, ihtiyaç duyulan alanlarda öncelik sırasına göre çözüm üretmekte; sunduğu sosyal politikalar aracılığıyla toplumsal zemine ulaştırmaktadır. Yaşadığı hızlı değişim süreciyle aile bugün sosyal politikada önemli bir alan yer edinmiştir.

Buradan hareketle, bu bölümde öncelikli olarak sosyal devlet, sosyal politika ve aile politikası kavramları açıklanacaktır. Daha sonra bu kavramların Türk siyasetinde bulunduğu karşılık, gösterdiği gelişme seyri irdelenmeye çalışılacaktır. Çalışma, aile politikalarıyla sınırlandırıldığı için, geçmişten bugüne dek uygulanan ve aile üzerinde etkisi bulunan devlet politikaları, özellikle nüfus politikaları üzerinde durulacaktır. Uygulanagelen nüfus politikaları, süreç içerisinde aile üzerinde gösterdiği etkilerin yanısıra geçmişte devletin politik alanda aileyi nasıl konumlandığını göstermesi açısından önemlidir. Nihayetinde son dönemde, genelde sosyal politika, özelde ise aile politikasında yaşanan zihniyet dönüşümü ve bu dönüşümün yansıması olarak ortaya koyulan aile politikaları tartışılacaktır.

2. 1. SOSYAL DEVLET VE SOSYAL POLİTİKA TARTIŞMALARI

2. 1. 1. Sosyal Devleti Keşfetmek

Sosyal devlet anlayışı tarihsel süreç içerisinde gelişme yaşamış, bu anlayışa dair öğeler ve uygulamalar, dönemselsel olarak her aşamada mevcut siyasal yönetimde var olagelmıştır. Fakat günümüz kullanım şekliyle, bir siyasal yönetim, devlet şekli

olarak sosyal devlet yaşanan toplumsal dönüşümle birlikte ortaya çıkan modern döneme ait bir kavramdır. Sosyal devlet üzerine farklı bakış açıları ve siyasi düşünceler temelinde pek çok tanımlama getirilmiştir. Bu yüzden doğrudan tanımlamak yerine öncesinde sosyal devletin de çıkış noktasında kilit olan “modern devlet” kavramını genel olarak tanımlamak ve modern devlete düşünsel zemin hazırlayan düşünürlerin fikirlerini açıklamak gerekli olmaktadır. Yapılan açıklamalar sosyal devletin kavranmasında, sosyal devletin ne olup olmadığının anlaşılmasında ve yapılacak tartışmalara zemin sunması açısından önem arz etmektedir. İlk etapta belirtelim ki burada modern devlet kavramını geniş bir şekilde ele almaktan ziyade sosyal devleti tartıştığımız sırada başvuracak şekliyle genel bir çerçevesini ve temel özelliklerine işaret etmekle yetineceğiz.

Devlet, toplumsal hayatın temel kurumlarından olan siyasetin sosyal alanda bir görünümü olarak ele alındığında toplum hayatındaki köklü kurumlardan birisini teşkil etmektedir. Ancak devlet her zaman bugünkü anlamıyla var olmamıştır. İnsanların bir arada yaşadığı, kamu düzeninin sağlanması ve yöneten-yönetilen farklılaşmasının belirginleştiği bir siyasal örgütlenme olarak devlet, ilk çağlardan itibaren insanlık ile paralel olarak var iken; günümüz anlamıyla gelişmiş bir organizasyon olarak şekillenen modern devlet 15. yy sonrasında ortaya çıkan bir olgudur (Aydın, 2011: 79-80; Türköne, 2011: 70).

Böylesi uzun bir geçmişe sahip olan devletin merkezinde bulunduğu pek çok konu, her dönem çeşitli bakış açıları tarafından düşünülmüş; insanların zihnini meşgul etmiştir. Burada tartışma modern devlet üzerinden gerçekleştirileceği için, modern devlete giden süreçte önemli etkilere sahip olan belli fikirler irdelenecektir.

Devletin oluşumuna dair ele alacağımız temel felsefi fikir “toplum sözleşmesi” kuramlarıdır. Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau’nun temsil ettiği bu kuramlara göre devlet toplum dahilinde bulunan bireylerin varmış olduğu bir uzlaşma sonucunda ortaya çıkmıştır. İnsanlar uzlaşmaya varmadan, toplum halinde yaşamadan önce söz konusu düşünürler tarafından çeşitli şekillerde belirtilen ve doğal hal olarak ifade edilen, aralarında sürekli ilişkilerin ve bu ilişkileri düzenleyen bir düzenin olmadığı durum içinde bulunmaktadır (Coşkun, 1997: 23).

Thomas Hobbes'a göre doğal halde bencil ve çıkarıcı olan bireyler, ortak bir uzlaşma sağlayarak barış, güvenlik ve mutlu bir yaşam için devleti oluşturmuşlardır (Göze, 200: 142). John Locke'a göre devlet doğal haline iyi olan, müliyet ve özgürlük hakkına sahip bireylerin mevcut düzeni olası zorluklara karşı koruyarak düzenin devamlılığını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Locke, 2002: 24-29). Rousseau'ya göre ise devlet, kendi kendilerine yetemeyen bireylerin güçlerini ve özgürlüklerini korumak adına bir araya gelerek bir güç birliği oluşturmalarından meydana gelmiştir (Rousseau, 2012: 66-68).

Bu üç önemli düşünürün fikri temelinde de insanların devleti oluşturmadan önce her birinin farklı olarak tasvir ettiği “doğa hali”nde bulunduğu ve insanların bu doğa halinden bir araya gelerek oluşturdukları yönetici olan devlet ile düzenin gözetildiği bir yaşama geçilmiştir. Burada önemli olan nokta devletin salt hükmedici olarak ortaya çıkmaktan ziyade meşru zeminde egemenliğine karşılık insanlara ve onların mutluluğuna, korumasına karşı olan yükümlülüğüdür. İnsanlar doğa hallerinde ister iyi olsun, ister kötü olsun veya Hobbes’da olduğu gibi ister bireye karşı devlet ya da aksine Locke’ta olduğu gibi devlete karşı birey öncelensin insanların belirli tavizler vererek bu sözleşmede buluşmalarının temel özelliği elde ettikleri haklardır.

Toplumsal sözleşme kuramlarının yanı sıra devletin nasıl oluştuğu, nasıl tanımlanacağı, ne özellikler sergilediği ve bu gibi devletle ilgili pek çok konu her dönem gerek siyaset gerekse de sosyoloji, felsefe gibi disiplinler tarafından, farklı ideolojiler ve bakış açıları temel alınarak tartışılmıştır. Burada söz konusu farklı fikir ve yorumlamalar ışığında bir açıklamadan ziyade devletin özünde bulunan ana kavramlar, öğeler üzerinden bir anlatım tercih edilmektedir.

Modern devlet, toplumun düzenlenmesinde köklerini Aydınlanma düşüncesi, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nde bulan modernlikten kaynaklanan hakiki bir müdahale olmuştur (Borlandi vd., 2011: 188). Daha öncesinde, Ortaçağ döneminde kilise, feodal lordlar ve toplumda önemli bir konuma sahip olan zenginler gibi unsurlarla gücünü paylaşan yöneticilerin yerini daha güçlü ve kapsamlı olan, toplumda en üst düzeyde otoriteye sahip siyasal örgütlenmeler almıştır. Andrew

Heywood'a göre oluşan bu yeni siyasal örgütlenmenin, devletin temel beş özelliği bulunmaktadır:

- Egemenlik: Toplumdaki tüm birey ve grupların üzerinde bulunan bir iktidara sahiptir.
- Kamusalılık: özel olarak belirli birey ya da grupların çıkarları için çalışmasının (aile, sendika, vb.) aksine devlet kamusal olarak yani genel halkın çıkarlarına yönelik karar almaktadır.
- Meşruiyet: Kamusalılığın bir uzantısı olarak, söz konusu kararların daim olarak ortak iyi ve kamu çıkarını gözettiğinden ötürü alınan kararlar zorla değilse de toplum üyeleri tarafından bağlayıcıdır.
- Hakimiyet: Devlet yasalarına boyun eğilmesini ve ihlallerin cezalandırılmasını güvence altına alan cebri güce sahiptir.
- Bölgesel Sınırlılık: Devlet bölgesel bir birliktir. Devletin yetkisi coğrafi olarak tanımlı sınırlar içerisinde bulunan herkesi kapsar. Bu bakımdan uluslararası düzeyde özerk bir varlık olarak kabul edilir (Heywood, 2013: 126-127; 2012b: 29).

Devlete dair literatürde ağırlıklı olarak elinde bulundurduğu güç, egemenlik ve hakimiyetten bahsedilse de Heywood'un da sıraladığı şekliyle bunların yanı sıra devlet kamu çıkarlarını, topluma karşı sorumlulukları da temsil etmektedir. Önceki yönetim biçimlerinin aksine belirli kişi ya da zümrelerin iktidar sahibi olmasının tersine modern devlet, tüm yurttaşları temsilen kamu düzeninin sağlanması, uzun dönemli refah ve ulusal güvenlik gibi toplumun kalıcı çıkarlarını temsil etmektedir (Heywood, 2012a: 94) Modern devleti önceki yönetim biçimlerinden ayıran önemli noktalardan bir tanesi de budur. Başka bir deyişle, devletin elinde bulundurduğu iktidarı toplum tarafından kabul gören ya da görülebilecek gerekçelere uygun olarak kullanması, makul ve ortak bir zemin oluşturmasıdır. Salt tepeden inme, zora dayanan bir iktidardan ziyade, Münci Kapani'nin (2011: 53-54) de belirttiği şekliyle

yönetilenlerin de rızasına dayanan ve böylece meşru kabul edilen karşılıklı rolleri ve iki taraflı etkileşimi belirten iktidar ilişkilerinin varlığıdır.

Avrupa'da meydana gelen büyük sosyo-ekonomik dönüşümlerin yeniden inşa ettiği toplumsal yaşamın siyasetteki yansıması olarak şekillenen modern devlet, söz konusu gelişmelerin bir sonucu meydana gelen bireyselleşme, sekülerlik ve geleneği terk etme nedeniyle dönemseller olarak farklı şekillerde tezahür etmiştir. Daha öncesinde, toplum içerisinde bu yapılar tarafından yerine getirilen işlevler yeni toplum içerisinde devlet tarafından yerine getirilmiş; devletin yetki alanı genişletilmiştir. Modern bir kavram olarak sosyal devlet de devletin modern dönemdeki ihtiyaçlara cevap verebilmek adına geçirdiği dönüşüm sonucu ortaya çıkmıştır.

Sanayi devrimi sonrasında temel felsefesi “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganıyla ifade edilen tekellerci, vahşi kapitalist evrede, bireyin özgürlüğünü vurgulayan Locke’un devlet anlayışından temel alan modern devletin toplumsal ve ticari yaşamdaki üstlendiği rol son derece sınırlıydı (Ürer, 2012: 110). Ancak 19. yüzyıl sonunda eşitlik ve özgürlük söylemlerinin hakim olduğu buna karşın bir tarafta asgari yaşam şartlarının altında bulunan yığınlar ile bir tarafta bu yığınlar üzerinden kazanım sağlayan azınlığın bulunduğu kapitalist sistemde, sosyal devlet sisteminin eleştirisi ile ilişkili olmuştur (Barry, 2012: 428). Yaşanan toplumsal soruna nasıl yaklaşılması gerektiği, gittikçe bireyselleşen ve kutuplaşan bir toplumda düzen ve görüş birliğini nasıl sağlamak gerektiği sorunsalından, değişen siyasi iktidar dengesinin nasıl yönetileceği konusundaki tartışmalara istinaden ortaya çıkmıştır (Janoski vd., 2010: 553).

Bu amaçlarla on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren devlet, kendi varlığını halkın rızasına dayanan meşru bir zeminde korumak ve sürekliliğini sağlamak yoluna gitmiştir. Bunun için halkın ekonomik ve bilimsel gelişmeler, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlardan doğan beklenti ve taleplerini karşılamak adına faaliyet alanını genişletmiştir. Levent Ürer’in de ifade ettiği şekliyle kapitalist devletin bu durumda çok fazla seçeneği kalmamıştır. Ya varlığını devam ettirebilmek için vatandaşların taleplerini göz önünde bulundurarak onlara asgari bir yaşam standardı sağlayacak, ya

da büyük toplumsal olayların oluşumu riskini kabul ederek varlığını tehlikeye atacaktır (2012: 116).

Devletin temel özelliği elindeki gücün muhafazası adına kendi içinde dönüşüm geçirmektir. Bu dönüşümün gerekçesini, salt kapitalist ekonomik sistem içerisindeki işçi-işveren, ezilen-ezen dikotomik gerilimi ile açıklamak yeterli gelmediği gibi sosyal devletin bu dönemde de ortaya çıkmış olması tesadüfi değildir. Devam eden süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, grift bir şekilde sosyal devlet oluşumunun nedenini açıklamaktadır. Toplumsal ihtiyaç ve taleplerin çeşitlenmesi ve artması, ekonomik olarak alt tabakada bulunanların ezilmesinin yanısıra insan hakları kavramının gündeme gelmesi de önemli bir dayanak olmuştur. İnsanların talep etme hakkının pratikte kendine yer bulması ve bu durumun yirminci yüzyılda genişleyerek devam etmesi modern devletin şekil değiştirip daha fazla ödev sahibi olmasında temel olmuştur.

Sosyal devletin ilk çıkışında ulusal dayanışmaya dayanan ve bu dayanışmayı daha da güçlendirme eğiliminde olan ulus-devlet ile paralel süreçte ilerlemesi de devletin genişleyen hizmet alanına bir açıklama getirmektedir. Her zaman bir ulusal devlet olan sosyal devlette kademeli olarak genişleyen sistem ve uygulamaların nedenlerinden birini de yönetici otoritelerin ulusal dayanışmayı güçlendirme isteği oluşturmaktadır ki bu çalışmalar ilk etaptan itibaren genel bir devlet kurma sürecinin bir parçası olarak kabul edilmiştir (Giddens, 2002: 137). Ulus-devletin siyasal vatandaş formuyla şekillenen toplumda insanlar arasındaki dayanışmayı sağlamak ve bu dayanışma üzerinde biçimlenen devlet/otoriteye meşruluk kazandırmaya istinaden sosyal devlet uygulamaları on dokuzuncu yüzyıl ve sonrasında yükselişe geçmiştir.

Yirminci yüzyılda sosyal devletin oluşumunu açıklayıcı olarak yukarıda sıralanan etkenler, içerik ve etkisini genişleterek devam ederken, bunların yanısıra bu dönemde yaşanan diğer önemli gelişmeler sosyal devletin özellikle 1920'lerden sonra arayışlara cevap olarak yükselmesine neden olmuştur. Karl Marks'ın yazılarının etkisi, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Avrupa'da yükselişe geçen hümanist-ilerlemeci hareketler ve en önemlisi de liberal-kapitalist sistemde, toplum tabanında oluşan ve ağırlaşan yoksulluk ve işçilerin hakları etrafında dönen toplumsal

hareketlilik siyasal iktidarda yeni arayışlara neden olmuştur. Rusya'da yaşanan 1917 Bolşevik Devrimi ve yaşanan iki dünya savaşından sonra yeni devletlerin ortaya çıkması ile sosyalist devlet modelinin modernleşmenin, ekonomik kalkınmanın, toplumsal eşitliğin ve adaletin dağıtıcı bir organı olarak ortaya çıkması, liberal/kapitalist düzendeki arayışlara cevap olarak sosyal devletin yükselmesine sebep olmuştur (Şimşek, 2014: 126).

Toplumsal bütünlük, düzen, siyasal güç ve meşruiyet ilişkisi sarmalında dönüşen modern devlet, benimsediği sosyal devlet paradigmasıyla süreç içerisinde tecrübe edilen dönüşümlerin neden olduğu riskleri önlemeye ve toplum yapısını daha dengeli ve sağlıklı bir duruma getirmeye çalışmaktadır. Bunun için de toplum içerisinde olası gerilim ve çelişkilerin neden olduğu sınıflar arası dengesizlikler ve kamu düzeninin bozulması gibi riskleri olabildiğince gidermek ya da azaltmak suretiyle önlem almayı hedeflemektedir. (Aktaran: Kara, 2013:15, Ören, 2013:19). Devletin ontolojik endişelerle oluşan toplumsal riskleri önleme çalışmaları toplumsal ve ekonomik alana müdahaleyi gerektirmektedir. Bu bağlamda, sosyal devletin temel özelliği de sorunsala dair çözüm olarak ürettiği uygulama ve politikaları toplum tabanına kanalize ederek müdahale etmesidir. Sosyal devletin bu özelliğinin altında, toplumsal ve ekonomik yaşamın insanlar tarafından kontrol edilebileceği düşüncesi bulunmaktadır (Giddens, 2002: 138). Bu durum sosyal devlet ile ulus-devlet arasında işleyen paralel sürece de bir bakış açısı sunmaktadır. Modern hayatın bir gerçeği olarak var olan ulus-devlet insanları ortak bir siyasal vatandaşlık çatısı altında bir araya getirirken; sosyal devlet ortak hedef için bu çatı altında toplananların çatı sınırlarının dışına çıkmamaları için yükümlülük söylemi üzerinden lütufkar şekilde insanlara müdahale etmekte, kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.

Sosyal devlet çoğu kere literatürde yukarıda ele alındığı şekliyle, yani ekonomik temelli olarak çalışan/işçi sınıfının elde ettiği haklar yoluyla ya da yine devletin siyasal çerçevede ontolojik temelli çıkarları adına verdiği haklar sonucunda oluşan bir siyasal örgütlenme olarak kabul edilmektedir. Konu üzerine gerçekleştirilen pek çok tartışma böylesi söylemler üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan farklı olarak Mustafa Aydın' a göre ise;

"Sosyal devlet deyince genel olarak topluma sosyal hizmetler veren ve bu arada özellikle başta sosyal güvenlik işleri olmak üzere sağlık, eğitim, toplumun ihtiyaç sahibi kesimlerine yardım gibi görevleri yerine getiren devlet tipi anlaşılmaktadır. Halbuki siyasi literatürde asıl sosyal devlet bu demek değildir. çünkü bu görevler, her türlü devlet anlayışının ... en temel görevidir. Bunları yerine getirmesi o devletin toplumuna başlı başına bir lütuf değil, en temel görevidir. Şüphesiz sosyal devlet bundan daha öte birşeydir. ... Toplumu çıkış noktası yapan, bir başka deyişle devleti toplum için var sayan ve dolayısıyla da toplumsal değişme ve ihtiyaçlara göre devletin de değiştiğini kabul eden bir anlayıştır (2011: 410-411).

Şu halde genel kabul edildiği gibi sosyal devleti belirli hizmetlere indirgemek, kavramı açıklamaktan uzak görünmektedir. Yukarıda devlete dair yapılan tartışmalar da göz önünde bulundurulduğunda mevzubahis olan hizmetlerin herhangi bir siyasal devletin de en temel ödevleri arasında bulunduğu hatıra gelmektedir.

Modern devlet ödevlerinden ziyade kendisinin bir lütufu olarak topluma hizmet etmesi ve bu söylem üzerinden propaganda yapması, yeni oluşumun sosyal nitelmesini almasına neden olmuştur. Halbuki yukarıda sıralanan çıkış noktası ve nedenleri ele alındığında devlet kendi ontolojik kaygıları adına süreç içerisinde dönemselleşen talep ve gelişmelere paralel olarak insanlara yönelik hizmetlerini genişletmek durumunda kalmıştır. Devlet, dönemselleşen olarak dönüşmekte olan toplumsal yaşama göre değişmek yerine, yaşanan ve yaşanacak gelişme ve yansımalarını kontrol altında tutmak adına gittikçe genişleyen politikalar üretmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde dünya genelinde yaşanan büyük toplumsal olayların, gerilimlerin sonucu olarak lütfekar sosyal devlet, 1970'li yıllara kadar altın çağını yaşamıştır. Bu tarihten sonra yine dünya genelinde yaşanan ekonomik krizler sonucunda sosyal devlet de bir daralma yaşamış, kamu harcamalarında kısıtlamaya gitmiştir. Ancak sosyal devletin ekonomik temelli olarak yaşamış olduğu bu daralmayı burada açıklamak konu dışında olacağından, burada öncelikli olarak

sosyal devletin bu ekonomik nedenlerin ve yaşanan diğler gelişmelerin toplumsal alandaki yansımalarından kaynaklanan dönüşümü üzerine durulacaktır.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan sosyal, ekonomik ve bilimsel gelişmeler sosyal devletin de sorgulanmasına ve dönüşümüne zemin hazırlamıştır. 70'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler kamu harcamalarını ön plana alan sosyal devlette daralmalara neden olmuştur. Ancak söz konusu etki sosyal devletin yapacaklarında meydana gelecek olan daralma-genişleme üzerine etki etmektedir. Süreç içerisinde yaşanan teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, toplumun refahının ve buna bağlı olarak da taleplerinin artması, kadınların imkânlarının ve kendilerine devletçe tanınan hakların genişlemesi ile iş dünyasında daha aktif bir şekilde yer alması sonucu olarak toplumda oluşan çözülme, yapısal ve zihinsel dönüşüm sosyal devletin de dönüşümüne zemin hazırlamıştır. Önceleri işsizlik, yoksulluk, yaşlılık, kadın hakları ve sosyal güvence gibi ekonomik temelli, yani insanların asgari olarak ihtiyaçlarını karşılayarak sistemle bütünleşmelerini sağlayıcı ve çıkar amaçlı günü birlik önlemler, politikalar üreten, müdahale eden devlet, süreç karşısında daha ciddi ve kapsamlı uygulamalar üretmek zorunda kalmıştır.

Sosyal devlet modern hayatın toplum üzerindeki olumsuz etkilerini bertaraf edebilmek adına salt ekonomiden ziyade toplumun varlık ve devamlılığını koruyacak önlemler almak durumundadır. Sosyal devletteki dönüşümün temelini de politikaların merkezinde yaşanan bu değişim oluşturmaktadır. Ekonomi ve uzantılarının merkezde olduğu bir anlayıştan daha fazlasına ihtiyaç olduğunun farkına varılmıştır. Toplumun salt maddi ihtiyaçlarına arz etmenin ötesinde, toplumu ayakta tutan manevi alanı kontrol etmek ya da şekillendirmekten ziyade koruyucu önlemlerin alınması sosyal devletin rolündeki değişimi ifade etmektedir. Toplumun her üyesi tarafından sahip olunması, paylaşılması, yaşatılması gereken ve insanların keyfiyetine bırakılamayacak kadar önemli olan ahlak, din, aile gibi kurum ve değerlerin toplumun sürekliliğini sağlamak adına desteklemek son dönemde sosyal devletin ilgi alanını büyük ölçüde işgal etmektedir.

2. 1. 2. Sosyal Politika Ve Bir Alt Kategorisi Olarak Aile Politikası

Günümüzde tartıştığımız pek çok kavram gibi sosyal politika kavramının da tarihsel izlekleri keşfedilebilir ancak gerçek anlamıyla modern zamanlara ait bir kavram olarak kabul edilir. Çıkış itibariyle sosyal devlet ile aynı döneme tekabül eden sosyal politika, devlet ile toplum arasında bir araç, sosyal devletin pratiğe olan yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal devlet ile paralel olarak gelişen sosyal politika kavramı, Batı'da yaşanan büyük dönüşüm sonrasında yine toplumsal alanda problemlere çözüm üretmek amacıyla oluşmuştur. İlk kez Almanya'da kullanılan kavram, sanayileşme ve kentleşme nedeniyle meydana gelen iş kazası, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak, onlar için bazı önlemleri hayata geçirerek emek ile sermaye arasındaki adaletsizliği ve mücadeleyi barışçı yollarla sona erdirmek ve ekonomik ve toplumsal hayatın yani düzenin devamını sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Koray, 2005: 24; Serdar, 2014: 4).

Kavramın ekonomik temelli sınıfsal gerilim ve çelişkilerin bir sonucu olarak çıktığı su götürmez bir gerçek olmakla birlikte, düzenin inşası ve devam ettirilmesi amacı süreç içerisinde sabit kalmış ve işleyiş itibariyle bir evrim içerisinde olagelmıştır. Talas'ın da ifade ettiği şekliyle, sosyal politika geleneklere dayanan çalışma koşullarından yoksullara, yaşlı ve çocuk gibi güçsüzlere, sakatlara yardımlardan başlayarak kişisel ve toplumsal dayanışmalara kadar uzanmış, devletin yeni görevler üstlenmesine dönük oluşumlara kadar gelmiştir (1992: 13). Başka bir ifadeyle, işçi sınıfı adına yapılan bir çalışma olmaktan uzaklaşarak geçen süreç içerisinde tüm topluma hitap eder bir hal almıştır. Bu dönüşüm ile evvelinde bireylerin topluma ve devlete karşı sadece görevleri, toplumun ise birey üzerinde sınırsız hakları olduğu kabulü aşılarak zorunluluk dairesinde birey ve toplumun karşılıklı hak ve görevlerinin bulunduğu kabul edilmiştir (Sargutan, 2006: 5).

Sosyal politika, liberal/kapitalist düzen içerisinde piyasanın sunamayacağı destek ve koruma biçimlerinin, devletin siyasal müdahale yoluyla sunulmasını ifade etmektedir ki toplumsal zeminde birleşmeyi meydana getiren ve yabancılaşmayı, çözülmeyi azaltan, önleyen uygulamalar ekseninde yoğunlaştırılmıştır (Alcock,

2011: 17; Zimmerman, 1979: 490). Her ne kadar çıkış itibariyle sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılması, sınıfsal çatışmaların giderilmesi gibi gerekçeler olsa da genel amaç toplumsal düzeni sağlamak, refah ve gelir düzeyinin ve insanca yaşama seviyesinin artırılması olunca salt ekonomik çerçevede sınırlı kalmak yeterli olmamıştır. Yukarıda sosyal devletin gelişimi noktasında bahsedilen süreç içerisinde sosyal politika da genel itibariyle gerek kapsam, gerek nitelik bakımından gelişen bir çizgide değişim yaşanmıştır. Dönemsel olarak toplumsal risk taşıyan alanlara cevap verebilecek politikalar üretilmiştir.

Sosyal politikanın yaşadığı bu dönüşümü açıklayabilecek en temel özelliği şüphesiz onun uygulanacağı alanların imkânlar dâhilinde taşıdığı önceliklere göre belirleniyor olmasıdır. Koray'ın yaptığı dönemselleştirmeye göre sosyal politika başlangıçta işçileri korumaktan, 1945-1975 yılları arasında sağlık, eğitim ve barınma gibi alanlarda asgari bir düzeyin sağlanarak herkese sosyo-ekonomik hak ve özgürlüklerin tanımlanmasına ve sonrasında çocuk, kadın, çevre ve tüketici hakları gibi birçok hakkın söz konusu olduğu uygulamalara doğru genişlemiştir (Koray, 2005: 24-29). Ancak günümüze geldiğimizde ise toplumsal yaşamda yaşanan krizler sosyal politika alanının topyekûn değişmesine, geçmişe nazaran boyut atlamasına neden olmuştur. Modern kavrayışta, yaşamın karmaşıklığı göz önüne alınarak, bireylerin sosyal işlevselliklerini devam ettirebilmeleri için sistemin ve vatandaşların korunması gerekmektedir (Yolcuoğlu, 2012: 15). Modernite ile birlikte yaşanan dönüşümlerin de ötesinde günümüzde bu dönüşümlerin sonucu olarak şahit olunan ve geleceğe dair tehlike arz eden çözümler sosyal politikanın ilgi alanının değişmesine ve daha titiz bir şekilde ilgilenilmesini gerektirmektedir.

Geçmişte dar anlamı ve uygulama alanı ile sosyal politika kavramının kapsamı zaman içinde genişlemiş ve farklı uygulama alanları belirlemiştir. Bu anlamda belli bir sınıf veya kesimin sorunlarına ya da herkesi ilgilendiren ancak ağırlıklı olarak ekonomik nitelik taşıyan, günü birlik politikalar kavramın dar içerimlerine işaret eder. Günümüzde sosyal politika uygulamaları halkın genelini kapsayan ve insanların hem kamusal imkânlardan eşit olarak faydalanmalarını hem de özel yaşam dünyalarında hak ettiği düşünülen insanca yaşama koşullarını gözeten bir kabule erişmiştir. Bu anlamda zevahiri kurtarmak adına yapılmış olarak değil, mevcut

durumdan yola çıkarak geleceğe dair ön kestirimlerde bulunulması ve olası tehlikelere karşı tedbir niteliğinde politikaların üretilmesi olarak sosyal politika, uygulama alanına erişmiştir. Bu yüzden ki günümüz sosyal politikasının öncelik sırasında bulunan konular, geçmişe nazaran önemli farklılıklar göstermektedir.

Sosyal politikanın son dönemde öncelikli olarak ilgilendiği konuların başında aile gelmektedir. Yaşanan toplumsal dönüşümün yansıması olarak ailede meydana gelen ve gün geçtikçe tehlikeli boyutlara ulaşan bazı sorun alanları; evlilik yaşının yükselmesi, atomik/küçük ailelerin geleneksel işlevlerinden uzaklaşarak sayılarının artması, boşanma oranlarının ve parçalanmış aile oranlarının yükselmesi, evlilik dışı birlikteliklerin tercih edilme oluşu, evlilik dışı doğan çocuklar ve yalnız yaşayan insanların sayısının daha fazla olması (Millar ve Warman, 1996: 6) gibi aile adına olumsuz sayılan gelişmeler siyasi iktidarların da dikkatini bu kuruma çevirmesinde etkili olmuştur. Bu ve benzeri sorunlar sosyal politikanın bir alt birimi olarak aile politikalarının oluşumuna neden olmuştur.

Aile gerek toplumun, gerekse de düzenin devamı, yeniden oluşumu noktasında taşıdığı önemden ve ilerleyen süreçte artık bu olguların taşıdığı ontolojik kaygılardan dolayı siyasal iktidarın müdahale etmesi gereken başat bir alan olarak ön sıralara geçmiştir. Aile politikası ilk seferde politik bir söylem olarak salt devlet çıkarına gönderme yapan bir anlam ifade etse de bunun da ötesinde amaç ve uygulama alanları kesin olarak tanımlanamayan bir yapıya sahiptir. Nitekim devlet tarafından uygulanmak üzere hazırlanan istisnasız genelde tüm politikaların, özelde ise sosyal politikaların aile üzerine etki edeceği yadsınamayacak bir gerçektir. Ancak dar anlamıyla aile politikası, doğrudan aileleri hedefleyen ve ailenin durumu ve işlevleri üzerinde etkide bulunma amacı taşıyan politikalar olarak tanımlanabilir.

Aile politikaları diğer sosyal politikaların yukarıda açıklanan özelliklerinden bütünüyle ilintisiz olmamakla birlikte, merkezinde siyasi tercihlerin, dini tutumların ve tabii ekonomik kaygıların da yer aldığı ancak son kertede temel amacın aile kurumuna yönelik tedbirler içeren bir boyutta ele alındığı söylenebilir. Ailenin kurumsal varlığını muhafaza etmek, üyelerinin saadet ve refahını artırmak, sağlıklı aile ortamları oluşturmak gibi hedefler ile yeni dönem sosyal politika

uygulamalarından bahsedilebilir. Bu amaçla politikalar hazırlanırken Pryor'ın da özetlediği belirli noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Politikalar öncelikle aile üyelerinin sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için destek sağlamalı, ebeveynlere ve evliliğe dönük denge ve istikrarı artırmalı, aile bağlarının gücünün ve istikrarının farkında olmalı, ailenin birlikteliğini temin edebilmeli, ailelerin farklılığına saygı duymalıdır (2009: 2). Son dönem aile politikalarını öncekilerinden ayıran özellik de buradadır. Öncesinde hazırlanan genel politikaların gösterdiği dolaylı etki, ya da kadın, çocuk, yaşlı ve engelli gibi ayrı ayrı aile üyelerine yönelik hazırlanan politikalardan farklı, günümüzde artık bir bütün olarak ailenin merkeze alındığı politikalar üretilir duruma gelmiştir.

2. 1. 3. Türkiye'de Sosyal Devlet Ve Sosyal Politika

Batı'da on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan sosyal devlete dair fikir ve uygulamaların tam anlamıyla ülkemizde gerçekleştiğini söylemek pek de mümkün olmamakla birlikte, bunun sebebini sahip olunan farklı toplumsal gerçekliklerden yola çıkarak görmek ve birkaç noktada özetlemek mümkündür. Herşeyden önce sosyal devlet Batı'da süreç içerisinde yaşanan bir dizi gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye'de bu dönüşüme temel teşkil edecek gelişmeler, halkın talebi ve beklentileri ile süreci belirlediği söylenemez. Aksine sosyal devlet ve sosyal politika uygulamaları da yine devlet inisiyatifinde bir lütuf olarak sunulmuştur.

Sosyal devletin çıkış noktasında Batı'da sanayi devrimi sonrasında gittikçe etkisi artan bir şekilde yaşanan ekonomik temelli sınıfsal gerilim ve çatışmalar, bunların toplumsal yansıması ve nihayetinde devlete, düzene karşı oluşan ontolojik riskler önemli yer tutmuştur. Buna karşılık ülkemizde, uzun bir dönem süren savaştan yeni çıkmış, elindeki mevcut imkanların oldukça sınırlı bulunduğu devletin kendisini var etmeye çalıştığı ilk dönemleri istisna tutulduğu zaman dahi gerçek anlamlı bir 'sosyal'likten söz etmek mümkün değildir. Toplumsalda önemli sayılabilecek etkilere sahip olacak bir endüstrileşme ve bunun sonucunda oluşan bir işçi sınıfının olmaması siyasal alanda beklendik dönüşümlerin yaşanmasına engel olmuştur.

Sosyal devlete geçişi sağlayacak dinamik olarak toplumda ekonomik ya da sınıfsal motivasyonun eksikliğinin yanı sıra demokratik ortam yani toplumsal fikir ve eylemlerin kendisini 6zg6rce ifade edebileceği ortamın eksikliği de devlete karşı talepkar olabilecek kitlelerin oluşmasında temel 6neme sahiptir. Ulus-devlet olarak kendisini yeniden inşa etmeye çalışan devletin halk adına çizdiği sınırlılıklar ve istikamet de bu noktada 6nemlidir. Kaldı ki siyasi tarihi g6zden geçirdiğimiz takdirde, ilk dikkat çeken belirli zaman aralıklarıyla yaşanmış olan askeri darbeler bu noktada bir açıklayıcı unsur olarak g6r6lebilir. Bu siyasal gerilimler, batılı benzerleri gibi hak arayan ve talepkar vatandaş tipolojisi yerine, uysal ve itaatkar, bastırılmış bir vatandaş tipi 6retmiştir. Bu genel duruma ek olarak, 6zelde insanlarda var olan devleti kutsayan anlayış da bir diğer etken olarak belirmektedir. 6zellikle geleneksel yapıda daha fazla olmak koşuluyla, devletin varlığını her şeyden 6st6n tutma, devlet ile karşı karşıya gelmekten kaçınma, devlete karşı haklardan çok 6dev, sorumluluk sahibi olma ve onun politikalarını sorgulamaktan çekinmeyi 6g6tleyen değer ve alışkanlıklarla terbiye edilmiş insanlar 6retilmiştir.

6lkemizde sosyal devlet biçiminin tam anlamıyla oluşmamasında bir diğer geleneksel yapı unsuru da toplumda var olan dayanışma ağlarıdır. Sanayileşmeye bağlı olarak meydana gelen ekonomik değişimin ve toplumsal sınıflaşmanın yokluğunun yanısıra mevcudiyet g6steren cemaatsel ağlar, yakın aile ve akraba ilişkileri, bireyleri sosyal sorunlara karşı koruyan bir tampon mekanizması olarak işlev g6rm6řt6r.

S6z6 edilen etkenler her ne kadar sosyal devlet olgusuna geçişi geciktirmiş ve tam anlamıyla uygulanabilme imkanını kısıtlamış olsa da bu konuya dair hiçbir ibarenin olmadığını s6ylemek yanlış olacaktır. Cumhuriyetin ilanından başlayarak ilerleyen s6re içerisinde artan şekilde halka d6n6k, n6fus politikaları b6l6m6nde de ele alınan sağlık, çalışma ve medeni kanun gibi alanlarda politikalar uygulanmıştır. Ancak burada ayırt edici nokta, çıkarılan bu politikalar Batıdaki gibi toplumda oluşan gelişmelere, sınıf bilinciyle halkın beklentilerine binaen oluşmaktan ziyade ilk etapta siyasal ve sosyal istikrarın devamını sağlamak ve Batılı toplumlar seviyesine ulaşabilme nedeniyle gerçekleştirilmiştir.

Batıdaki gelişiminden farklı olarak Türkiye'de de sosyal politika niteliğinde gelişmeler kuruluşta bu yana var olan gelmişse de 'sosyal devlet' kavramı resmi olarak hukuk metinlerinde ilk kez 1961 tarihli anayasada kabul edilmiştir. Daha önceki 1921 ve 1924 anayasalarında böyle bir ifade yer almamaktayken, 1960 yılında gerçekleştirilen ilk askeri darbe sonucunda kurulan Milli Birlik Komitesi tarafından hazırlanan 1961 anayasası, sosyal alanla ilgili kurallara geniş yer vermiştir. Fakat, tüm bunlar bir illüzyon olmaktan öteye gidememiş, anayasa sonrası dönemde fiiliyata geçirilememiştir. Bu haliyle, sivil halkın iradesiyle, demokratik şekilde iktidara gelen hükümete askeri vesayet tüm bunları hiçe sayarak daha fazla demokrasi ve hak vermek iddiasıyla, anti-demokratik müdahalede bulunması siyasetin bir çelişkisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılanlar, halktan gelen taleplere cevap olmak yerine yukarıdan aşağıya lütfekar bir vaziyette, gerçekleştirilen müdahaleyi meşrulaştırmak adına verilmiş olmaktan çok da ileri gidememiştir.

Siyasi tarihte 12 Eylül olarak kaydedilen, 1980 yılında yaşanan darbe ile siyasal ve toplumsal alana nüfus eden bir yönetim iktidara gelmiştir. Yeni yönetim tarafından hazırlanan 1982 askeri anayasada da ilkesel olarak sosyal devlet kabul edilmiştir. Pozitif bir gelişme olarak kabul edilmesine karşın, darbe sonrası süreçteki müdahaleler nedeniyle özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı bir demokratik gelişme yaşanmamıştır (Özdemir, 2008: 139-140). 1982 anayasasının 1960 anayasasına oranla sosyal alanda daha kısıtlayıcı olmasına ek olarak baskıcı vesayet altında bulunması da mevcut dönemde ve geleceğe yönelik gelişme ve beklentilerin de kısıtlı bir hal almasına neden olmuştur. Ancak bu süreç 2000'li yıllardan sonra gerek evrensel, gerekse de ekonomik gelişmelerle ilintili olarak değişim geçirmiş, bu dönüm noktasıyla birlikte sosyal devlet ve sosyal politika kavramlarının da ilgi alanları genişleyerek ilerlemeye başlamıştır.

2. 2. TÜRK SİYASETİNDE AİLE POLİTİKASINI ARAMAK

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte devlet yetersiz bir sermaye ile zayıf bir toplumu yeniden inşa etmeye başlamıştır. Bu yeniden inşa sürecinde aileyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecek, biçimlendirecek politikalar yürürlüğe girmiştir. Buna karşın günümüz manasıyla ailenin maddi, manevi bütünlüğünü sağlayacak ve muhafaza edecek aile politikalarına rastlanılmamaktadır.

Yeni süreçte Türk Medeni Kanunu'nun dışında, sağlık, nüfus, çalışma hayatı gibi alanlarda aileye dönük politikalar artarak devam etmiştir. Ancak bu politikalar, yaşanan değişim sürecinde aileyi ontolojik olarak ele almaktan ziyade, daha çok değişen ve gelişen şartlar temelinde ve özellikle kadın ve çocuklara yönelik getirilen haklardır. Devletin aileye dair görüşünde bir kırılmayı temsil eden 1982 yılına kadar geçen süreçte, ailenin bütün olarak geçirdiği değişim ve karşı karşıya kaldığı tehlikeler göz ardı edilmiştir. Bu tarihe kadar ki siyasal süreçte aile hep nüfus, sağlık, ekonomi gibi diğer konularda yapılan düzenlemelerde araçsal olarak yer almıştır. Buna en iyi örnek olarak nüfus verilebilir. Devam edegelen süreçte aile büyük oranda ülkenin yaşadığı nüfus probleminin öznesi olarak yer almıştır. 1960'lı yıllara kadar nüfusun arttırılması, daha sonra ise nüfusun azaltılması adına aileye yönelik uygulamalar getirilmiştir.

Sosyal devlet ibaresini, bu kapsamda da oldukça geniş haklar ve anayasal zeminde aileye dair ifadeleri ilk olarak getirmiş olmasına rağmen, 1961 anayasasının geçerli olduğu dönemde de aile politikaları zayıf kalmıştır. Anayasa metninde aile Türk toplumunun temeli kabul edilmiş ve korunması görevi devlete verilmiştir. Ne var ki bunun pratiğe yeterli düzeyde yansımaları olmamıştır. Planlı döneme geçilen bu süreç içerisinde hazırlanan kalkınma planlarından da siyasal iktidarın aileye karşı tutumunu görebilmekteyiz. Düzenlenen kalkınma planlarında aile nüfus, ücret, konut gibi ekonomik konular çerçevesinde ilgi görmüş iken, bir bütün olarak ailenin maddi ve manevi birlikteliğini korumaya yönelik ifadeler yer verilmemiştir.

'Sosyal'lık noktasında düşünüldüğünde 1961 anayasasına oranla daha kısıtlayıcı ve baskıcı bir özellik gösterse de 1982 anayasası ve peşi sıra devam eden siyasal süreç aile politikaları noktasında bir kırılma olmuştur. Devlet, 1961

anayasasında olduğu üzere aileyi toplumun temeli kabul etmiş ve onu korumak, huzur ve refahını sağlamak görevini üzerine almıştır. Aileye karşı değişen bu yaklaşımı hazırlanan kalkınma planlarında takip etmek mümkündür. Bu süreçte hazırlanan planlarda ailenin toplumsal işlevlilik açısından taşıdığı önem ve özellikle yaşanan sanayileşme ve kentleşme gibi süreçlerle birlikte oluşan riskler belirtilmiş, bu noktada ailenin eğitilmesi ve korunması adına gerekli tedbirlerin alınması vurgulanmıştır.

Aynı süreç içerisinde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Avrupa Sosyal Şartı'nın aile ile ilgili anlaşmalarına taraf olunmuştur ve ardından 1989 yılında teşkilat kanunu çıkartılarak Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur (Canatan, 2010: 37). Aileye yönelik olarak kurulan ilk örgütlenme olmasıyla önemli olmasının yanı sıra bu kurum yapmış olduğu çalışmalarla da önem arz etmektedir. Ailenin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi, sosyal refahının artırılması ve yaşanan toplumsal gelişmelerin aile üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla kurulan kurum, mevzubahis konuda pek çok araştırma ve faaliyet yapmışsa da iktidara bağlı bir tavsiye organı olmaktan öteye gidememiş, bu dönemde resmi politika açısından pek de ilerleme kaydedilmemiştir. Kadın ve çocuklara dair uluslararası sözleşmelere taraf olunmuş ve yine bu konularla ilgili düzenlemeler yapılmışsa da doğrudan aileye yönelik fazla çalışma yapılmamıştır.

Paradigma değişiminin dönüm noktası olarak, yirmi birinci yüzyılın başlangıcına kadar çeşitli alan ve konularda gerçekleştirilen politikalardan dolayı olarak etkilenen aileye yönelik kapsamlı ve istikrarlı bir politik faaliyet gerçekleştirilmemiştir. Her ne kadar önünde, her konuda örnek alınan Avrupa tecrübesi varsa da kadın ve çocuk haklarında iyileştirmeler yapılmıştır; ancak aile kurumu, yaşadığı dönüşüm ve taşıdığı önem göz ardı edilmiştir. Aileye genellikle ülkenin ekonomik menfaatleri nedeniyle uygulanan nüfus politikaları içerisinde yer verilmiştir. Bu yüzden, 2002 öncesinde devletin aileye eğilimini görmek açısından nüfus politikalarını ele almak yararlı olacaktır.

2. 2. 1. 1923-1960 Dönemi: Nüfusu Artırmaya Yönelik Uygulanan Politikalar

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra yeni kurulan Türk Devleti sosyal ve ekonomik yönden zayıf bir miras devralmıştır. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı kapsayan ve büyük kayıplara neden olan uzun bir dönemden sonra toplumun ve devletin sosyo-ekonomik olarak yeniden inşa edilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Toplumun öncelikle kendisini muhafaza edebilmesi ve yeni kurulan devletin eskisinden farklı olarak benimsediği siyasi, ekonomik ve sosyal değerler ekseninde biçimlendirilebilmesi için, söz konusu bu alanların merkezinde bulunan nüfus, ele alınan konuların başında gelmektedir.

Nüfusun, kurulan yeni devletin ivedilikle ilgilenecek kadar ehemmiyet kazanmasının temelinde, yaşanan savaşlar sonucunda büyük toprak kaybı olmasına rağmen 1923 Lozan Antlaşması ile çizilen yeni sınırlar dahilinde, mevcut nüfus dikkate alındığında geniş yurt topraklarının bulunması yatmaktadır. Bu geniş topraklarda nüfusun az olması devleti gerek ekonomik, gerekse de askeri ve siyasi problemlerle karşı karşıya getirmektedir. Bununla birlikte, savaşların uzun süreli olması, ülke genelinde salgın ve bulaşıcı hastalıkların yaygınlığı ve buna karşılık genel sağlık şartlarının yetersizliği de gösterilecek daha fazla çabayı gerekli kılmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında 9167 kişi savaştan ölürlen, 22543 kişi ise hastalıktan ölmüş olması durumu gözler önüne sermektedir (Dedeoğlu, 2008: 430).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yetersiz şartlar altında devlet tarafından ülke genelinde nüfusu artırıcı doğrudan politikaların yanı sıra dolaylı olarak da etki edebilecek sosyo-ekonomik politikalar uygulamaya koyulmuştur. Devletin izlediği nüfus artırıcı politikalar, uluslararası konjektürel gelişmelerden etkilenmesi nedeniyle bağımsız olarak değerlendirilemez. Söz konusu dönemde yaşanan savaşlar sonucunda tarihte görülmemiş ölçüde insan kaybı olmuş, yıllarca üretimde yer alacak olan güç cephelelerde kullanılmıştır. Bir yandan maddi kayıp, bir yandan savaş atmosferi nüfusun artırılması yönünde ulusal siyasetleri etkilemiştir (Bakırezer, 2006: 40). Yirminci yüzyılın yarısına kadar Avrupa devletleri çevre koşullarını düzelterek ölümleri azaltma, evliliği teşvik etme, bekarlardan vergi alma, çok

çocuklu ailelere destek olma ve içe göçleri kolaylaştırma gibi uygulamalar geliştirmişlerdir (Semiz, 2010: 427). Söz konusu devletlerin nüfusu artırmak istemesinin nedeni siyasi ve askeri gücü artık eski dönemde olduğu gibi sınırların genişliğinin değil, mevcut sınırların içinde bulunan nüfusun yoğunluğunun temsil etmesidir. Yeni kurulan Türkiye Devleti de özgürlüğünün teminatı olacak olan siyasi ve askeri güç ve yine bu gücü destekleyecek olan ekonomik gelişmeyi sağlayabilmek adına nüfus artırıcı politikalar uygulamıştır. Şöyle ki ekonomik olarak nüfus, yeni Türk Devleti için uzun süredir kullanılmayan mevcut tabii kaynakların işlenilmesini sağlayacak emek gücünü ifade etmektedir. Ulaşılabilecek ekonomik gelişme sürecinde de sosyal iş bölümü ve uzmanlaşmayı sağlayacak etken olarak değerlendirilmiştir (Başol, 1984: 28-29; Güngördü, 2003: 484).

Asıl olarak sıralanan askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerin ötesinde ulu-devlet inşa etme süreci de temel bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik, askeri ve siyasal arenada güç sahibi olmak adına nüfus artışını destekleyen diğer ülkelerden ayırıcı bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfus, her alanda kendine yetebilen bir “ulus-devlet”in gerekliliği olarak görülmüştür. Ulusal sınırlar içerisinde yer alan yurt topraklarını dolduracak Türk çocuklar, yine bu süreç içerisinde söylenebilen ulusal yurt, ulusal devlet, ulusal kültür ve ulusal kalkınma gibi kavramların içini dolduracak ve yaşatacak “Türklük” kimliğini içine sindirmiş ve benimsemiş özdeş bir toplum olacaktır (Arı, 1992: 410). Hızla artacak olan nüfus bir taraftan ülke kalkınmasını sağlayacak, diğer taraftan da ulusal Türk kültürünü benimseyecek ve böylece devletin sürdürücüsü ve taşıyıcısı olacaktır. Bunların yanı sıra dönem itibarıyla fazla nüfus, Anadolu’da hak iddia eden emperyalist politikalara karşı kenetlenilebilecek güç olarak görülmüştür (Arı, 2003: 29).

Bu noktada ulusal bir mesele olarak nüfus, ulusal politikalarda da ehemmiyetle yerini almış, yeni devletin kurucu kadroları ve siyasi yöneticileri tarafından devamlı olarak gündeme getirilmiştir. Nüfus üzerine gereken ilgiyle ulusal bir politika çerçevesinde ilk ele alan Mustafa Kemal Atatürk olmuş; 1 Mart 1922’te yapılan meclis TBMM toplantısında konuyu şöyle dile getirmiştir: “nüfusumuzun muhafaza ve tezyidi gayesini ehemmiyetle nazarı dikkate vaz’ederim. Sıhhati umumiye için esaslı olarak derpiş edilen tedabir aleddevam ikmal ve tevsi olunmalıdır.

Feyyazüvelüdolan Türk Milleti mütemadi ve fenni takyidatı sıhhiyeye mazhar olunca Türk vatanını süratle dolduracak ve şenlendirecek kuvvette olduğuna kimsenin şüphesi yoktur”² (TBMM Zabıt Ceridesi, 1922: 4).

Atatürk, nüfusun öneminin uygulanan ve bundan sonra da uygulanacak olan devlet politikalarında dikkate alındığını ortaya koymuştur. Dile getirilen bu önem dönemin siyasilerinin gündemine ve parti programlarına da yansımaktaydı (Arı, 2003: 30). Mayıs 1935’te Cumhuriyet Halk Partisi’nin dördüncü büyük kurultayında onaylanan parti programında konu “nüfusumuzu artırmak ve gelecek nesli sağlam ve gülbüz yetiştirmek her zaman dikkatle güdülecek işlerimizdendir”³ (1935; 44) şeklinde yer almaktadır. Yine aynı dönemde hükümete muhalif olarak kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası’nın programında da “bir memleketin en büyük serveti nüfustan ibaret olduğuna kanaati kaviyye taşıyan fırkamız nüfusumuzun teksirini ve en küçüğünden en büyüğüne kadar memleket evlatlarından her ferdin hayat ve sıhhatinin muhafazasını en büyük amel ve gaye bilir” (Tunaya, 1995: 617) konu dile getirilmiş, nüfusun önemi ve artırılması noktasında dönem itibariyle önem taşıyan sağlık konusu vurgulanmıştır.

Kurulan yeni devletin ilk yıllarında konuya dair büyük çoğunluğu Atatürk döneminde olmak üzere pek çok hukuki düzenleme hazırlanmıştır. Uygulamaya konan bu düzenlemeleri üç ana başlık altında gruplandırabiliriz. Birincisi nüfus artışının temel bileşenini oluşturan doğumların sayısını artırmayı teşvik edici kanunlar; ikinci grup, mevcut şartlar altında nüfus artışının önündeki en büyük engel olan ölümlerin azaltılmasını ve var olan nüfusun da verimliliğini artıracak olan sağlık

² Günümüz Türkçesiyle; " Nüfusumuzun korunması ve artırılması amacını önemle göz önüne alarak ortaya koyarım. Genel sağlık için esaslı olarak göz önünde bulundurulacak tedbirler sürekli olarak tamamlanmalı ve genişletilmelidir. Çok fazla üretken olan Türk Milleti sürekli ve bilimsel sağlık işlerine kavuşunca, Türk vatanını hızla dolduracak ve şenlendirecek güçte olduğuna kimsenin şüphesi yoktur"

³ "Gülbüz Türk çocuğunu yetiştirmek" kuruluş yıllarında cumhuriyet yönetiminin çocuk politikasını özetlemektedir. Bu politikanın amacı, cumhuriyeti yaşatacak olan vatandaşları yetiştirmektir. 1926-1935 yılları arasında devletin çocuğa verdiği önemi yansıtan "Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi" çıkartılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: Alev Sınar Çılgın-Genç Cumhuriyetin Ütopyası:"Gülbüz Türk Çocuğu

koşullarını iyileştirici kanunlar; üçüncü grup ise ülkeye dışarıdan yapılacak göçleri teşvik edici kanunlar.

Hükümet doğumu teşvik adına doğrudan ya da dolaylı olarak etki edecek pek çok mevzuatı ilk yıllardan itibaren uygulamaya koymuştur. Bunlardan ilki 1926 yılında çıkartılan “Memurin Kanunu”dur. Bu kanuna göre devlet hizmetiyle görevlendirilen kişilerin görevde beş senesini tamamlayan her bir memurun bir çocuğu yarı ücretle, diğer çocuklarının ise üçte iki ücretle; görevde on yılın tamamlamış memurların ise bir çocuğunun ücretsiz, diğer çocuklarının ise yarı ücretle yatılı okullara kabul edilmesi kararlaştırılmıştır (RG, 336). Benzer bir şekilde çıkartılan bir başka kanun ise 1937 yılında çıkartılan “çok çocuklu hakimlere verilecek yardım paraları ile ikramiye hakkında kanun”dur. Buna göre adliye bütçesinden maaş alan ve hakim sınıfından sayılan bütün memurlara, belirlenen kaynaklardan temin edilecek olan bütçeden yine kanun çerçevesinde belirlenen yaşlardaki hakimlerin tahsil görmeyen ve yirmi bir yaşın altındaki çocuk sayısına göre ikramiye ve yardım ödemesi yapılması planlanmıştır (RG, 3643). Bu uygulamalarla devlet memurlarının fazla çocuğa sahip olması teşvik edilmiştir.

Devlet tarafından çok çocukluluğu desteklemek adına çıkartılan bir diğer kanunda 1929 tarihli “Şose ve Köprüler Kanunu”dur. Halk arasında “yol vergisi” olarak da adlandırılan bu kanuna göre bizzat yol yapımında çalışmakla ya da bunun yerine nakdi ödeme yapmakla mükellef olan on sekiz yaşından büyük ve altmış yaşından küçük erkeklerden hayatta bulunan beş çocuğu bulunanlar bu vergiden muaf tutulmuşlardır (Semiz, 2010: 433; RG, 1214). Vergiden muaf tutulması adına kişileri çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmeye benzer bir başka düzenleme de 1938'de yayınlanan “Tevzii Arazi Talimatnamesi”dir. Muhtelif kanun ve karşılıklı anlaşmalarla devlete intikal eden ya da Rumlardan kalan arazilerin içinde veya civarında bulunan toprağa muhtaç kişilere dağıtılmasını kararlaştıran bu talimatname kapsamında her aileye dağıtılacak topraklara her çocuk için artan miktarda pay ilave edilme yoluyla ailelerin daha fazla çocuk sahibi olmaları özendirilmiştir (RG, 3892).

Devlet yönetiminin nüfusu artırma amacına yönelik dikkat çekici bir düzenleme de 1926 tarihli “Medeni Kanun”da, 1938 yılında yapılmıştır. Yapılan

değişiklik sonucunda ilk etapta kabul edilen erkekler için on sekiz, kızlar için ise on yedi olan evlenme yaşı, 1938’de erkekler için on yedi, kızlar için ise on beş olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklikle insanların evlenmeleri kolaylaştırılmıştır. Buna benzer evliliği özendirici bir diğer uygulama da 1949 yılında kabul edilen “Vergi Kanunu”dur. Bu kanunun otuz ikinci maddesine göre yükümlü ailelerde on sekiz (tahsiline devam edenler için yirmi beş) yaşından küçük çocuk sayısı arttıkça gelir vergisine tabi miktar azalmakta, muaf kısım ise artmaktadır; başka bir deyişle sağlanan vergi indirimiyle aileler çok çocukluluğa özendirilmektedir. Bunun dışında kanunun asıl önem arz eden kısmı o güne değin pek çok kere mecliste tartışılan, farklı şekillerde teklif edilen, halk nezdinde büyük yankı bulan ve nihayetinde bu tarihte yürürlüğe giren ve ‘bekarlık vergisi’ olarak da adlandırılan doksanıncı maddedir (Özer, 2013). Bu maddeye göre alınacak olan gelir vergisine bekar mükellefler için yüzde beş oranında zam uygulanacaktır. Burada bekar kriterleri ise kızlarda yirmi beş yaşın üzerinde, erkeklerde ise tahsiline devam edenler için yirmi beş, etmeyenler için ise on sekiz yaşının üzerinde olmaktır (RG, 7228). Böylece bekarların evlendirilerek nüfusa katkı sağlamaları teşvik görüntüsünde zorlayıcı bir şekilde dikte edilmiş; bekar bulunmak bir lüks gibi görülerek vergiye tabi kılınmıştır.

Nüfusu artırmak adına devlet teşvikler sunmasının yanı sıra bir takım tedbirler de almıştır. Bu kapsamda göze çarpan en önemli tedbir 1926 yılında kabul edilen ve çocuk düşürmeyi suç olarak kabul eden “Türk Ceza Kanunu”dur. Buna göre alet veya ilaç kullanan ya da başkası tarafından kullanılmasına razı olan kadın ile kadın rızası olsun veyahut olmasın çocuk düşürmeye mahsus ilaç, alet kullanan ya da fiili olarak buna vesile olan kişilere yönelik çeşitli ağır müeyyideler getirilmiştir. Bu şartlarda suç kabul edilen davranışlar ise şahıslara yönelik cürüm olarak değerlendirilmiştir (RG, 320). 1936 yılında yapılan değişiklik ile çocuk düşürmek ya da düşmesine vesile olmak ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler arasında değerlendirilmiştir. Aynı kanunla çocuk yapmaya mani eylemler teşvik eden ya da bunun için propaganda yapılması da suç olarak kabul edilmiştir (RG, 3337).

Devlet, insanları çok çocukluluğa özendirmek adına çalışmasına karşın sadece bu yönde yapılan çalışmalar istenen sonucu ulaşmak için yeterli görünmemektedir. Şöyle ki gerek geçmişten devralınan yetersiz sağlık teşkilatı ve kötü koşullar, gerek

içinden henüz çıkmış olan savaş yılları nedeniyle ölümlerin fazla olması asıl sorunu oluşturmaktadır. Ortalama ömür beklentisi kısa olmakla birlikte yeni doğan bebeklerin önemli bir oranı da daha bir yaşına varamadan hayatlarını kaybetmektedir. Bu genel durumu 1932 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından nüfus sorununu incelemek ve bu konuda ele alınması gereken tedbirleri araştırmak üzere kurulan nüfus komisyonunca hazırlanan rapor açıkça ortaya koymuştur. Rapora göre ülkede doğumları teşvik ile beraber asıl önemli olanın ölümleri azaltmak olduğu ortaya konulmuştur (Güriz, 1971: 19-21). Bu hedefte ilk iş olarak ülkede Tablo-1’de görüleceği üzere yaygın olan ve büyük kayıplara neden olan sıtma, frengi, verem gibi salgın ve bulaşıcı hastalıklarla baş edebilmek ve ülkedeki sağlık teşkilatlanmasını artırabilmek için 1920-1938 yılları arasında kırk dokuz yasa, iki kararname, on iki tüzük ve yirmi bir yönetmelik yürürlüğe konulmuştur (Gül, 1988: 253).

Tablo-1. 1917-1925 döneminde Türkiye genelinde sıtmalı hasta oranı

Şehirler	Sıtmalı Oranı (%)	Şehirler	Sıtmalı Oranı (%)
Ankara	40-90	Konya	70
Antalya	86	Mardin	80
Balıkesir	82	Malatya	25
Bingöl	60	Samsun	72
Denizli	90	Seyhan	78
İstanbul	80	Trakya	30
İzmir	72	Trabzon	68

Kaynak: Tuğluoğlu, 2008; 353

Yürürlüğe giren bu kanunlardan önemli bir tanesi 1923 yılında çıkan ve doktorlara iki sene zorunlu görev getiren kanun, diğeri ise 1924 yılında yayınlanan ve nüfusun büyük çoğunluğunun bulunduğu kırsal kesimdeki bulaşıcı hastalıklarla savaş noktasında hükümler içeren “Köy Kanunu”dur. Bu kanunla köylülere hastalığa neden olabilecek su birikintilerini kurutmak ya da kullanılacak suyun sağlıklı bir şekilde temini gibi özellikle hijyen noktasında yükümlülükler getirirken, köydeki

salgın hastalıkların takibatı, bunların günü gününe hükümete bildirilmesi ve köylülerin bu hastalıklara karşı aşılınması gibi vazifeler köy muhtarının göreceği işler arasında sıralanmıştır (RG, 68).

Ülke genelinin sağlık koşullarının iyileştirilmesi adına asıl büyük adım 1930 yılında atılmış; sağlık hizmetlerinin anayasası olarak nitelendirilen “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” kabul edilmiştir ki bu kanun halk sağlığını ön plana alarak bulaşıcı hastalıklarla savaş, aşı zorunluluğu, yiyecek ve içecek maddelerin kontrolü, çocuk ve gebe kadınların çalıştırılma şartları, anne-çocuk sağlığı ve bu noktada tüm ülke genelinde ulaşılabilirliği artırma gibi konuları düzenlemiştir (Bakırezer, 2006: 41). Bu yıldan sonra geniş halk kesimlerine götürülen sağlık hizmetleri Tablo-2’de görülmektedir.

Tablo-2. 1930- 1937 yılları arasında üretilen ve sevk edilen aşı ve serum miktarı

		1930	1937
Aşı	Üretilen (kilo)	154.500	4.232.800
	Sevk edilen (kilo)	119.800	3.965.500
Serum	Üretilen (kilo)	12.000	644.315
	Sevk edilen (kilo)	2.677	537.300

Kaynak: CHP, 15. Yıl kitabı

Bu kanunla genel sağlığın artırılmasının yanı sıra doğumlara dair doğrudan hükümler de getirilmiştir. Buna göre gebeliğe engel olan ya da doğum düşürmeye vasıta olan levazımın ithal edilmesi ve satışı yasaklanmıştır. Ek olarak resmi kurumlarda ücretsiz doğum yardımı getirilmiş, doktor ve ebelere yoksul kadınların doğumuna ücretsiz yardım mecburi kılınmıştır. Kanunun en dikkat çekici yönü ise fazla çocuk sahibi olmayı teşvik adına getirdiği mükafatlandırmadır. Bu kapsamda yaşayan altı veya altıdan fazla çocuğa sahip olan kadınlara nakdi olarak mükafat ya da bunun yerine bir madalya verilmesi, bakanlık bütçesinden bu amaçla bir ödenek ayrılması kararlaştırılmıştır (RG, 1489).

Nüfusun artırılmasını sağlayacak bir diğer kaynak olarak ülkeye dışarıdan gelecek olan gerek Kurtuluş Savaşı’ndan sonra yurt sınırları dışında kalan ve Lozan

Antlaşması'ndan sonra mübadele yoluyla ülkeye gelen Türkler, gerek kendi talepleriyle ülkeye göç edecek olan kimseler görülmüştür. Mübadele yoluyla Balkanlardan ülkeye 380.243 kişi gelmiş ve bu rakam nüfus artışında önemli bir etkiye sahip olmuştur (CHP, 15. Yıl). Daha sonra 1934 yılında çıkartılan “İskan Kanunu” ile ülkeye dışarıdan geleceklere imkan ve kolaylıklar sağlanarak göç teşvik edilmeye çalışılmıştır. “Türk kültürüne bağlılık” esasına göre Türkiye’ye yerleşmek üzere gelen kimseler iskana tabi tutulmanın yanı sıra ev, arsa, tarla gibi çeşitli yardımlar yapılmış; gümrük, vergi ve askerlik gibi konularda belirli koşullar çerçevesinde muafiyetler getirilmiştir. Kanunda dikkat çeken bir husus ise Türk kültürüne bağlılık şartıyla, Türk ırkından olmayanlar kabul edilmiş; bununla birlikte talep edilmese dahi hükümetin göstereceği yerlerde kalmaları mecbur kılınmıştır. Aksi halde ilk defasında yerlerine geri gönderilir, yine tekrarında ise vatandaşlıkları düşürülür (RG, 2733; Semiz, 2010: 437). Burada Türklüğü benimsemiş bir özdeş toplum olma amacı, bu paralelde Türk ırkından olmayanlara karşı bir güven problemi, devlet eliyle belirli yerlere iskan ettirilme ve buradan ülke içinde göçe karşı olumsuz bir tavır gözlenmektedir. Devletin uyguladığı bu teşvikler istendik yönde sonuç vermiş; söz konusu kanun kapsamında 1934-1938 yılları arasında 38.500 aile, nüfus olarak ise 144.073 kişi ülkeye göç etmiştir (CHP, 15. Yıl).

Nüfusun artırılmasına ve bu yönde sağlık alanında önemli ilerlemeler kaydeden Cumhuriyet Halk Partisi'nden sonra 1950'de ülke yönetimini Demokrat Parti devralmıştır. 1946 yılında kurulan parti, nüfus konusunda evvelki görüşü paylaşmış, nüfusun artırılmasına önem vermiştir. Buna dair esaslar da parti programında “nüfusumuzun ve istihsal kudretimizin çoğalması davasında büyük bir amil olan umumi sağlık işlerimiz, artan bir hızla ve planla yürütülmek ihtiyacındadır. Yurttaşların nicelik ve nitelik bakımından gelişmesine ait tedbirleri içine alacak geniş bir nüfus siyasetinin tespit ve takibini lüzumlu görüyoruz” (Tunaya, 1995: 672-673) şeklinde yer verilmiştir. Ancak parti tarafından nüfusun artırılması istenmesine karşın etkili bir politika uygulamaya koymamıştır. Buna rağmen 1945 yılından itibaren partinin iktidar olduğu 1960'a kadar nüfus artışında önemli bir yükseliş olmuştur (Bkz. Tablo-3).

Tablo 3. Sayım yıllarına göre Türkiye nüfusu (1927-1960)

Sayım yılı	Nüfus	Yıllık Artış Hızı (‰)	Nüfus yoğunluğu
1927	13648270	-	18
1935	16158018	21,10	21
1940	17820950	17,03	23
1945	18790174	10,59	24
1950	20947188	21,73	27
1955	24064763	21,75	31
1960	27754820	28,53	36

Kaynak: TÜİK' den aktaran: Doğan, 2011: 298

Nüfusta yaşanan bu artışta şüphesiz ülkemize Bulgaristan ve Yugoslavya'dan yapılan göçler etkili olmuştur ki sadece Bulgaristan'dan 1950-1951 göçüyle 154.393 kişi gelmiştir (Doğan, 2011: 299). Ancak nüfus artışının ardındaki temel etken doğum ile ölüm sayısı arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.

Yeni kurulan devlet eliyle her ne kadar doğumları teşvik etmek adına kolaylık, mükafat gibi uygulamalar getirilmiş olsa da beklendik yönde sonuç alınamamıştır. 1940'lı yıllarda binde 45 olan kaba doğum hızı, 1955 yılında ancak binde 48'e, en yüksek seviyesine ulaşmıştır (HÜNEE, 2008: 12). Doğum hızındaki bu yavaş artışın aksine ölüm hızında ise önemli düşüşler yaşanmıştır. İyileşen sağlık ve hayat koşullarıyla birlikte ölümlerin, özellikle de bebek ölümlerinin azalması nüfusun artışında önemli rol oynamıştır.

Tablo-4'te görüleceği üzere İkinci Dünya Savaşı yılları hariç tutulduğunda geri kalan yıllarda sürekli bir düşüş söz konusudur. Bununla da ilintili olarak düzelen bu şartlarla birlikte doğuştan yaşam beklentisinde de olumlu yönde değişimler yaşanmıştır. 1937'de erkeklerde 35, kadınlarda ise 36 olan yaşam beklentisi 1960'lara gelindiğinde erkeklerde 45, kadınlarda 49'un üzerine çıkmıştır (HÜNEE, 2008:14).

Tablo-4. Türkiye’de Kaba Ölüm Hızları (1935-1965)

Dönem	Kaba Ölüm Hızı (bin kişide)
1935-1940	31,4
1940-1945	33,9
1945-1950	27,0
1950-1955	23,5
1955-1960	19,8
1960-1965	16,4

Kaynak: Tezcan, 2001; 68

Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında ülke genelinde yürütülen politikayla doğumlara teşvik noktasında pek etkili olunamamışsa da yurdun temel problemi olan sağlık çerçevesinde ölümlerin azaltılması yoluyla nüfusun ve beklenen ömür süresinin artırılması sağlanmıştır. 1927 yılından 1960'lara gelene kadar ülke nüfusu bir o kadar daha artmış, başka bir deyişle iki katına çıkmıştır.

2. 2. 2. 1960-2000 Dönemi: Nüfusu Artışını Azaltmaya Yönelik

Uygulanan Politikalar

Yeni Türk Devleti'nin kuruluşuyla birlikte uygulanmaya çalışılan nüfus artırma politikaları genel itibariyle istenen sonucu vermiştir. Genel sağlık şartlarının iyileşmesi ile birlikte ölüm oranı azalmış, umut edilen yaşam süresi uzamış ve otuz yıllık bir süreçte ülke nüfusu iki katına çıkmıştır. İlk etapta çeşitli nedenlerle arzulan bu hızlı nüfus artışı, süreç içerisinde yaşanan diğer gelişmelerle birlikte beklenmedik olumsuzluklara vesile olmuştur. Yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler ve özellikle 1950'den sonra kırsal kesimde makinenin tarıma girmesiyle başlayan kentlere yönelik göç hareketleri hızlı bir kentleşme sürecini getirmiştir. Kentlerin sunduğu eğitim ve sağlık gibi imkanlar insanları kendine çekmekle birlikte yaşanan bu göç akımı plansız ve düzensiz kentleşmeye, daha da önemlisi ekonomik sıkıntılara neden olmuştur. Henüz ekonomik gelişmesini sağlamamış, yatırım imkanı kısıtlı olan devlet, kentlerde hızla artan talebi karşılayamamakla beraber bu durum

hedeflediği kalkınmanın önünde engel teşkil etmiştir. Nüfus ekonomik gelişme veya yatırım sağlamak bir tarafa gittikçe artan ekonomik yatırımın yanı sıra sosyo-demografik yatırım ihtiyacını da yaratmıştır.

Nüfusun bu hızlı artışı ve mevzubahis olan olumsuz etkileri 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren ilgiyi üzerinde toplamıştır. Bu dönemde nüfus artışının yavaşlatılması konusu tartışılmaya başlanmıştır. 1960 yılında yaşanan askeri darbe sonrasında iktidara geçen yöneticiler de bu konuyla yakından ilgilenmişler ve soruna yönelik somut politikalar uygulamaya koymuşlardır. Bu ilgi ve politikalar, yeni devletin kuruluşundan beri uygulanagelen nüfusa yönelik bakış açısında da önemli bir değişime işaret etmektedir. Önceleri, nüfus artış hızını artırmak adına yapılan planlamaların yerine artık yavaşlatıcı planlamalar yapılmaya başlanmıştır.

Geçmişe nazaran farklı bir yolun izleneceğini gösteren temel kaynak yeni iktidarın hazırladığı 1961 tarihli anayasadır. Bu anayasayla farklı düşünce ve kavramlar hayatımıza dahil olmuştur. Bunlardan ilki cumhuriyetin nitelikleri arasında sıralanan ‘sosyal devlet’ tir. İlk etapta nüfus konusuyla pek alakalı görünmemekle birlikte bu kavram ileride yapılacak olan nüfusa dair ya da nüfusa etki eden politikalarındaki paradoksları açıklama noktasında önem arz etmektedir. Nüfusla ilgili olan asıl merkezi getiri mevcut olan bazı kurumlara yeni görevler tanımlanması ve karşılıklı olarak büyük bir etkileşime sahip olan ekonomi-nüfus temelli uygulamalardır.

1960 yılında ülkenin doğal, beşeri, iktisadi her türlü kaynak ve olanağını tespit etmek için kurulan Devlet Planlama Teşkilatı anayasa kapsamına alınmıştır. Bu kaynak ve olanakların tespitine ek olarak ülkenin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasında planlı döneme geçilmiştir. Bunların akabinde 1962 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü kurulmuş, nüfus sayımı yapmak, nüfus ve nüfus hareketlerinin istatistiklerini derlemek ve düzenlemekle görevlendirilmiştir (RG, 11136). Görüldüğü üzere planlı döneme geçildikten sonra nüfusun, nüfusun tespitinin ve problemlerinin ekonomik kalkınma içerisindeki önemi konusunda bir konsensüs gelişmiştir. Nüfus faktörleri, ekonomik kalkınma çabalarının yapısal bir parçası olarak kabul edilmiştir (Toros, 1998: 16). Doğum oranında çok önemli değişimler

görülmemesine karşın ölüm oranında gözlemlenen önemli düşüşler sonucu hızla artan nüfus, milli politika olan ve kişi başına düşen milli gelirin artması olarak kabul edilen iktisadi gelişmeye engel olarak görülmüştür. Daha yüksek bir refah seviyesi ve daha hızlı gelişme sağlanması nüfus artış hızının yavaşlatılmasıyla bağdaştırılmıştır. Bu durum 1963 ile 1967 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dile getirilmiş, bu nedenle nüfus artışının yavaşlatılması hedeflenmiş ve o güne dek uygulanan nüfus politikasının, nüfus planlamasını yasaklayan yönlerinin değiştirilmesi dile getirilmiştir. Bu kapsamda gebeliği önleyen tedbirleri yasaklayan kanun hükümlerinin kaldırılması planlanmıştır (DPT, 1963: 42-73).

İlk kalkınma planında yer alan nüfus politikasıyla ilgili olarak, ilk somut resmi adım 1965 yılında atılmıştır. Yürürlüğe giren 557 sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” ile planda ortaya konan çözümler resmen uygulamaya konulmuştur. Bu kanunla, yeni politika anlayışına uyumlu uygulamalarla birlikte o zamana kadar yine devlet tarafından yasaklanan uygulamalara kısmi serbestiyet getirilmiştir. Fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olabilmeleri olarak tanımlanan nüfus planlamasının uygulanması görevi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na verilmiştir. Kanuna göre planlama, gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanacaktır ve tıbbi zaruret dışında gebeliğin sona erdirilmesi ya da sterilizasyon⁴ ve kastrasyon (kısırlaştırma) yasaklanmıştır. Bu kanunla 1930 senesinde yürürlüğe giren “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”nda yer alan doğumu artırmaya yönelik tedbirlerin alınması, üremeye engel alet ve levazımın ithalinin ve satışının yasaklanması ve altı veya daha fazla çocuğa sahip olan anneye mükafat verilmesi gibi uygulamalar da yürürlükten kaldırılmıştır.

Daha sonra aynı yıl içerisinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak nüfus planlaması konusunda araştırma, plan ve programları düzenlemek ve yürütmekle görevli olan “Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü” ile ana ve çocuk sağlığını korumak için yürütmeyi sağlamak amacıyla, 1965 yılında “Ana ve Çocuk Sağlığı Müdürlüğü” kurulmuştur. Kısa bir süre sonra “Nüfus Planlaması Hakkında

⁴Sterilizasyon, bir erkek veya kadının çocuk yapma kabiliyetinin cinsi ihtiyaçlarını tatmine mani olmadan izalesi için yapılan müdahale demektir.

Kanun”un uygulanmasına dair yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmelikte nüfus planlaması bir halk sağlığı hizmeti olarak kabul edilmiş, insanlara gebeliğin istenildiği zaman önlenebileceğinin mümkün olduğunu duyurmak öncelik olarak alınmıştır (RG, 12169). Bu konuda bir başka mevzuat da 1967 de yayımlanan gebeliğin sona erdirilmesi ve sterilizasyon hakkındaki tüzüktür. Tüzükte gebeliğin anne hayatını tehdit etmesi veya doğacak çocuğun normal gelişmesini ya da ondan sonraki nesillerde sakatlığa neden olması durumunda yetkili kurulların vereceği raporla sonra erdirilebileceği kararı yer almaktadır (RG, 1637).

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda nüfusun hızlı artışı bir problem olarak kabul edilmiştir. Ancak burada ilk dönemden farklı olarak sorunun çözümü için “nüfus planlaması” yerine “aile planlaması” kavramı getirilmiştir. İstenmeyen gebeliklerin engellenmesi, nüfus artışını doğumlar kanalıyla kontrol etmeyi hedefleyen aile planlamasıyla doğurganlık konusunun çözümü ailelere bırakılmıştır. Böylelikle azalan nüfus ile fertlerin refah seviyesi yükselecek ve kalkınma sağlanacaktır (Cillov, 1991: 54). Döngüsel olarak artan refah ile birlikte gelişen sosyal hayatta aileler doğum konusunda daha bilinçli kararlar verebilecektir.

Planda benimsenen aile planlaması kapsamında devlet istediklerinden fazla çocuk sahibi olmak istemeyen ailelere gerekli olan gebeliği önleyici bilgi, ilaç, araç yardımını yapma ve bununla ilintili olarak sürdürülecek çalışmaların bütün yurtta küçük yerleşme birimlerine kadar yayılmasını sağlama görevlerini üstlenmiştir (DPT, 1968: 226). Söz konusu iki görev de benimsenen politika açısından dönem itibariyle hayati önem taşımaktadır. Süregelen yasaklar her kesim için bir bilgisizliğe neden olmuştur. Yasakların kaldırılmasından sonra, şehirlerde artan imkanlar, ulaşılabilirlik ile kırsala oranla okur-yazarlığın ve eğitim seviyesinin yüksek olmasından dolayı konuya dair farkındalık oluşmuştur. Oluşan farkındalık, devlet açısından politikaların uygulanmasını daha kolay kılmıştır. Fakat asıl sorunu teşkil eden ve doğum oranını daha yüksek olduğu kırsal kesim için aynı durum söz konusu değildir. Buna ek olarak nüfusun çoğunluğunun da kırsal kesimde yer alması, durumun vahametini artırmıştır. Devletin bu vahametini farkında olması ve buna da kalkınma planlarında yer vermesine rağmen bunun ötesinde herhangi bir gelişme tam anlamıyla yaşanmamış, yukarıda sıralanan mevzuatın dışında somut ve uygulamaya yönelik bir

nüfus politikası, çok sınırlı aile planlamasının dışında, yaşama geçirilememiştir (Kepenek ve Yentürk, 2004: 3). Planda hedeflenen en küçük yerleşmelere kadar teşkilatlanma dar bir çerçevede sınırlı kalmıştır.

Mevcut vaziyet bir sonraki kalkınma planında da saptanmıştır. Planda konuyla ilgili olarak “son sayım sonuçlarına göre, 1965-1970 yılları arasında doğurganlıkta beklenen hızda bir azalma olmamıştır. Gerçekleşme orta ve yüksek doğurganlık arasında olmuştur. Bu neden ve nüfusun yaş yapısının gösterdiği özellikler göz önünde tutulursa, üçüncü plan döneminde hızlı bir azalma beklenmemektedir. Bununla beraber, doğurganlığın kalkınma ve şehirleşmenin bir sonucu olarak, orta doğurganlık düzeyinde bir azalış göstermesi beklenmektedir” (DPT, 1973: 647) ibaresine yer verilmiştir. Bu ibare, ilk iki kalkınma planında çözüm olarak ileri sürülen gebeliğin önlenmesine dair bilgi ve hizmetlerin tam manasıyla sosyalleştirilip, ülke geneline yayılmasını sağlayacak çalışmaların yapılmadığını, uygulamanın sınırlı bir alanda kaldığını ve bunun sonucu olarak da yaşanan düşüşlerin devlet hizmetlerinden ziyade sosyal hayatta yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak kademeli bir şekilde, kendi döngüsü içinde gerçekleşeceğini göstermektedir. Bu yüzden dördüncü kalkınma planında nüfus politikalarının tüm toplumsal ve ekonomik politikaların bir türevi olarak ele alınmasına karar verilmiştir (DPT, 1979: 250).

Nüfusun hızlı artışı sorunun kalkınma planlarında önemle üzerinde durulması ve sorunun çözümü üzere çıkartılan yasalarla birlikte aynı dönemde yürürlüğe giren diğer bazı yasalar benimsenen yeni nüfus politikasıyla çelişki arz etmektedir. Bu noktada nüfus politikasındaki görüşe rağmen yeni anayasada benimsenen “sosyal devlet” ilkesinin de etkili olduğu gözlenmektedir. Sosyal devlet olabilmenin gerekliliği olarak halka bazı destek, yardım ve hizmetlerin sunulması nüfus politikasına aksi yönde etki edebilecek nitelikte olduğu gözlenmektedir. Bunlardan ilki 1964 yılında 11766 sayılı Resmi Gazete’de kabul edilen “Sosyal Sigortalar Kanunu”dur. Buna göre ‘analık sigortası’ kapsamında sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşinin analığı durumunda, doğumdan önce ve doğumda gerekli sağlık yardımlarının yaptırılması, emzirme yardım parası verilmesi kararlaştırılmıştır.

1965 senesinde yürürlüğe giren “Devlet Memurları Kanunu”nda evli bulunan devlet memurlarına çalışmayan eşi ve on dokuz yaşından küçük, bekar çocukları için aile yardım ödeneği, çocuğu dünyaya gelenlere ise doğum yardımı ödeneğinin verilmesi kabul edilmiş; kanun kapsamında yapılacak mevzubahis ödeneklerin miktarı ve ödenmesinin tespitinin senelik olarak hazırlanacak olan bütçe kanunlar tarafından belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan 1966 ile 1970 yılları arasında hazırlanan bütçe kanunlarında devlet memurlarına yapılacak bu ödeneklerin o seneler için uygulanmaması belirtilmiştir. 1971 ile 1978 yıllarında ise doğum yardımı ödeneği ile aile için yapılacak yardımın da sadece çocuklar için yapılması kararlaştırılmıştır.

“Devlet Memurları Kanunu”nunda belirtilen yardım ödeneklerin tam anlamıyla uygulanması kararı ise 1979-1981 yılları arasında alınmıştır. Bu yılların bütçe kanunlarında ise bu ödeneklerin çocuklar için yapılacak kısmında eğitim görmeyen ve herhangi bir kademede eğitim gören her çocuk için farklı miktarlarda ödemelerin yapılacağı kararlaştırılmıştır. Genel olarak yapılacak bu ödemeler sosyal devletin gerekleri olarak anlam kazanmaktayken, nüfus politikası noktasında özellikle de her çocuk için belirli miktarda ödemeyi öngören ve cumhuriyet döneminde nüfusu artırmaya yönelik olarak hazırlanan kanunları hatırlatan son yıllardaki uygulamalar çelişki oluşturmaktadır. Fakat geçmişte zaten üst düzeyde olan doğumlara istendik etkileri gösteremeyen bu uygulamalar, bu dönemde de gerek şehirleşme gerek bu süreçte oluşan hem farkındalık ve eğitim düzeyi hem de ekonomik koşullar nedeniyle beklenmedik bir etki yapmamıştır.

Nüfus artış hızını azaltıcı politikaların uygulandığı süreçte 1980 yılında yaşanan askeri darbe hareketi önemli bir aşamaya geçişi sağlamıştır. Aile planlaması, darbe sonrasında hazırlanan yeni anayasada kendisine yer bulmuştur. 1982 Anayasası'nın 41. maddesinde “devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocuklarının korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” vurgusu yapılmıştır (Eryurt vd., 2013: 135). Aile planlamasına anayasada yer verilmesi, önceki döneme göre nüfus konusuna verilen önemin arttığını göstermektedir. Değişen önemin ve atfedilen ciddiyetin bir diğer göstergesi de ilk olarak 1965 yürürlüğe giren “Nüfus Planlaması

Kanunu”nun kaldırılmasıdır. Yasa üzerinde düzenleme yapılarak ve genişletilerek 1983 yılında tekrar yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kabul edilen ve daha sonra geçersiz kılınan yasaklara yenileri eklenmiş, daha liberal bir metin oluşturulmuştur. Buna göre, tıbbi sakınca olmadığı takdirde sterilizasyon ameliyatının yapılması ve gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar rahimin tahliye edilmesinin kişilerin talebi üzerine devlet denetimi altında yapılmasına müsaade edilmiştir.

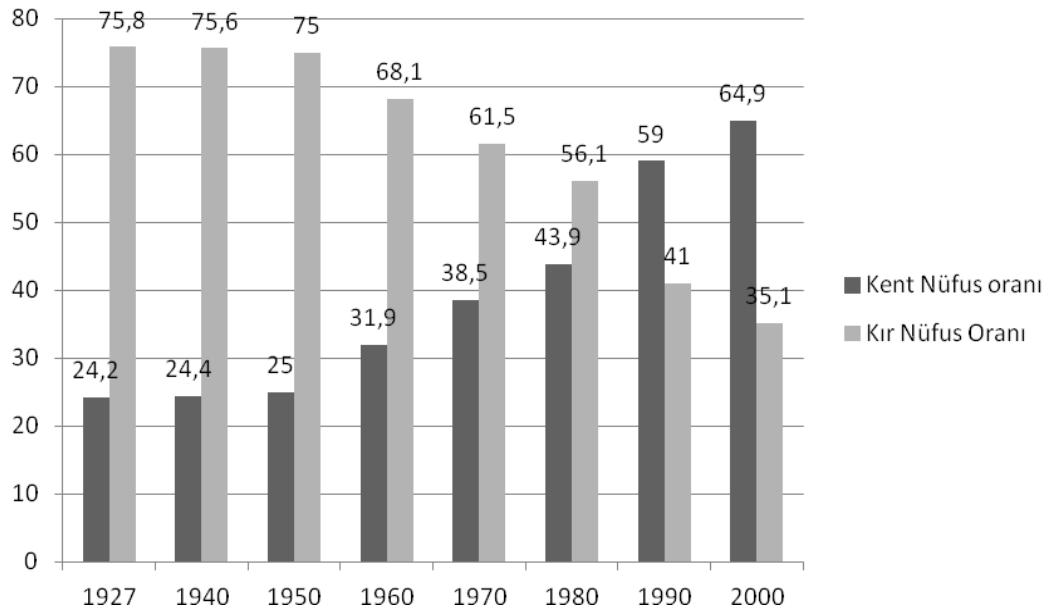
Devlet 1960’lı yılların ilk yarısından itibaren nüfusun azaltılmasına dair tartışmalar yapmış, sorunlar saptamış ve bunlara yönelik gerekli mevzuatı hazırlamıştır. 1985 yılında genişletilen şekliyle de hedefe ulaşma noktasında çok daha kolaylıklar sağlamıştır. Ancak atılan adımlar gerekli mevzuatı hazırlamaktan çok da ileriye gitmemiştir. Özellikle şehir merkezlerinde belirli uygulamalar faaliyete geçirilmişse de başlangıçtan itibaren hedeflenen teşkilatlanma, sunulan hizmete hedeflenen ulaşılabilirlik aradan geçen zamana rağmen gerçekleştirilememiştir. Bu noktada mevcut hizmet açığıyla nüfus artış hızında bu uygulamaların sonucu olacak önemli düşüş kaydedilememiştir. Hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında konuya dair tespitler durumu gözler önüne sermektedir. 1985 ile 2005 yıllarını kapsayan dört ayrı kalkınma planında da önceki planlarda yer verildiği gibi varolan nüfus artış hızı farklı biçimlerde dile getirilmekte, artış hızının azaltılması gerektiği ve bunun için de aile planlaması hizmetlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmektedir. 2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci planda dahi aile planlamasında bölgeler arasındaki farklılıklar, hizmetlerin devamlılığı ve yaygınlığı, başka bir deyişle yeteri kadar teşkilatlanmayla ulaşılabilirliğin artırılması gerektiği vurgulanmıştır (DPT, 2000: 79).

Nüfusun azaltılmasına yönelik politikaların uygulanmaya başladığı 1960’lardan itibaren gelen süreçte yapılan çalışmalar devlet adına tam anlamıyla istenen sonucu verememiş olsa da toplumsal karşılığı ve yaşanan değişimler devletin amaçlı bir şekilde hareket ettiği takdirde konuda nasıl aktif olarak etki edebileceğinin gözlemlenmesi açısından önemlidir. Doğurganlık ve buna bağlı olarak nüfus artış hızı ilk andan itibaren istenilen neticeye ulaşmamıştır. Buna karşın devam eden süreçte, kademeli olarak önemli azalmalar izlenmiştir. Burada unutulmaması gereken

iki nokta; uygulamaların pratiğe yansımalarının yetersiz olması ve dönemsel olarak ülkede yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerdir.

1950 yılından sonra ülkede hızlı bir kentleşme süreci başlamıştır. Gerek kırdaki makinenin tarım hayatına girmesi gerek kentlerde oluşan imkanlara ulaşma arzusu insanların buralara göç etmesine neden olmuş, kentte yaşayan nüfus sayısı da Grafik-1'de görüleceği üzere aynı oranda artmıştır. Büyük oranda göç yaşanmasına karşılık bu talebe cevap verecek bir sanayileşme ya da ekonomik yapılanma gerçekleşmemiştir. Ekonomik imkanların yetersizliği, süreç içerisinde doğumların azalmasında etkili olmuştur.

Grafik-1. 1927-2000 yılları arasında kent ve kır nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı⁵

Kaynak: TÜİK, 2013: 6

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında köklü düzenlemeler yapılmıştır. Eğitimin niteliğinde değişimler yaşanmış ve yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Bunların yanısıra ilköğretim ücretsiz ve zorunlu hale getirilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda

⁵Nüfus oranlarının saptanmasında il ve ilçe merkezleri kent, belde ve köy ise kır olarak kabul edilmiştir.

ülke çapında okur-yazarlık seviyesinde hızlı bir artış yaşanmıştır. 1935 yılında kadınların yüzde 10'u, erkeklerin yüzde 29'u okur-yazar iken 1960 yılında kadınların oranı yüzde 25'e, erkeklerin ise yüzde 54'e yükselmiştir. 2000 senesine gelindiğinde ise kadınların oranı yüzde 78'e, erkeklerin oranı yüzde 95'e çıkmıştır (HÜNEE, 2008: 15-16). Toplumda okur-yazarlığın artması ve nüfusun kentlerde yoğunlaşmaya başlaması, devletin uygulamaya çalıştığı politikaların taşıyıcısı olmuştur.

Nüfus noktasında insanların farkındalığının artması ve sunulan hizmetlere ulaşabilmesiyle birlikte, öncelikle mevcut problemlerin çözümlenebileceği bilinci ve bunun için sağlanan imkanların kullanımı yükselmiştir. Mevcut problemlerin başında dönem itibariyle gebeliğin önlenmesi gelmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanagelen gebeliği önleyici yöntem ve bilgilerin kullanılması ve duyurulmasına dair yasaklar, insanların gebeliği önlemede büyük etki sahibi olmakla birlikte yapılan araştırmalar söz konusu dönemde de yüzde 22'lik oranda da olsa önleyici yöntemlerin kullanıldığını göstermektedir. 1965 yılında yasakların kalkmasından sonra yöntemlerden haberdar olma ve kullanma oranında önemli artışlar olmuştur. Bu oran, 1968 yılında yüzde 32, 1978 yılında yüzde 38 ve 1988 senesinde yüzde 64 seviyesine ulaşmıştır (HÜNEE, 2008: 29-30). Kullanım oranı kademeli olarak artmasına rağmen devletin aile planlaması kapsamında yürüttüğü bu hizmetin tam anlamıyla gerçekleştirilebildiği söylenememektedir. Kullanım oranı yıldan yıla artmaktadır ancak bununla birlikte geçmişte yine yasak olan isteyerek düşük yapmada da artış gözlenmektedir. 1982-83 yılında toplam gebeliklerin yüzde 21'i düşükle sonuçlanmıştır (Peker, 1991: 375).

Bu noktada diğer bir istatistik ise kadınların istedikleri çocuk sayısı ile gerçekte olan sayı arasındaki farktır. İlginç bir şekilde son kırk yılda yapılan bütün araştırmalarda istenen çocuk sayısı, gerçekleşen sayıların çok altında olmuştur. 1963'te kadınlar ortalama 6,1 çocuğa sahip olmuşken, istedikleri sayı 3 çocuk olmuştur. Aradaki fark ise planlanmayan ya da istenmeyen gebeliklerden doğan çocuklardır. Buradan hareketle devlet olaya 1965'ten bu yana aktif olarak müdahale etmiş, gerekli mevzuatları hazırlamış ve planlamalarında yer vermesine karşın ancak 1998 yılında kadınların sahip olduğu çocuk sayısı ortalama 2,6'ya gerileyerek istenen

ile gerçekleşen doğumlar hemen hemen aynı olmuştur (Güven Tezcan, 2001: 73). Fakat ortalama bu rakam dahi devletin bu politikaları uygulamaya karar verdiği andan itibaren hedeflediği, nüfusun kendisini yenileyebilecek, ekonomik gelişmeyi sağlayacak ve kalkınmayı sürdürülebilir kılacak olan kadın başına 2,1 doğuma ulaşamadığını göstermektedir.

Hedeflenen bu rakama ulaşmak 2000’li yıllarda gerçekleşmiştir. Toplumsal yaşamda gerçekleşen hızlı dönüşümlerle de birlikte nüfusun kendisini yenileyebileceği 2,1’lik doğum daha aşağı seviyelere düşmeye başlamıştır. Bu kısa dönemde ekonomik olarak olumlu bir durum olarak görünmesine rağmen uzun vadeli düşünüldüğünde ekonomik kaygıların da ötesinde, özellikle Batı toplumlarının bugün yaşadığı toplumsal hayatta ontolojik bir problemi teşkil etmektedir. Bu nedenle 2000 sonrasında devlet, nüfus konusunu aile, kadın ve ekonomik boyutlarıyla ele almıştır.

2. 3. 2000 SONRASI TÜRK SİYASETİNDE AİLE POLİTİKALARI: YENİ DÖNEM, YENİ ALGILAR, YENİ STRATEJİLER

Türkiye’de 2002 yılında yapılan genel seçimde, kendisini dindar, muhafazakar olarak addeden Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesiyle birlikte genelde sosyal politika, özelde ise aile politikalarında yeni döneme girilmiştir. Bu tarihten önceki siyasal süreçte aile, nüfus ve ekonomi gibi alanlara yönelik hazırlanan politikalar da araçsallaştırılmaktaydı. Ancak yeni dönemde, toplumumuzda halen yerini koruyan aile kurumunun önemine dikkat çekilerek, onun bütünlüğünü korumak ve devamını sağlamak amaç kabul edilmiştir. Bu kabul parti tüzüğünde şu şekilde ifade edilmiştir: "AK Parti, aileyi Türk toplumunun temeli kabul eder. geçmişle gelecek arasında köprü görevini yerine getiren aile kurumunun; milli değerlerimizin, duygularımızın, düşüncelerimizin ve ülkemize has adet ve geleneklerimizin yeni kuşaklara aktarılmasında en temel, en vazgeçilmez sosyal bir kurum olduğuna inanır". Bu ilke doğrultusunda sadece aileye dair uygulamalar hazırlanmakla kalınmamış; sosyal politikanın kapsamına giren her alanda, özellikle kadın, çocuk ve yaşlı politikalarında aile merkeze alınarak hizmet sunulmaya başlanmıştır.

2. 3. 1. Aile Bütününe Yönelik Politikalar

2. 3. 1. 1. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kurulması

Yeni dönemde aileye yönelik olarak yapılan çalışmalardan en önemlisi şüphesiz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Daha önce aile üzerine devlet içerisinde yapılan ilk teşkilatlanma, 1989 yılında 396 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Aile Araştırma Kurumu olmuştur.

Başbakanlığa bağlı olan bu kurum, aile özelinde araştırma ve çalışmalar yapmak, ailenin bütünlüğünün korunmasını, güçlendirilmesini sağlayıcı projeler üretmek üzere kurulmuştur. Kurumun bütçe ve personel olanakları bakımından yapılanışı, araştırmaların büyük çoğunluğunun araştırma kuruluşlarına ve üniversitelere yaptırılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Yapılan çalışmalarla aileye dair önemli bir literatür ortaya koyulmuş, "aile şuraları" tertip edilmiştir (ASAGEM, 2007: 1-2). Ancak bunun ötesinde uygulamaya geçirilecek mevzuatın oluşturulması noktasında yeterli performansı gösterememiştir. Kurumun faaliyet gösterdiği süreç içerisinde yayınlanan resmi gazete taramaları göz önünde bulundurulduğu takdirde, günümüzde söz konusu olan ve doğrudan aile merkezli politikalara pek rastlanılmamaktadır. Bu dönemde aile merkeze alınarak hazırlanan tek kanun 1998 yılında hazırlanan "Aileyi Koruma Kanunu"dur.

Aile Araştırma Kurumu, 2004 yılında kabul edilen 5256 sayılı kanun ile kapatılmış, yine Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Kanunun birinci maddesinde ifade edildiği şekliyle bu kurumun amacı "ülkedeki sosyal sorunların tespiti ve çözümü ile Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmak, projeler geliştirmek, desteklemek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak ve aileye yönelik millî bir politikanın oluşmasına yardımcı olmak" (RG, 25642) şeklinde tanımlanmıştır. Salt aileyi bağımsız bir özne olarak baz alan Aile Araştırma Kurumu'nun aksine, ASAGEM aileyi sosyal alanda yer alan ve bu alandaki öğelerle etkileşimde bulunan bir kurum olarak kabul etmiştir. Bunun içindir ki, tek başına aile sorunları ile ilgilenmenin yanısıra bir bütün olarak sosyal sorunlarla ilgilenecek

şekilde kapsamı genişletilmiştir. Her ne kadar kuruluş itibariyle bir yardımcı, danışma unsuru olarak kabul edilmişse de sonrasında yapılan çalışmalar kurumun siyasal ve toplumsal zeminde işlevsel bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

2011 yılında yayınlanan 633 sayılı kanun hükmünde kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlığın kurulmasıyla, daha önceleri başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren Aile ve Sosyal Araştırmalar GM, Kadının Statüsü GM gibi teşkilatlar bakanlık çatısı altında birleştirilmiştir. "Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar alanında hizmet sunan kurum ve kuruluşların dağınık oluşu, parçacı nitelik göstermesi ve bu kurumlar arasında koordinasyon eksikliği ile hizmet standartlarının olmayışı her zaman eleştirilmiştir. İcra bakanlığın kurulması bu eksikliği ve boşluğu doldurma amacına hizmet etmesi için oluşturulmuştur" (Kesgin, 2012a: 106).

Kurulan yeni bakanlığın görevleri kararnamenin ikinci maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre görevlerin bazıları şunlardır:

- Sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulamasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek,
- Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ... bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek...,
- Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak...
- Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla

güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek... ,

- Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak (RG, 27958; mükerrer).

Bu görevleri yerine getirmek üzere bakanlık kapsamında merkez teşkilatında Aile ve Toplum Hizmetleri, Çocuk Hizmetleri, Kadının statüsü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü başta olmak üzere on dört hizmet birimi oluşturulmuştur. Daha sonra yayınlanan 662 sayılı KHK ile yapılan değişiklik ile Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı da bu hizmet birimlerine eklenmiştir.

Daha öncesinde aileye yönelik bir hizmet geçmişinin var olmasına karşılık bakanlığın kurulması bu alanda bir devrim niteliği taşımaktadır. Herşeyden önce yürütülen faaliyetler daha etkin, güçlü ve icracı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Yürütme noktasında daha merkezi bir yapılanma yaşanmıştır. Gerek yeni uygulamaya konan, gerek bakanlık öncesinde uygulanagelen faaliyetler tek bir elden yürütülmekte, hem toplum ayağı hem de personel, kuruluşlar gibi denetimi zor olan kurumsal öğeler daha sistematik bir şekilde yer almaktadır. Bakanlık kurulmadan önce merkezden yapılan araştırmalar, tespitler ve belirlenen politikaların uygulanabilirlik noktasında sıkıntı ve yetersizlikler yaşanırken, artık bakanlık yetkisinde kurulan taşra teşkilatlanmasıyla ülke geneline ulaştırılabilmekte ve denetlenebilmektedir. Merkezin çevreden kopukluğu ve bu mesafede oluşan hizmet boşluğu yapılan bu teşkilatlanmayla giderilmeye çalışılmış; hem de halk tarafından ulaşılabilirlik kolaylaştırılmıştır.

Sosyal sorunları kuşatan ve bu sorunlara daha bütüncül yaklaşmasına rağmen bakanlığın mevzuatında ve pratikteki yansımada dikkat çeken nokta aile üzerine yoğunlaşmasıdır. Aileyi merkeze alarak, sorunlara bu merkezden yaklaşmaktadır

(Kesgin, 2012b: 49). Bakanlık tarafından aile, yaşanan toplumsal değişim ve çözüme ile birlikte değişen şartlar karşısında bir bütün olarak kabul edilmiştir ve bunu muhafaza etmek adına sosyal hayata dair plan ve eylemler hazırlanırken aile göz önünde bulundurulmaktadır. Aslında ailenin bu merkezi ve bütüncül konumu, yeni dönemde muhafazakar iktidarın yansıması olarak kabul edilebilir. Evvelinde toplum içerisinde bağımsız olarak değerlendirilen kadın, çocuk, yaşlı ve engelli gibi bireyler yeni dönemde bir bütün içerisinde ailenin birer üyesi olarak kabul edilmiştir. Bunun yanısıra sosyal alandaki tüm faktörler aile üzerinden değerlendirilmiştir.

2. 3. 1. 2. Aileyi Koruma Kanunu ve Aile Mahkemelerinin Kurulması

İlk olarak 1998 yılında çıkarılmış olan Aileyi Koruma Kanunu'nda 2007'de yayınlanan 5636 sayılı kanunla değişiklik yapılmasına kabul edilmiştir. Bu değişiklik ile yasa eşler ve aynı çatı altında yaşayan bireyler ile sınırlı olmaktan çıkarılmış, aynı çatı altında yaşamayan, boşanma veya ayrılık nedeniyle ayrı konutlarda bulunan bireyler ve evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerini ve çocukları da kapsayacak hale getirilmiştir (Sallan Gül, 2011: 78-79).

Aile içi şiddete maruz kalan aile bireylerinin korunması amacıyla hazırlanan bu kanunun tamamlayıcısı ve daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayacak olan diğer bir gelişme 2003 yılında gerçekleşmiştir. Ocak 2003'te yayınlanan 4787 sayılı kanunla aile hukukundan doğan dava ve işlerin görülmesi üzere mahkemelerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliğine Uyum Süreci kapsamında hazırlanan yedinci uyum paketinde yer alan bu mahkemelerin her şehir merkezinde ve nüfusu yüz bini aşkın olan ilçe merkezlerinde, ihtiyaç olması durumunda birden fazla kurulması uygun görülmüştür.

Aile mahkemelerinde öncelikli olarak göz önünde bulundurulan nokta ailenin bütünlüğü ve devamlılığıdır. Bu bağlamda aile mahkemelerine yargılama yetkisinin yanısıra aile ve üyelerini korumaya ve eğitmeye yönelik tedbirler alabilme konusunda da yetki verilmiştir. Bunun için davalarda hukuki esaslara girilmeden önce aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümü yoluna gidilir. Bu nedenle aile mahkemesi şu tedbirleri alabilir;

- Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmak,
- Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan malî yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almak,
- Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmî ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmek (RG, 24997).

Aile mahkemesi hakimlerinin seçilirken dikkat edilen nitelikler, genel itibariyle aile adına büyük önem arz etmektedir. 2003'te yayınlanan kanun metninde hakimler için "adli yargıda görevli, evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve tercihen aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış" şartı istenmiştir. Bunun yanısıra dava sürecinde taraflar arasındaki uyuşmazlığın nedenlerini araştırmak, incelemek ve görüş bildirmek üzere hakimler mahkeme bünyesinde bulundurulması gereken psikolog, pedagog ve sosyal çalışma uzmanları ile iş birliği yapmaktadır. Gerek karar merciinin gerekse de danışma ekibinin söz konusu alanda uzman olan kişilerden oluşması sürecin hedeflenen sonuçlar açısından daha faydalı olmasında önemli bir etkidir.

Aile mahkemelerinin kurulmasıyla oluşan önemli bir diğer gelişme de mahkemelerce alınan kararların icra edilmesidir. Verilen kararların takip edilmesi için kurum bünyesinde bulunan uzmanlar görevlendirilmektedir. Yine aile mahkemesince verilen koruma kararlarının uygulanması, Aileyi Koruma Kanunu kapsamında kolluk kuvvetleri ile işbirliği yaparak mağdurların dilekçelerine gerek kalmadan takip edilmektedir.

2.3.1.3. Aile Danışma Merkezleri

Modern yaşam toplumsal değerlerin aşınmasına neden olmuştur. Yaşanan bu tahribattan aile de etkilenmiş, çözülme sürecine girmiştir. Aile kurumundaki bu negatif yöndeki değişimi asgariye indirmek amacıyla 7 Ekim 2007 tarihli Resmi Gazete'de, Aile Danışma Merkezleri'nin kurulmasına dair yönetmelik yayınlanmıştır.

Kurulması kararlaştırılan bu merkezlerde toplumsal gelişmenin itici gücü olarak ailenin korunması, desteklenmesi ve sorunlarının çözümüne yönelik koruyucu-önleyici, rehabilite edici hizmetler sunulmaktadır. Sunulan bu hizmetlerin önemli bir sacayağını değişen sosyal ve ekonomik koşullar içerisindeki bireylere yönelik hizmetler oluşturmaktadır. Bu bağlamda merkezlerde öncelikli amaç olarak ailelerin sağlıklı gelişmesini sağlayacak olan katılımcı, üretken ve kendine yeterli bireylerin yetiştirilmesi hedef alınmıştır. Kişilerin aile içindeki rol ve işlevlerini sergilemesine engel oluşturabilecek gerek sağlık, gerekse de psikolojik sorunların çözümüne yönelik hizmetler verilmektedir. Kurum içi hizmetlerin yetersiz kaldığı noktada diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılabilmektedir.

Bünyesinde aile danışmanı, psikolog, çocuk gelişimcisi ve psikolojik danışman ve rehberlik gibi uzmanların bulunduğu aile danışma merkezlerinde, eşler arası uyumsuzluk, ebeveyn-çocuk ilişkisinden doğan sorunlar, aile içi rol ve sorumlulukların dağılımı, yaşanan sorunların giderilmesi ve benzeri konularda aile bireylerinin bilgilendirilmesi, sorun çözme becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Verilen hizmetler sadece ailelere ya da aile sürecine dair hizmetlerle sınırlı kalmamaktadır. Bunlara ilave olarak evlilik öncesi ve boşanma sürecine dair de rehberlik edilmektedir. Evlilik öncesi sürece yönelik bireylere evliliğe hazırlık, eş seçimi, aile içi iletişim gibi konularda bilgilendirme ve danışmanlık yapılmaktadır (ASPB, 2012: 33). Aile içi sorunlar nedeniyle evlilik birliğinin bozulması, boşanma noktasına gelen ailelere yönelik rehberlik sunulmakta, aile bireylerinin talepleri doğrultusunda birbirlerine zarar vermelerine engel olacak önlemler de göz ardı edilmeden mesleki arabuluculuk süreci gerçekleştirilmektedir (RG, 2007).

2012 yılı itibarıyla 47 ilde hizmet veren ve sayıları 52'ye ulaşan aile danışma merkezlerinde, aile yaşamına büyük yansımaları olan ve bireylerin savunmasız kaldığı şiddet, bağımlılık gibi pek çok konuda da bilinçlendirmeyi ve engellemeyi amaçlayan program ve projeler üretilmektedir (ASPB, 2012: 33). Merkezlere dair önemli bir özellik de ücretlendirmedir. Yönetmeliğin on ikinci maddesine göre, merkezlerde gerçekleştirilecek ilk görüşme ve rehberlik hizmetleri ile sonrasında

sürdürülmesine ihtiyaç duyulan aile danışma hizmetlerinin ücretsiz olması kararlaştırılmıştır.

2. 3. 1. 3. 1. Aile Eğitim Programı (AEP)

Modern yaşamın gerekliliklerine ailelerin ve üyelerinin uyum sağlayabilmeleri ve cevap vermeleri üzere Aile Eğitim Programı hazırlanmıştır. Program ilk olarak 2009 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından gündeme getirilmiştir. 2010 yılında ise projenin materyal geliştirme aşamasına geçilmiştir ve nihayetinde 2011 yılında ASAGEM bünyesinde uygulamaya başlanmıştır. Daha sonra genel müdürlüğün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlanması ve teşkilatlanmasından sonra da devam etmiştir. İlk etapta yedi il merkezinde verilmeye başlayan eğitim ile yaklaşık olarak 1200 eğitimciye program tanıtılmıştır. Günümüze gelindiğinde ise program ülke genelinde uygulanmakta, eğitim seminerleri düzenlenmektedir (www.aep.gov.tr, 20,08,2014).

Aile Eğitim Programı kapsamında verilecek olan eğitimle bireylerin aile yaşamında karşılaşılabilecekleri olası durumlara karşı bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesini sağlayacak olan koruyucu ve önleyici bir niteliktedir. Programın amaçları bakanlığın web sayfasında şu şekilde ifade edilmiştir (www.ailetoplum.gov.tr; 20,08,2014): ülkemizde sağlıklı, mutlu ve sorun çözme becerisine sahip ailelerin oluşması doğrultusunda ailelerin;

- Eğitim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık alanlarındaki hizmetlerden daha etkili biçimde yararlanmalarına,
- Aile içi süreçlerini işlevselleştirerek aile yaşam kalitelerinin artmasına,
- Sahip olduğu her türlü kaynağı etkili bir şekilde yönetmelerine ve
- Karşılaşılabilecekleri çeşitli risklere yönelik önlemler almalarına katkıda bulunmaktır.

Ülkenin genelinde uygulanmak üzere hazırlanan bu programda söz konusu olan eğitim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık alanlarında katılımcıların kullanacağı,

toplamda 23 modülden oluşan bir kitap seti hazırlanmıştır. Bu eğitimlere bakanlığın kayıtlarına göre, 2012 yılı itibariyle 4088 kişi katılmıştır.

2. 3. 1. 3. 2. Evlilik Öncesi Eğitim Programı (AÖEP)

Geleneksel sosyal yaşam ve değerlerin dönüşmesiyle birlikte bireylerin hayata ve birbirlerine karşı olan tutum ve beklentileri de değişime uğramıştır. Bunun yansıması olarak aile bireyleri ve bu bireyler arasındaki ilişkilerde de aile birliğinde risk oluşturabilecek bir farklılaşma yaşanmamaktadır. Hazırlanan "Evlilik Öncesi Eğitim Programı" ile evlilik çağına gelmiş veya aile kurmak adına bir araya gelmiş bireylere yönelik rehberlik edilmesi hedeflenmiştir.

TÜİK tarafından açıklanan rakamlara göre (2013: 86), 2012 yılında gerçekleşen boşanmaların %97,24'ünün nedenini geçimsizlik oluşturmaktadır. Bu bağlamda, EÖEP evlilik öncesi süreçte çiftlerin birbirlerini iyi tanınması, evlilikle ilgili gerçekçi beklentiler oluşturabilmeleri, etkili iletişim kurma yollarını ve olası sorunlarla nasıl baş edeceklerini bilmelerini sağlayacak şekilde planlanmıştır (ASPB, 2013: 42). Bu eğitim sürecinde kullanılmak üzere Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri, Aile Hukuku, Evlilik ve Sağlık, Eğitici El Kitabı olmak üzere dört adet kitap hazırlanmıştır. Bugün ülke genelinde yapılan seminerler vasıtasıyla isteyen bireylere bu eğitim uygulanmaktadır.

2. 3. 1. 3. 3. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı

Günümüzde aile yaşamına ve evlilik müessesinin değerine dair en büyük tehlikeyi boşanma oluşturmaktadır. Modern hayatın bireyler üzerindeki etkilerinin olumsuz bir yansıması olan boşanma, doğurduğu sonuçlar itibariyle toplumsal yaşamda önemli ve gittikçe büyüyen bir sorun alanıdır. TÜİK'in verilerine göre (2013: 37-42), 2012 yılında toplam 603,751 evlilik yapılmıştır. Aynı yıl içerisinde gerçekleşen boşanma sayısı ise 123,325'tir. Bu rakamlar göstermektedir ki yapılan evliliklerin yüzde 20,43'ü boşanma ile sonuçlanmaktadır. Bu boşanma vakalarının yüzde 39,6'sı ise evliliğin ilk beş senesinde ve yaklaşık olarak yüzde 97'si ise şiddetli geçimsizlikten dolayı gerçekleşmektedir.

İstatistiklerin de ortaya koyduğu bu vahim tablodan hareketle, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 yılından itibaren AEP, EÖEP ve açılan aile mahkemelerinin bir tamamlayıcısı niteliğinde olan "Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı" hizmetini sunmaktadır. Hizmet süresince bireylere aile içi iletişim becerilerini kazandırmak, çatışma çözme ve boşanma sonrasında tek ebeveynlerin yaşadığı sorunlar gibi konularda danışmanlık yapılmaktadır. Aynı yıl içerisinde seçilen beş ilde gerçekleştirilen pilot uygulamada 450 çifte danışmanlık hizmeti verilmiş bunların 75'i, 2013 yılında ise 10 ilde 932 çifte danışmanlık hizmeti verilmiş 316 çift evliliklerinin devamı yönünde karar vermiştir (ASPB, 2013: 38). Alınan bu olumlu sonuçlar nedeniyle uygulamanın ülke genelinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

2. 3. 1. 4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İletişim Merkezi: Alo 144 ve Alo 183

ASPB İletişim Merkezi 11 Eylül 2012 tarihinde hizmete geçirilmiştir. Bakanlık bünyesinde bulunan Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği'ne bağlı olarak yürütülen ve merkezi Gaziantep'te bulunan bu hizmet yedi gün yirmi dört saat usulüne göre yürütülmektedir. Vatandaşlar ücretsiz olarak ulaşabilmekte, gerekli konularda yardım alabilmektedirler.

Alo 183 hattı vasıtasıyla aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, gaziler ve şehit aileleri ile gelen başvurular kabul edilmekte, rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Kadınlara, çocuklara ve söz konusu diğer kesimlere sahip oldukları haklara dair bilgilendirme yapılmaktadır. Karşılaştıkları veya karşılaşmaları olası istismar, şiddet gibi olaylara karşı aciliyeti göz önünde bulundurularak çözüm ve önlenmesi için tedbirler geliştirilmektedir. Gelen başvuru ve ihbarları takiben olayın geçtiği il veya ilçe acil müdahale ekip sorumlusuna, kolluk kuvvetleri ile iletişime geçilmektedir. Bunların dışında yardım talebinde bulunanlar il veya ilçede bulunan bakanlığa bağlı ilgili hizmet birimlerine yönlendirilmektedir.

Alo 144 hattı aracılığıyla arayan vatandaşlar sosyal yardımlarla ilgili bilgi sahibi olabilmektedir. Ücretsiz bir şekilde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile irtibat kurulabilmektedir. Merkezde bulunan personel gelen taleplere göre Sosyal

Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca uygulanan engelli aylığı, muhtaç aylığı, eğitim, sağlık ve aile yardımları gibi konularda bilgilendirme yapmakta ve vatandaşlar öncelikle yerel SYDV'lere yönlendirmektedirler.

2012 yılından itibaren hizmet veren bu merkeze önemli sayıda müracaat yapılmıştır (Bkz. Tablo-5).

Tablo-5. Alo 183 ve Alo 144 Hatlarına Gelen Çağrı Sayısı

Yıl	Alo 183 Çağrı Sayısı	Alo 144 Çağrı Sayısı	Toplam
2012	123,824	1,192,793	1,316,617
2013	107,716	2,156,564	2,264,280
Toplam	231,540	3,349,357	3,580,897

Kaynak: ASPB, 2012 ve 2013 yılı Faaliyet Raporları

İletişim merkezi, verilecek hizmetler açısından önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bunların en önemlisi vatandaşlar tarafından ulaşılabilirliğin basitleşmesidir. Hatlar yoluyla insanlar ücretsiz olarak, her noktadan 7/24 iletişim kurabilmekte ve bürokratik prosedürden uzak doğrudan profesyonel olarak bilgilendirilmektedir. Bu durum özellikle acil olarak müdahale gerektiren konularda zaman kaybının yaşanmasını engellemektedir.

Bir başka önemli nokta ise verilen bu hizmet, insanlara sosyal haklarının tanıtılması, farkındalık oluşturulması, ulaştırılması ve yaygınlaştırılması açısından faydalıdır (Kesgin, 2012: 110). Hizmetin tek bir merkezden sunulması yetkili kurum ile vatandaşlar arasındaki iletişimin de kontrollü ve daha verimli olmasını sağlamaktadır.

2.3.1.5. Üremeye Yardımcı Yöntemlerin (Tüp Bebek vs.) Genel Sağlık Sigortası Kapsamına Alınması

Çocuklar genel olarak ülkenin devamlılığının sağlayıcısı, özel olarak ise aile birlikteliği, bütünlüğü içerisindeki manevi tamamlayıcısı olması nedeniyle önem arz etmektedirler. Bu yüzden uygulanan nüfus politikalarını aileden bağımsız olarak düşünemeyiz.

Ülkemizde 1960'dan 2000'lere gelene dek nüfus artış hızını azaltmaya yönelik politikalar uygulanmıştır. Bu uygulamaların en somut olanı ise "aile planlaması"dır. Ancak 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ile birlikte nüfus artış hızının nüfusun yenilenebilmesi için gereken oranın altına düşmesi nedeniyle nüfus politikalarında bir değişim gözlenmektedir. Özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın "üç çocuk" söylemi ile nüfusun artırılması özendirilmeye çalışılmış, bu yönde çalışmalar geliştirilmiştir.

Atılım adımlardan bir tanesi üremeye yardımcı yöntemlerin genel sağlık sigortası kapsamına alınmasıyla devlet tarafından finanse edilmesidir. Mayıs 2006'da kabul edilen 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu' na göre evli olmakla birlikte çocuk sahibi olmayan genel sağlık sigortalısı kadın ise kendisinin, erkek ise karısının;

- Yapılan tıbbî tedavileri sonrasında normal tıbbî yöntemlerle çocuk sahibi olamadığının ve ancak yardımcı üreme yöntemi ile çocuk sahibi olabileceğinin Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucuları sağlık kurulları tarafından tıbben mümkün görülmesi,
 - 23 yaşından büyük, 39 yaşından küçük olması,
 - Son üç yıl içinde diğer tedavi yöntemlerinden sonuç alınamamış olduğunun Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucuları sağlık kurulları tarafından belgelenmesi,
 - Uygulamanın yapıldığı tıbbî merkezin Kurum ile sözleşme yapmış olması,
 - En az beş yıldır genel sağlık sigortalısı veya bakmakla yükümlü olunan kişi olup, 900 gün genel sağlık sigortası prim gün sayısının olması, şartlarının birlikte gerçekleşmesi halinde en fazla iki deneme ile sınırlı olmak üzere yardımcı üreme yöntemi tedavileri ile bir hastalığın tedavisinin başka tıbbi bir yöntemle mümkün olmaması ve kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucuları, sağlık kurulları tarafından tıbben zorunlu görülmesi halinde yardımcı üreme yöntemi tedavileri finanse edilir.

2. 3. 1. 6. Sosyal Hizmet Merkezlerinin Kurulması

9 Şubat 2013 tarihli Resmi Gazete'de ASPB tarafından yayınlanan yönetmelikle Sosyal Hizmet Merkezlerinin kuruluşu, görev ve yetkileri belirlenmiştir. Bu tarihe kadar hizmet veren Toplum Merkezleri, Aile Danışma Merkezleri, Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Yaşlı Merkezleri gibi kuruluşlar tek çatı altında birleştirilmiştir.

Her ilde en az bir tane kurulması kararlaştırılan merkezlerin hizmet sunumunda esas alacağı ilkeler yönetmeliğin altıncı maddesinde şu şekilde sıralanmıştır (RG, 28554):

- Birey, aile ve toplumun ihtiyaçları esas alınır,
- Sorunların yerinde tespiti ve çözümü esastır,
- Merkezde, birey ve ailenin kendi başına sorun çözme kapasitesi ve sosyal refahını artırmaya yönelik önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilir.

Sosyal Hizmet Merkezleri'nin açılmasıyla öncesinde farklı kesimlere farklı kurumlarca parçalı olarak verilen hizmetlerin tek çatı altında, aile temelinde, daha kapsamlı, uyumlu ve verimli bir şekilde verilmesi planlanmıştır. Aynı yönetmeliğe göre merkezlerin görevleri;

- Aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik,
- Çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimini temin etmeye yönelik,
- Kadının toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamaya yönelik,
- Engellilerin ve yaşlıların toplumsal hayata etkin biçimde katılmalarını sağlamaya yönelik,
- Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal-ekonomik desteklerle

güçlendirmeye yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek olarak belirlenmiştir.

Yönetmeliğin yayınlamasından 2013 yılının sonuna kadar dönüştürülen eski kurumlarla birlikte yeni açılan Sosyal Hizmet Merkezlerinin toplam sayısı 123 olmuştur. Sunulan hizmetlerin ülke genelinde yaygınlaştırılabilmesi için gelecek süreçte 400'ü aşkın merkezin açılması planlanmaktadır (AKP, 2014: 214).

2. 3. 2. Kadına Yönelik Politikalar

2. 3. 2. 1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Kurulması

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, ilk olarak 28 Ekim 1990 tarihinde yayınlanan 3670 sayılı kanunla kurulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü adıyla kurulan kurumun amacı kanunun ilk maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: "Türk kadınının eğitim seviyesini yükseltmek, tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde ekonomik hayata katılımını artırmak, sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak ve böylece kadının statüsünü genel olarak geliştirmek üzere eşitlik içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettiği statüyü kazandırmaktır".

Bu kurumun görevleri, 1994 yılında çıkartılan 536 sayılı KHK ile kurulan Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı'na devredilmiştir. Aynı KHK ile Aile Araştırma Kurumu da kapatılmıştır. Öncesinde sorumluluk alanında sadece kadın ve kadına dair meseleler yer alan kurum, bu yeni mevzuat ile görev alanı genişletilmiş, kadının merkezde bulunduğu ve bununla birlikte aile gibi sosyal hizmetin odağında bulunan diğer konuları da kapsamıştır.

2004 yılında 5251 numaralı kanunla Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Kurumun kurulmasıyla düzenlemeye gidilerek tekrardan yalnız kadın ve problemlerine odaklanılmış, aynı yıl içerisinde aile ve diğer sosyal alanlarla ilgilenmek üzere yine Başbakanlığa bağlı ayrı genel müdürlükler kurulmuştur. 2011 yılında gerçekleştirdiği tüm uygulamalarda aileyi ön planda bulduran ASPB'nin kurulmasıyla Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren tüm bu kurumlar bakanlığa bağlanmıştır. Burada göze çarpan bir nokta, devletin ilgisini kadından, kadının da bir

üyesi olduğu aileye doğru çevirmesidir. Kadının öncelikli olduğu hizmet anlayışından yeni dönemle birlikte tüm sosyal problemleri aile merkezli olarak ele alan bir zihniyete dönüşüm gözlenmektedir. Bu durum iktidarda olan partilerin ideolojik farklılığını yansıtmaktadır.

2. 3. 2. 2. Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Dair Başbakanlık Genelgesi (2006/17)

Kadın ve çocuklara yönelik şiddet günümüzde halen önemli bir toplumsal sorun olarak var olmaktadır. Sorunun devam ediyor olması, konuya yönelik daha yeni ve kapsamlı önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Sadece bugün varolanı çözmek adına hazırlanan çalışmalar yeterli olmamakta, bu hususta geleceğe yönelik de gerekli tedbirlerin hazırlanması önem arz etmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi toplum içerisinde mühim sonuçlara neden olan bu konuyla ilgilenmiştir. 28,06,2005 tarihli ve 853 sayılı kararıyla Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla bir komisyon oluşturmuştur (RG, 25974). Komisyon çalışmalarını tamamladıktan sonra şiddetin sebepleri ve önlemlerine dair etraflı bir rapor hazırlamıştır. Raporun sunulmasından sonra b-Başbakanlık tarafından 2006 yılında genelge yayınlanmıştır. Genelgede, şiddet sorunsalının çözümünde etkin olacak olan kamu kurum ve kuruluşları ile bunlarla iş birliği yapacak olan sivil toplum örgütlerine sorumluluklar yüklenmiştir.⁶

Çocuğa ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla genelgede kurumsal hizmetlerin yanısıra eğitim, sağlık, hukuk gibi alanlarda da uzun vadeli çözüm, zihniyet dönüşümünü sağlayacak tedbirler tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bu tedbirleri eyleme geçirecek olan Başbakanlık, bakanlıklar, yerel yönetimler, üniversiteler gibi sorumlu ve yardımcı olabilecek kamu kuruluşları belirlenmiştir. Genelgenin en önemli özelliği toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve çocukların eğitimi, istihdamı gibi konulara dair kapsamlı önlemler sunmasının yanısıra genelge

⁶ Töre ve namus cinayetleri konusunda detaylı bilgi için bkz: Mazhar Bağlı ve Ertan Özensel-Türkiye'de Töre ve Namus Cinayetleri: Töre ve Namus Cinayetleri İşleyen Kişiler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma

metninde de yer aldığı üzere (RG, 26218) bir bütün olarak şiddetle mücadele edilmesini, önlenmesini devlet politikası haline getirmesidir.

Genelgenin yayınlanmasından sonra 24 Kasım 2011'de Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi mecliste kabul edilmiştir.

2. 3. 2. 3. Kadın Konukevleri

Kadın konukevleri, şiddet veya istismara uğrayan kadınların sorunlarının çözümlenmesi sırasında, çocuklarıyla beraber ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici olarak kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. İlk olarak 1991 yılında yayınlanan yönetmelikle kurulmuştur. Daha sonra bu yönetmelik yürürlükten kaldırılarak 1998 yılında 23400 sayılı Resmi Gazetede yeni yönetmelik yayınlanmıştır.

İlk etapta Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olarak kurulan konukevleri, ASPB'nin kurulmasının ardından 28519 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelikle bakanlığa bağlanmıştır. Bakanlığa bağlanmasıyla konukevlerinin kapsamında, sunduğu hizmetlerde ve açılış şekli itibariyle bir genişleme yaşanmıştır. Öncesinde SHÇEK Genel Müdürlüğünce ihtiyaç duyulan il ve ilçelerde konukevleri açılmaktaydı. Yeni yönetmeliğe göre ise kurumun açılması tek bir kurumun tek elinden alınarak Bakanlığın yanında belediyelerin ve il özel idarelerinin de gerektiğinde konukevi açabilmesine izin verilmiştir.

Yeni dönemde şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan bütün kadınlar ayırım yapılmadan kuruma kabul edilmektedir. Evvelinde yalnızca eşleri tarafından şiddete maruz kalan veya yoksulluk içinde bulunan kadınlar kabul edilmekteydi. Kabul edilen kadınların konukevlerinde kalabilme süresi üç ay idi. Bu süre düzenlenecek olan raporla tek defaya mahsus olmak üzere üç ay daha uzatılabilmekteydi. Ancak günümüzde kadınların konukevinde kalma süresi altı aya çıkarılmıştır ve yönetmelikte gerekli durumlarda uzatılabilecek süreye dair herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

Konukevlerine başvuran çocuklu kadınların durumlarında da yeni yönetmelikle birlikte dönüşüm yaşanmıştır. 1998 yılında yayınlanan yönetmeliğin yirminci maddesinde konuya dair şu hüküm bulunmaktadır: "kadın konukevlerine, kadınların 0-12 yaş arasında bulunan kız veya erkek çocukları kabul edilir. On iki yaşın üstünde olan kız veya erkek çocukların durumu meslek elemanlarınca değerlendirilir" (RG, 23400). Bu madde değiştirilerek hizmetlerden yararlanabilecek çocukların yaşlarında değişiklik yapılmıştır. Buna göre (RG, 28519), on sekiz yaşından küçük mağdur çocuklar uzmanların uygun görmesi üzerine uygun bir sosyal hizmet kuruluşuna yönlendirilebilir, on sekiz yaşından küçük kız çocukları anneleri ile kalabilir, on iki yaşından büyük erkek veya engelli çocuğu bulunan kadınların talep edilmesi ve uygun görülmesi halinde kira ve iâşesi karşılanmak üzere bağımsız bir evde barındırılması yoluna gidilebilir.

Konukevlerinde kadın ve çocuklarına yönelik güvenlik, danışmanlık, yönlendirme, kreş, mesleki eğitim bursu, psikolojik ve hukuki destek gibi hizmetler verilmektedir. İşleyiş ve kapsamında olduğu gibi konukevlerinin sayısında da yeni dönemde artış yaşanmıştır. 2002 öncesinde 59 olan kadın konukevi sayısı, iktidarın değişmesiyle birlikte 2012 itibariyle 85'e çıkmıştır (AKP, 2012: 39). Bakanlığın açıkladığı rapora göre de (ASPB, 2013: 69) konukevi sayısı 2013 yılında 90 yükselmiştir ve toplam 12,648 kişi hizmet almıştır.

2. 3. 2. 4. Kadının İstihdamını Artırılması ve İş Hayatına Yönelik Çalışmalar

Günümüz dünyasında aile geçirmiş olduğu tüm dönüşüm ve değersel çözülmeye rağmen halen büyük oranda toplumun temel dayanak noktasıdır. Gerek nüfusun yenilenmesi, gerekse de toplumun kültürel sürekliliğini sağlayacak olan değerlerin aktarılması hasebiyle toplumu geleceğe taşıyan esas kurum olarak önem arz etmektedir. Ancak modern hayatta ailenin bu işlevini yerine getirmesinde engel teşkil eden problemler yaşanmaktadır. Bir taraftan geleneksel ataerkil ilişkilerin var olduğu yapıda, kadının bundan sıyrılarak iş hayatına katılması; diğer taraftan ise kadının iş hayatında bulunduğu süreçte çocuk sahibi olması bu problemlerin temelini

teşkil etmektedir. Başka bir deyişle, kadın iş hayatı ile annelik rolü arasında gerilim yaşamaktadır.

Buradan çıkan sonuç, anneliğin bedelinin azaltılması gerektiğidir. Bu da annelik ile kariyeri uyumlaştırmak, "anne dostu" politikaların üretilmesi anlamına gelir. Soruna dair engellerin büyük bir kısmını, özellikle iş esnekliği ve iş güvenliği konularında gizlenmiştir (Esping-Andersen, 2011: 108). Mevzubahis olan konular günümüzde uygulanan aile politikalarının önemli bir sac ayağını oluşturmaktadır. Yeni dönemde kadının iş hayatında istihdamını artırmaya, erkek ile arasında cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın önlenmesine ve bu sırada aile içindeki rolleri ile oluşacak uyuşmazlığı gidermeye yönelik pek çok gelişme yaşanmıştır.

Yaşanan gelişmelerden ilki 2003 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu'dur. Kanun, işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin esasları düzenlemektedir. Kadının iş yaşamında erkek ile eşitliğinin sağlanması noktasında kanun "eşit davranma ilkesi" başlıklı bölümde şu hükümler bulunmaktadır (RG, 25134):

- İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.
- İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartların oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz.
- Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılamaz.
- İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılamaz.

Kadın-erkek arasında yaşanabilecek olası eşitsizliklerin çözümüne yönelik bu hususların yanısıra kanunda kadının analık halinde istifade edebileceği haklar da ele alınmıştır. Doğumdan önce ve sonra olmak üzere sekizer haftalık sürelerle kadının çalışmaması esas alınmıştır. Bu sürenin dışında kalan hamilelik sürecinde kadın işçiye periyodik kontroller için izin verilmesi, hekim raporu ile gerekli görüldüğü

takdirde hamile kadın işçi sağlığına uygun daha hafif işlerde çalıştırılması kabul edilmiştir. Verilen izin ya da iş değişiminden ötürü kadının ücretinde herhangi bir kesinti veya değişiklik yapılmasının da önüne geçilmiştir.

Kanunun yayınlanmasından sonra, 2004 yılında kanunu temel alan gebe ve emziren kadınların çalıştırılma esaslarını gösteren yönetmelik yayınlanmıştır. Yönetmelikte (RG, 25522) kanunda belirtilen haklara ilaveten gebe veya emziren kadınların fiziksel ve zihinsel yorgunluk, çalışma mevkisi, iş stresi, dinlenme ve beslenme imkanları gibi diğer iyileştirici olanaklar gibi detaylara yönelik kararlar alınmıştır. Kadın işçilerin gebeliklerinin tespitinden sonra doğuma kadar gece ve gün içerisinde yedi buçuk saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Ayrıca işveren tarafından 0-6 yaş aralığındaki çocukların bakılması için kurulacak olan ve işçilerin ücretsiz olarak faydalanabilecekleri yurtları açmaya dair de kararlar yönetmelikte yer almaktadır. Buna göre yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun 100-150 kadın işçi bulunan iş yerlerinde, çalışma yerlerinden ayrı olarak bir yaşından küçük çocukların bırakılması, bakılması ve emziren işçilerin çocuklarını emzirmeleri için en fazla 250 metre uzaklıkta olmak şartıyla bir emzirme odasının kurulması zorunlu kılınmıştır. Bir başka zorunluluk da 150'den fazla kadın çalışanı bulunan işverenin 0-6 yaş grubundaki çocukların bakımı için işyerine yakın bir yerde yurt açılmasıdır.

İş Kanunu'na dayanılarak 2004 yılında hazırlanan bir diğer yönetmelikle kadınların gece postalarında çalıştırılma koşullarına dair hususlar belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre her ne şekilde olursa olsun kadın işçilerin gece postalarında yedi buçuk saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Her altı ayda bir tekrarlanmak şartıyla, kadın işçilerin gece çalıştırılabilmeleri için yetkili mevkilerden çalışmalarına bir engel olmadığına dair sağlık raporu alınması şart koşulmuştur.

Yine 2004 yılında Başbakanlık tarafından personel temininde eşitlik ilkesine uygun hareket edilmesi konulu genelge yayınlanmıştır (RG, 25354). Öncelikle bazı kamu kurum ve kuruluşlarında personel alım ilanlarında hizmet gerekleri dışında cinsiyet ayrımı yapıldığı tespiti dile getirilmiştir. İlgili mevzuat vurgulanarak, tüm kamu kurum ve kuruluşları vatandaşlar arasında ayırım yapılmaması noktasında uyarılmıştır.

Kadının istihdamı konusunda çıkartılan bir diğer Başbakanlık genelgesi de 2010 yayınlanan "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu genelgedir. Kadınların istihdamı sosyo-ekonomik konularının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve sürdürülebilir ekonomik/sosyal kalkınmanın şartı kabul edilmiştir. Öncelikle konya dair çalışmaları izlemek ve iş birliği sağlamak üzere kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve niversite temsilcilerinden müteşekkil "Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu"nun kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun dışında, konuyla ilgili mevzuatın pratikteki uygulamalarının denetiminin yapılacağı belirtilmiştir.

İstihdamın artırılması konulu genelgenin yayınlanmasının ardından 2011 yılında kabul edilen 6111 sayılı kanunla Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişiklik ile yeni istihdam imkanlarının sağlanması amacıyla 24 aydan 54 aya kadar sigorta primlerinin işveren hisselerinin İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanacağı hususları düzenlenmiştir. Bu teşvikten Haziran 2013 itibariyle 145,578 kadın faydalanmıştır (www.akparti.org.tr; 20.07.2014). Aynı kanunla 1965 tarihli Devlet Memurları Kanunun'da da değişikliğe gidilmiştir. Gece postasının da bulunduğu işlerde, "kadın memurlara tabip raporunda belirtilmesi hlinde hamileliğin yirmidördüncü haftasından önce ve her hlde hamileliğin yirmidördüncü haftasından itibaren ve doğumdan sonraki bir yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez" hükmü getirilmiştir. Eski kanunda kadın memurlara doğum öncesi , doğum sonrası altı hafta verilen analık izni, yeni kanunda sekizer hafta olarak değiştirilmiştir. Aynı şekilde eşi doğum yapan memurlar için de istekleri üzere alabilecekleri babalık izni süresi üç günden on güne çıkartılmıştır.

2. 3. 2. 5. Kadınların Emekliliklerine Yönelik Düzenlemeler

Ülkemizde nüfus artış hızı son yıllarda hızla düşmektedir. Kısa vadede olumlu olarak değerlendirilmesine karşın, bu durum uzun vadede nüfusun yaşlanmasına ve kendisini yenileyememesine neden olacaktır. Bu yüzden Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidar olmasıyla birlikte nüfus politikalarında değişim yaşanmıştır. O

güne kadar doğum oranını azaltmaya yönelik çaba gösterilirken artık "üç çocuğu teşvik" çalışmalarlarıyla bu oranın artırılmasına çalışılmaktadır. Konuya dair yapılan önemli düzenlemelerden bir tanesi çalışan ve doğum yapan kadına emeklilik noktasında sağlanan olanaklardır.

2006 yılında çıkartılan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda 2008 yılında yapılan değişiklikle doğum yapan kadınların çalışmamalarından dolayı borçlanabilecekleri sürelerde düzenlemeye gidilmiştir. 2006 yılında yürürlüğe giren kanunda çalışan kadınların sadece doğum nedeniyle aldıkları altı aya kadar olan ücretsiz izin süreleri ve on altı hafta olan analık izni sürelerini borçlanabiliyorlardı. Aynı kanunda 2008 yılında yapılan değişiklik ile (RG, 26870) bu sürelere ilave olarak, iki defaya mahsus olmak üzere doğum tarihinden sonra iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla hizmet akdine istinaden iş yerinde çalışmaması ve çocuğun yaşaması şartıyla talepte bulunan süreleri de borçlanabilme hakkı getirilmiştir. Daha sade bir ifadeyle çalışan kadınlara iki çocuğa kadar her doğum için iki sene borçlanabilmesi, bu durumda dört sene erken emekli olmaları sağlanmıştır. Tezin hazırlandığı son dönemde Sabah gazetesinden Hazal ATEŞ'in haberine göre Meclis Plan ve Bütçe Komisyonu'ndan geçen torba yasayla konuya dair yeni bir düzenleme yapılmıştır (www.sabah.com.tr; 06.08.2014). Buna göre çalışan kadınların doğum nedeniyle yapabilecekleri borçlanma hakkı, iki çocuktan üç çocuğa yani altı seneye çıkartılmıştır. Son düzenlemeyle birlikte kadınlara altı yıla kadar erken emekli olabilme hakkı tanınmıştır.

5510 sayılı kanunda 2008 yılında kadınların emeklilikleri ile ilgili yapılan bir diğer değişiklik de engelli annelerine sağlanan kolaylıktır. Bu durum kanunun ilgili maddesinde şöyle belirtilmiştir: "kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malul çocuğu bulunanların, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten (8 Mayıs 2008) sonra geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenir ve eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlerinden de indirilir".

2. 3. 2. 6. Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

Yeni dönemde kadın-erkek arasında cinsiyete dayalı ayrımcılığı engellemek, bunun halen geleneksel ataerkil yapının etkili olduğu sosyal tabanda yayılmasını sağlamak adına hükümet tarafından çalışmalar yapılmıştır. 2009 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük bu çalışmaların meclis içerisinde de yürütülmesini sağlayacak olan bir komisyonun kurulmasına karar verilmiştir.

27179 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan kanunla komisyon çalışmalarına başlamıştır. Kanunun üçüncü maddesine göre komisyonun görevleri arasında şu hükümler bulunmaktadır:

- Her yasama yılının sonunda Türkiye'deki kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik gelişmelere ve komisyonun o yılki faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme raporu hazırlamak ve bunu TBMM'ye sunmak,
- Kadın hakları ile kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak diğer ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek,
- Kadın erkek eşitliği konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmalarına ilişkin gerekli bilgi ve dokümanları temin etmek,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek.

Maddelerden de anlaşılacağı üzere kurulan komisyonun oldukça geniş bir yetki alanıyla kuşatılmıştır. Bir yandan yasama organının faaliyetlerini, ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmekte, incelemekte; diğer yandan da hem TBMM'yi hem de toplumu yaşanan gelişmelerden haberdar etmekte, bilgilendirmektedir. Ayrıca toplum tarafından gelen talep, şikayet ve iddiaları kabul edip ilgilenmekte, gerekli mevkilere iletmektedir.

Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kuruluşundan itibaren yoğun bir çalışma sergilemiştir. Kadının istihdamı, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet gibi konularında arasında bulunduğu pek çok konuda çalışma yürütmüştür.

Konuyla ilgili mevcut durumun ve sorunların tespitini, çözüm önerilerini içeren raporlar hazırlayarak meclise sunmuştur. Komisyon bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir.

2. 3. 3. Erkeğe Yönelik Politikalar

Aile devlet tarafından uygulanmakta olan politikaların tamamından etkilenmekle birlikte, özelde kendisine yönelik oluşan risklerden korunmak ve devamlılığını sağlamak adına yine devlet eliyle politikalar oluşturulmaktadır. Hazırlanan aile politikalarının hedefinde aile bütünlüğü yer almakta; bu hedefe ulaşmak için aile üyelerine yönelik de düzenlemeler gerçekleştirilmektedir.

Aile üyelerine yönelik hazırlanan politikaların merkezinde büyük oranda kadın ve çocuk bulunmaktadır. Devlet tarafından hazırlanan politikalarda erkeğe özel bir yer ayrılmaması, aile içinde erkeğin konumunun sorgulanmasını gerektirmektedir. Süregelen gerek literatürde, tartışmalarda; gerekse de uygulanan politikalarda erkek genellikle kadın ve çocuğun gölgesinde kalmaktadır. Oysa ki aile, üyelerinden birinin diğerlerine göre öncelenerek ele alınmasından ziyade; bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken bir birimdir. Nasıl ki aile içerisinde kadın ve erkek, üstlendikleri roller itibariyle birbirlerinin tamamlayıcısı olmak durumundaysalar, aileye yönelik olarak hazırlanan politikalar da aynı şekilde tamamlayıcı özellik taşımalıdır.

Bugün politika alanında yaşanan bu sıkıntının temelinde geçmişten devredilen ataerkil zihniyet ve bu çerçevede şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Temelinde büyük ölçüde toplumların sosyo-ekonomik yapılarıyla da bağlantılı olarak ataerkil zihniyet, erkek varlığını ve haklarını önelemekte, cinsiyet farklılığını ön plana çıkarmaktadır. Buna karşın, kadını kendi varoluş serüveninin öznesi kabul etmemekte, doğumundan itibaren onu erkekten aşağı ve ikinci bir cins olarak algılamakta, kodlamakta ve bu yanlış anlayışı dine onaylatmaktadır (Bardakoğlu, 2012: 121). Günümüzde yaşanan çözümlere rağmen ataerkil zihniyetin izleri gözlenmektedir.

Modern hayatta ailenin değişmesinde ve riskler karşısında savunmasız kalmasında önemli bir etken olarak geleneksel yapının çözümlenmesini kabul ederiz. Ne var ki gelenekler geçmişten miras kalan tecrübeleri aktardığı gibi olumsuz değerleri de aktarmaktadır. Geçmişin bakiyesi olarak bugüne devreden ataerkil zihniyet, bugünün ilişkilerinde yapıcı olmaktan ziyade yıpratıcı rol almaktadır. Aile içerisinde erkeğin gücü temsil etmesi, kadının onun karşısında ikinci konumda bulunması ve bunun ilişkilere yansması aile içi çatışmaların temelinde bulunmaktadır. Kadın hakları ve özgürlüğü gibi hareketlerin sonucunda yaşanan gelişmelerle kadın birçok hak elde etmiştir. Ancak bu olumlu gelişmeler aile ve toplum içerisinde beklendik sonucu gösterememiştir. Bunun nedeni vurgulandığı üzere varolan zihniyetten kaynaklanmaktadır. Bu süreç içerisinde kadın daima erkek karşısında konumlandırılmış, çözüm olarak kadının haklarla donatılması savunulmuştur.

Gelinen noktada, gerek toplumda gerek aile içerisinde yaşanan olaylar salt kadınlara haklarını vererek çözüm üretilemeyeceği tecrübe edilmiştir. Verilen haklar kadının geleneksel toplumdaki çaresizliğini, mecbur kabullenişine çözüm sunmaktadır. Fakat toplumdaki ilişkilerin, özellikle aile bütünlüğünün sağlanması noktasında yeterli olmamaktadır. Aile üyeleri arasında gerçekleştirilecek tek taraflı politikalar ihtiyaca cevap vermemekte aksine çatışmayı artırmaktadır. Şüphesiz yapılan çalışmaların anlam kazanması diğer tarafın da bunu benimsemesiyle sağlanacaktır. Yeniden inşa edilen toplumda, ataerkil zihniyetin kabullerinin aşılması toplumsal cinsiyet rollerinin de yeniden inşa edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde yukarıda belirtildiği gibi son dönemde, kadın özelinde pek çok olumlu gelişme yaşanmıştır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi, istihdamın artırılması gibi modern hayatın gereklerine uygun olarak kadının statüsünü geliştirme amacı taşıyan bu gelişmeler aile yaşamında istenen sonucu gösterememiştir. Bilakis son dönemde boşanma oranı yükselerek devam etmiştir. TÜİK (2012: 63) verilerine göre 2011 yılında yaşanan boşanmaların yüzde 96,7 sinin nedeni eşler arasındaki uyuşmazlık ve çatışmalar şeklinde özetlenebilecek durumları kapsayan "geçimsizlik"tir. Veriler bilhassa aile konusunda bireysel hakları artırmaktan çok bireyler arasındaki uyumu artırmanın önemini göstermektedir. Bu amaçla, kadınlara verilen hakların ve tanımlanan yeni rollerin yanısıra erkeklerin de bu kapsamda

nazara alınması, zihni dönüşümü sağlayacak olan eğitim, danışmalık gibi hizmetlerin verilmesi gerekmektedir.

Son dönemde kadın hakları hususunda yaşanan gelişmelere rağmen, erkeklerin bu süreç içerisinde oynayacağı aktif rol göz ardı edilmiş, erkeklerin sürece katılımını sağlayacak politika üretilmemiştir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planında, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda erkeklere yönelik farkındalık yaratmak ve zihniyet dönüşümünü sağlamak amacıyla eğitim programı, seminer, konferans vb. etkinliklerin düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (KSGM, 2012: 24; 2007: 27). Fakat bu kapsamda yürütülecek etkili bir program henüz hazırlanmamıştır. Bu doğrultuda kaydadeğer olarak ASPB tarafından sunulan Aile Eğitim Programı ve Evlilik Öncesi Eğitim Programı ele alınabilir. Bu programlarla aile üyelerine yönelik rehberlik çalışmaları yapılmaktadır. Ancak bireylerden gelen taleplerle verilmesinden dolayı bu hizmetlerden yeterli sonuç alınamamaktadır.

Etkili sonuç alınması ve istenen zihniyet dönüşümünün sağlanması için talep merkezli hizmetlerin yerine toplumun geneline ulaşabilmeyi sağlayacak program ve politikaların hazırlanması gerekmektedir. Yapılacak olan bu çalışmalar, kadınlara yönelik hazırlanan politikaların amacına ulaşmasında ve ailenin geleceğinin güven altına alınmasında önem arz etmektedir.

2. 3. 4. Çocuğa Yönelik Politikalar

2. 3. 4. 1. Çocuk Koruma Kanunu

Aile politikası kapsamında yapılan çalışmaların önemli bir ayağını aile içi veya aile üyelerine yönelik şiddeti önlemeye yönelik hazırlanan yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Ülkemizde bu bağlamda çocukların aile içi şiddet ya da istismara uğramalarını önlemeye yönelik Çocuk Koruma Kanunu yayınlanmıştır.

2005 yılında, 25876 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan bu kanun, şiddet ve istismarın önlenmesinin yanısıra on sekiz yaşın altındaki bireylerin haklarının korunmasıyla, suça sürüklenmelerinin engellenmesiyle ilgili hükümler de içermektedir. Kanunun beşinci maddesinde çocuğu koruyucu ve destekleyici

tedbirler belirlenmiştir. Bu tedbirlerin belirlenmesinde ve uygulanmasında öncelik çocuğun aile ortamında muhafazasını sağlamaktır. Bu yüzden söz konusu tedbirler sadece çocuklara değil ailelerine yahut kendilerinden sorumlu olan kimseleri hedef alan hükümleri de içermektedir. İlgili maddede bu mevzu şu şekilde belirtilmektedir: "çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermek".

Kanunun ikinci ve üçüncü kısmında suça sürüklenen çocukların sorgulanması ve yargılanmasına dair hükümler bulunmaktadır. 1979 tarih ve 2253 sayılı çocuk mahkemelerinin kuruluşuna dair kanun hükümsüz kılınarak bu mahkemelerde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre tek hakimden oluşan bu mahkemelerin her ilde en az bir tane kurulması zorunlu olmuştur. Bu kanun ve ilgili diğer mevzuatta yer alan tedbirleri uygulamakla görevli olan bu mahkemeler, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakmaktadır. Ayrıca cumhuriyet başsavcılıklarında "suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmekle" görevli birer tane çocuk bürosunun kurulması da zorunlu hale getirilmiştir. Savcının görevleri arasında şu hususlar bulunmaktadır:

- Çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamak,
- Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde çalışmak, bu gibi durumları çocukları korumakla görevli kurum ve kuruluşlara bildirmek.

Yeni yetki ve sorumluluklarla kurulan çocuk mahkemeleri, öncelikli olarak çocuğun kazanılması, aile içerisine ve sosyal hayata tekrar döndürülmesi yönündeki çalışmalarından dolayı önemlidir. Bu doğrultuda sadece karar alma değil, alınan kararların takibatını da yapması kurumun önemini artırmaktadır. Mahkemece "hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen" çocuklar hakkında denetim altına alınma kararı verilebilir. Bu durumda çocuğa bir

denetim görevlisi tayin edilir. Denetim görevlisi, istenen hedefe ulaşmak adına çocuğun aile, eğitim, iş ve sosyal çevresini, içinde bulunduğu şartları inceler; onun ilişkilerini geliştirmesine, uyum sağlamasına yardımcı olur. Alınan kararların uygulanmasını, sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izler.

2. 3. 4. 2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Kurulması

2011 tarihine kadar devletin çocuklara yönelik hizmetleri, 1983 yılında yayınlanan 2828 sayılı kanunla kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülmekteydi. ASP Bakanlığı'nın kurulmasıyla bakanlığın "çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek" görevini üstlenmek üzere bakanlık bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Genel müdürlüğün 633 sayılı KHK'de belirlenen diğer görevlerinden bazıları şunlardır:

- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak.

Devletin çocuk hizmeti politikası temelinde belirlenen görevlerin daha verimli bir şekilde yürütülebilmesi için genel müdürlük teşkilatında verilecek hizmetin türlerine göre alt birimler oluşturulmuştur. Bunlar; Koruyucu ve Önleyici, Aile Yanında Destek, Eğitim ve Toplumsal Destek, Bakım, Sosyal Rehabilitasyon ve Yönetim Hizmetleri Daire Başkanlıkları ile Çocuk Halkları ve Araştırma-Geliştirme-Proje Daire Başkanlıklarıdır.

Yeni iktidarla birlikte çocuk hizmetleri politikasında değişim yaşanmıştır. Çocuğun sağlıklı gelişiminin ancak bir ailenin yanında mümkün olabileceği ilkesinden hareketle, sunulan çocuk hizmetlerinde kuruluşlar tarafından verilen bakım hizmetlerinin yerine aile yanında bakım hizmetlerine öncelik verilmiştir. Bu

yeni anlayış ile birlikte kuruluşlar tarafından hizmet verilen çocukların sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır (www.cocukhizmetleri.gov.tr; 01,08,2014). Öncesinde uygulamaya koyulan yeni politika, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kurulmasından sonra daha etkili ve verimli olarak yürütülmeye devam edilmiş; bunun için alt birimler arasında iş bölümü yapılmıştır.

Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Daire Başkanlığı'nın esas amacı, çocuk ile aile arasındaki ilişkiyi güçlendirmektir. Bunun için çocuk konusunda bireylere, ailelere ve topluma yönelik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmaktadır. Benimsenen yeni çocuk politikası temel alınarak risk altındaki çocuk ve ailelerin belirlenmesi veya risk oluşmadan önleyici çalışmaların yapılması ve çocukların aile yanında desteklemesi de görevler arasında bulunmaktadır. Kurum ayrıca kamu kuruluşlarının yanısıra yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve gerçek kişiler tarafından sunulan hizmetlere de rehberlik etmekte; denetim yapmaktadır.

Günümüzde çocukların toplumsal yaşamda karşı karşıya kaldıkları riskler ve onların sağlıklı gelişimlerinin önünde ki engel, sosyal ve özellikle de ekonomik yoksunluklardan kaynaklanmaktadır. Ekonomik kaynakların yetersizliği bir yandan çocuğu özellikle kent yaşamında suça sürüklerken; bir yandan da ailelerin çocuk sahibi olma noktasında endişeye neden olmaktadır. Aile Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı, bu durum içerisinde olan kişi ve ailelerin çocuklarının öncelik ailesinde olmak üzere, yakınları tarafından bakılıp, eğitilmesine yönelik sosyal ve ekonomik destek hizmeti sunmaktadır. Bunun dışında bakanlığın çocuğa yönelik hizmetlerinde önemli bir basamağı teşkil eden evlat edinme ve koruyucu aile hizmetlerini de yine bu kurum sürdürmektedir.

Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, yine öncelik çocuğun öz ailesinin yanında yetiştirilmesi olmak kaydıyla, bunun mümkün olmadığı durumlarda korunmaya ve bakıma muhtaçların ihtiyaçlarına cevap verebilmek, rehabilitasyonlarını sağlamaya yönelik hizmetleri yürütmektedir. Bu hizmetlerin yürütülebilmesi için çocuk evleri, sevgi evleri gibi sosyal hizmet merkezlerini kurmak da başkanlığın görevleri arasındadır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kendisine bağlı kurumlarda hizmet verilen çocukların geleceğine yönelik de tedbirler almaktadır. Kurumlardan ayrıldıktan sonra toplum içerisinde yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri ve iş sahibi olmalarını sağlayarak kendi kendilerine yetebilecek duruma gelmelerini sağlamaktadır. Elbette ki bu hedefe ulaşmada temel basamak eğitimidir. Eğitim ve Toplumsal Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, kurumlarda bulunan çocukların eğitim başta olmak üzere spor, sanat ve kültürel konularda geliştirilmesine yönelik etkinlik ve gerekli programların hazırlanmasıyla ilgilenmektedir. Eğitim hususunda "orta öğretim ve üniversite giriş sınavlarına hazırlanacak çocukların başarı durumlarını artırmak amacıyla özel dersane hizmetlerinden yararlandırmak için ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliğine ilişkin tedbirler almaktadır" (www.cocukhizmetleri.gov.tr ; 21,08,2014).

Çocuklara yönelik hizmetler noktasında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün, ASPB'ye devredilmesi önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Bakanlığın kurulmasından evvel aile ve kadına dair müstakil genel müdürlükler bulunmaktayken, çocuk konusunda aynı teşkilatlanma söz konusu değildir. Çocuğa yönelik hizmetler, SHÇEK genel müdürlüğüne ve diğer sosyal hizmet birimleri tarafından yürütülmekteydi. Bakanlığın kurulmasıyla birlikte tek merkezden çocuğa dair mevcut konuların tümüne yönelik düzenleme ve çalışmaların sistematik bir şekilde yapılması sağlanmıştır. Bu sırada bakanlığın diğer birimleriyle, özellikle de aile birimiyle iletişim içinde bulunulması genel itibariyle uygulanan sosyal politikaların bütünlüğü açısından önem taşımaktadır.

Hizmetlerin icracı bir bakanlığa bağlı olarak yürütülmesi, hizmetlerin verimliliğini, ulaşılabilirliği ve faydalanan kişi ve sunulan miktarda nicel artışı sağlamıştır. Bakanlık teşkilatlanması vesilesiyle hizmetler ülke genelinde yürütülebilmekte; kurulan sistem sayesinde tek bir merkezde toplanabilmektedir. Bu sistem aracılığıyla bakanlığın birimleri arasında gereken durumlarda koordinasyon sağlanabilmektedir.

Hizmet açısından, dönüşümünün getirmiş olduğu önemli bir avantaj da ayrılan bütçe ve bu bütçenin kullanımı noktasındadır. Bakanlığın raporuna göre, 2013

yılında bakanlığın bütçesine 2012 yılına göre yüzde 67 artışla 14,732,738,500 TL tahsis edilmiş, bu ödeneğin de yüzde 99,57'si kullanılmıştır (ASPB, 2013: 29). Yardım hizmetleri kapsamında kullanılan ödeneğin kamuya ulaştırılması da yine bakanlığın kontrol ve denetiminde gerçekleştirilerek, keyfi uygulamalara son verilmiştir. Merkezi olarak kurulan bilgi sistemi ve bu işlemlerin merkeze bağlı personellerce yerine getirilmesi hizmetin hak sahiplerine ulaşmasında önemlidir.

2.3.4.3. Çocuk Evleri

Yeni dönem çocuk politikalarında aile yanında hizmet önceliği ile birlikte yaşanan bir diğer dönüşüm de devlet korumasında bulunan çocuklara hizmet veren kurumlarda yaşanmıştır. Koğuş sistemine göre şekillendirilmiş büyük kurumlardan, bunlara kıyasla çok daha az kişinin bulunduğu ev tipi kurumlara geçiş süreci başlamıştır.

Dönüşüm süreci dahilinde, 2008 yılında 27015 sayılı Resmi Gazete'de, SHÇEK'den yayınlanan yönetmelikle çocuk evlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Yönetmeliğin birinci maddesinde evlerin amacı "hakkında korunma/tehdit kararı bulunan çocukların toplum içinde yetiştirilmelerini sağlamak" olarak belirtilmiştir. Çocuk Evleri'nin kurulmasına dair yönetmeliğin yayınlanmasının ardından, 2008 ve 2011 tarihli olmak üzere, yönetmeliğin uygulanmasına yönelik iki genelge yayınlanmıştır.

Evler 0-18 yaş aralığında 5-8 çocuk ve hizmeti sağlayacak olan en fazla üç personelin kalacağı şekilde planlanmıştır. Evlerde kalacak çocukların belirlenmesinde öncelik, koruyucu aile ve evlat edinme hizmetinden faydalanamayacaklara verilmiştir. Çocukların yetiştirilmesinde ailenin ve sosyal çevresinin önemi göz önünde bulundurularak, varsa ailesi ve akrabaları ile iletişimlerinin geliştirilmesi; olmaması durumunda ise kurumca belirlenecek gönüllü ailelerle ilişki kurmaları sağlanacaktır. Ayrıca sosyal iletişimlerinin artırılması için komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi ve çocukların akranları ile arkadaşlık kurmaları için girişimler yapılacaktır.

Evlerde sorumlu personel tarafından çocukların psikolojik ve sosyal gelişimleri gözlenmektedir. Çocukların gelişimlerini sağlıklı olarak sağlayabilmeleri ve gelecekte kendi kendisine yetecek bireyler olabilmelerine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Gündelik hayata dair konularda davranış alışkanlıkları kazanmaları öncelenmektedir.

Çocuk Evleri 2008 yılından itibaren uygulanan bir proje olmasına karşın, çocuk politikasında yaşanan değişim ile birlikte hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Yeni kurulan evler ile birlikte, öncesinde toplu şekilde hizmet veren Çocuk Yuvaları gibi kuruluşlar bu değişim ekseninde kapatılarak Çocuk Evleri'ne dönüştürülmüştür. TÜİK (2013) ve bakanlık (2013) verilerine göre, 2011 yıl sonu itibariyle 448 çocuk evi bulunuyordu. 2013'e kadar 70 tanesi Çocuk Yuvasından dönüştürülen olmak üzere 461 tane kurum açılarak, yıl sonu itibariyle Çocuk evlerinin sayısı 906'ya ulaşmıştır. Bu kurumlardan toplam 4953 çocuk hizmet almaktadır (Bkz. Tablo-6).

2. 3. 4. 4. Sevgi Evleri

Yeni dönemde, hizmet dönüşümü çerçevesinde gerçekleştirilen bir diğer yeni hizmet uygulaması da 'Sevgi Evleri Projesi" dir. Sevgi Evleri, nitelik açısından Çocuk Evleri'ne benzemektedir. Büyük kuruluşlarca verilen toplu hizmet yerine, daha küçük birimlerde hizmetin sunulması esastır. Müstakil az katlı binalardan oluşan siteler halinde kurulan Sevgi Evlerin'de, her ev 10-12 çocuğun kalabileceği ve aile ortamına benzer şekilde tasarlanmıştır. Bu evlerin, evlerde hizmet verilen çocukların sayısı ve dönüşümü Tablo-6'da gösterilmiştir.

Tablo-6. 2008-2013 yılları arasında Sevgi Evi ve Çocuk Evi sayısındaki değişim

Yıl	Kuruluş Adı	Sayı(Toplam)	Yararlanan Kişi
2008	Sevgi Evi	10	708
	Çocuk Evi	64	335
2013	Sevgi Evi	61	3952
	Çocuk Evi	906	4953

Kaynak: Tük, 2013; Yolcuoğlu, 2009: 49

2. 3. 4. 5. Çocuklara Aile Yanında Hizmet Verilmesi

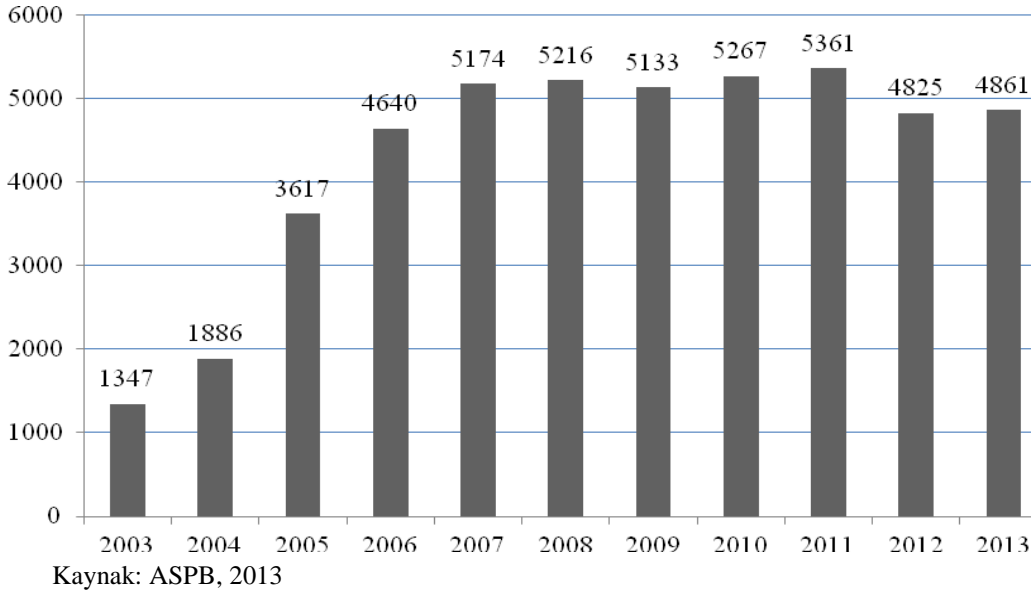
Bakanlığın sunduğu sosyal hizmetlerin temel ilkesi aile bütünlüğünün korunmasıdır. Bu ilkedен yola çıkarak çocuk hizmetlerinin temel odağını da aile bütünlüğünün muhafazası ve bunun için de çocukların ailelerinin yanında desteklenmesi, bakımlarının sağlanması oluşturmaktadır. Bu hedef doğrultusunda bakanlık aile yanında destek hizmeti ve koruyucu aile uygulamalarını ön plana almaktadır.

2. 3. 4. 5. 1. Aile Yanında Destek Hizmeti

Aile Yanında Destek Hizmeti amacı, ekonomik imkanlarının yetersizliklerinden dolayı çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelerin ekonomik yönden desteklenerek çocukların kendi aile ve sosyal çevresinde yaşamını devam ettirmesini sağlamak, bu sayede ailenin parçalanmasını önlemektir. Bu amaçla, destek hizmetleri kapsamında 2005 yılında "Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması" başlatılmıştır.

Destek uygulamasının iki ayrı aşaması bulunmaktadır. İlk aşamada, ailesinin ekonomik yoksunluğu nedeniyle kurumlarda bakımına devam eden çocukların, aileleri sosyal yardımlar kanalıyla güçlendirilmektedir. Böylece ailelerin çocuklarını kurumlardan almaları, aile ortamında yetiştirilmeleri sağlanacaktır. 2005 yılında başlayan bu uygulama ile aile yanına dönerek, kurumlardan ayrılan çocuk sayısında önemli oranda artış olmuştur. Yıllara göre aile yanında döndürülen çocuk sayısı Grafik-2'de gösterilmiştir.

Grafik-2. 2003-2013 yılları arasında aile yanına döndürülen çocuk sayısı

Uygulamanın ikinci aşamasında ise destek hizmeti aileler tarafından gelen talepler doğrultusunda verilmektedir. Buna göre, çocuklarını bakılması üzere kurumlara vermek için başvuru yapan ailelerin başvurularının nedeninin ekonomik yetersizlik olduğu saptandığı takdirde ailelere ekonomik destek sağlanmaktadır. Bu uygulamayla çocukların ekonomik problemlerden dolayı ailesinden ayrılması, ve yaşamını kurumlarda devam ettirmesi engellenmekte, aile yanında yetiştirilmesi sağlanmaktadır. Bakanlığın açıkladığı verilere göre, bu hizmet kapsamında 2013 yılında 55,087 çocuğun aile yanında desteklenmesi sağlanmıştır.

2. 3. 4. 5. 2. Koruyucu Aile Faaliyetleri

Koruyucu aile faaliyetleri, hakkında ilgili mahkemelerce korunma kararı verilen çocukların, bu süreç boyunca hizmet kurumları yerine aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Uygulama "Medeni Kanun'un 347. maddesi ile 2828 sayılı kanunun 23. maddesi gereği 1984 yılından itibaren yürütülmektedir" (ASPB, 2012: 43).

Yeni dönemde çocuk yaşanan politikasında değişimle birlikte koruyucu aile faaliyetlerinde de düzenleme yapılmıştır. Mevcut yönetmelikte 2006 yılında yapılan teşvik edici nitelikteki değişiklik ile koruyucu ailelere aylık şekilde verilen ödeneye

ek olarak çocuğun eğitimi süresinde servis ücreti, kurs ücreti gibi oluşabilecek ödemeler için de ödenek verilmesi kararlaştırılmıştır. 2012 yılında 28497 sayılı Resmi Gazete yayınlanan yeni yönetmelikle verilen ödeneklerde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu yönetmelikle yeni bir hüküm getirilerek koruyucu aile olmak isteyen ailelere koruyucu aile eğitimi, özel zorluk ve ihtiyaçları olan çocuklara hizmet verecek ailelere ikinci kademe bir eğitimin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Yapılan teşvikler ve özellikle bakanlığın gerek sanal ortamda, gerek basın yayın yoluyla yaptığı toplumu bilinçlendirme çalışmaları, koruyucu aile uygulamasının toplum içerisinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Gelişmeler sonucunda 2013 yılından 1934 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir.

2.3.5. Yaşlılara Yönelik Politikalar

Genel olarak ailenin modern dönemde hızlı bir değişim geçirdiği su götürmez bir gerçektir. Buna karşın ülkemizde, Batı toplumlarında tecrübe edilen büyük çözümlenin aksine aile kurumu varlığını ve toplumdaki başat konumu halen korumaktadır. Sosyo-ekonomik dönüşümler sonucunda geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır. Yaşanan bu dönüşüme rağmen geleneksel değerlerin, ilişkilerin varlığı devam etmektedir. Bu değerlerin en önemli yansıması aile büyüklerinin, yaşlıların çocuklarının yanında kalması ve bakılması hususunda varolan değerlerimizdir. Yapılan araştırmalar (ASAGEM, 2010: 124), modernleşme ve sosyal hizmet alanındaki gelişmelere rağmen, Türk toplumunda yaşlılara ölünceye kadar bakma anlayışının önemli bir değer olarak devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Yaşlı bireylerin aile içerisinde, çocukları ile birlikte yaşamlarını devam ettirmeleri ailenin birliği ve dayanışması konusunda olduğu kadar toplumsal dayanışma açısından da oldukça önemlidir. Yaşlılar toplumda geçmişin önemli birer temsilcileridir. Geçmişteki bilgi, kazanım ve değerleri geleceğe aktarmada kıymetli varlıklardır. Yaşlılarımızın varlığını görmek, deneyimlerinden yararlanmak bir taraftan toplumun değersel aktarımını ve kuşaklar arasındaki bağı, dayanışmayı sağlarken, diğer taraftan da yaşlı bireyin toplumsal statüsünü korumasını, yani maddi-manevi sağlıklı bir birey olarak sosyal hayata aktif katılımını sağlayacaktır (Özmete, 2012: 13).

Aile içerisinde yaşlıların konumuna dair değerlerimiz ve aile döngüsü içerisinde yaşlının bakımı önemli bir işlev olarak hala geçerlidir. Ancak giderek artan eğilim ve çeşitli nedenlerden dolayı aileler, yaşlı ebeveynlerinin bakımını üstlenmekte zorlanmaktadırlar (Kalaycıoğlu, 2012: 51). Bu nedenle değerlerin ve özellikle aile bütünlüğünün muhafazası adına devletin müdahalesi gerekmektedir.

Toplum içerisinde yaşlı kesim ekonomi, sağlık ve özellikle nüfus yapısı gibi konuların merkezinde bulunmakta ve bu açıdan sürekli olarak siyasetin gündeminde bulunmakta; oluşturulan politikalarda yer almaktadır. Ancak burada ülkemizdeki siyasal süreç içerisinde ailenin bir ferdi olarak yaşlılar ve bu hususta uygulanan politikalar ele alınacaktır.

Günümüze gelene dek yaşlılık, ülkemiz siyasetinde genellikle sosyal güvenlik, sosyal refah gibi politika alanları dahilinde ele alınmış, aile içerisinde aktif bir birey olarak göz ardı edilmiştir. Bu durumun nedenleri arasında uygulanan politik programların bugüne dek Batı'dan ithal edilmesini ve toplumsal zemindeki gerekliliği gösterebiliriz. Türk aile yapısında mevcut olan aile büyüklerinin saygınlığı ve aile yapısı, yaşlılığın bu hususta bir risk alanı olarak belirmesini engellemiştir. Ancak günümüzü geldiğinde değişen sosyal yaşamla birlikte aile yapısı ile yaşlıların aile içi statüsünün de değişmesi bu alana devletin müdahalesini gerekli kılmaktadır.

2000 sonrasında değişen iktidarla birlikte sosyal politika anlayışının da değişmesiyle toplum ve aile içinde yaşlılık konusu önem kazanmıştır. Sosyal politikanın diğer alanlarında yaşanan zihniyet dönüşümünün yansımaları yaşlılar konusunda da kendisini göstermektedir. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Genel müdürlüğün kurulması devlet nezdinde yaşlı politikaları için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira öncesinde Türkiye genelinde yaşlılıkla ilgili bir bakanlık çatısı altında herhangi bir genel müdürlük birimi bulunmamaktaydı (Çiftçi, 2012: 11). Yaşlılara yönelik hizmetler, sosyal devlet ilkesi kapsamında kamu kurumları tarafınca sürdürülen bakım hizmetleri ile sınırlı kalmaktaydı. Yeni dönemle birlikte benimsenen aile merkezli sosyal politika anlayışı ile sürdürülen

sosyal hizmet önceliklerinde de değişikliğe gidilmiştir. Kurumlarda sunulan hizmetlerin yerine öncelik yaşlı bireylerin ailelerinin yanında ve ya kendi sosyal çevrelerinde bakılmalarını sağlamaya yönelik hizmet anlayışı benimsenmiştir.

Süreç içerisinde devletin yaşlılara yönelik hizmet anlayışlarını, 1963 yılından itibaren hazırlanan kalkınma planlarında yaşlılara yönelik alınması planlanan tedbirlerden de gözlemleyebilmekteyiz. 1996 yılına kadar devam eden dönemde hazırlanan ilk altı kalkınma planında yaşlılara yönelik sunulacak hizmetlerin merkezinde yaşlı bakımevi, huzur evi gibi kuruluşlarca verilen hizmetler öncelenmiştir. İlk kez 1996-2000 yıllarını kapsayan yedinci kalkınma planında yaşlıların ailenin üyesi olduğu ve bakımları konusunda ailelerin eğitilerek desteklenmesi vurgusu yapılmıştır (38). Sekizinci kalkınma planında "yaşlıların yaşamsal faaliyetlerini yardıma muhtaç olmadan sürdürebilmeleri ve topluma katkılarının devamını sağlamak" ifadesine yer verilmiştir. 2002 yılında yaşanan iktidar değişikliği ile hazırlanan ilk kalkınma planı olan dokuzuncu kalkınma planında "ülkemizde yaşlı nüfusta gözlenen artış ve aile yapısının değişime uğraması gibi nedenler, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırmaktadır... Yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmeti desteklenecek, kurumsal bakım konusunda ise huzurevlerinin sayısı ve kalitesi artırılacaktır" (RG, 26215) şeklinde hizmet önceliğinde ve değişen hükümetin sosyal politikaya yaklaşımında yaşanan değişim ifade edilmiştir. Yine aynı hükümet tarafından hazırlanan onuncu planda ise "yaşlıların kendi çevrelerinden uzaklaşmadan evlerinde bakımını sağlamaya yönelik hizmetler çeşitlendirilerek yaygınlaştırılacak ve yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin sayı ve niteliği artırılacaktır... Artan yaşlı nüfusun aktif bir hayat sürmesi sağlanacak ve toplumda kuşaklar arası dayanışma güçlendirilecektir" (55) ifadeleriyle yaşlıların toplum ve aile içerisindeki önemli rolü ve yapılacak politikaların yönü ortaya koyulmuştur.

Özellikle dokuzuncu ve onuncu kalkınma planında yaşlıların aile ortamında ve kendi sosyal çevrelerinde bakımının sağlanmasına yapılan vurgu, bu dönem içerisinde hazırlanan politikalarda da karşılığını bulmuştur. Bu bağlamda yapılan önemli çalışmalardan ilki, 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile evde bakım hizmetlerinin verilmesi imkanının sağlanmasıdır. Buna göre, bakıma muhtaç engelli bireyler için nitelikli ve sistemli bakım hizmetlerinin verilmesine yönelik düzenlemeler getirmekte ve öncelik, kurum bakımından çok kişinin sosyal ve fiziksel çevresinden ayrılmaksızın bakımının sağlandığı,

evde bakım modeline yer verilmektedir. Evde bakım hizmetleri kapsamında engelli olan kişilerin ikamet ettiği hanenin ekonomik yoksunluk içerisinde bulunması durumunda, engelliye bakmakla yükümlü olan ve bakımını yapan kişiye evde bakım aylığı verilmektedir. 2006 yılında başlayan bu uygulamadan 2012 yıl sonu itibariyle 398,335 kişi yararlanmaktadır (ÖYHGM, 2012: 17).

Türkiye'de ilk kez son dönemde siyasal öncelikler arasına geleceğin sorun alanı olarak görünen yaşlılık olgusu yerleştirilmiştir. Bu amaçla AK Parti bütün il teşkilatlarının Sosyal İşler Başkanlığı'na bağlı Yaşlılar Koordinasyon Merkezleri (YKM) oluşturduğu gibi, tüm ilçelerde de Yaşlı Komisyonlarını faaliyete geçirmiştir. 2004 tarihinde faaliyete geçen YKM'ler yaşlılık olgusunu kendi içinde bir potansiyel olarak görmüş, yaşlıların sorunları üzerine odaklanmış ve alternatif projeler üretmeye yönelmiştir (Hotar, 2012: 23).

Bakımları için bir başkasının yardımına ihtiyaç duyanların yanında kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilen ancak sosyal hayata katılım noktasında sorun yaşayan yaşlı bireyler de günümüz sorunsalının bir boyutunu oluşturmaktadır. Sorununun çözümüne yönelik son yıllarda Yaşlı Dayanışma Merkezleri oluşturulmaktadır. Merkezlerde, yatılı kurum bakımına ihtiyaç duymayan, ekonomik-sosyal durumu ne olursa olsun ev ortamında yaşayan yaşlıların sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak ve onları izole edilmelerini engellemek amacıyla hizmet sunulmaktadır (Hotar, 2012: 22).

Yaşlılığın geleceğe yönelik bir sorun alanı olarak kabul edildiği ve bu doğrultuda sunulan hizmetlerde zihniyet dönüşümünün yaşandığı son dönemde yapılan uygulamaları kısaca özetlersek: evde yaşlısıyla yaşayan dar gelirli hanelere kaynak yardımı başlangıç evresinde; evlerinde yaşlı hastalarına bakanlara gelir desteği başlangıç evresinde; ve yaşlıların farklı ihtiyaçlarını dikkate alarak hizmet sunulmasına başlanmıştır (Dülger, 2012: 45).

Yaşlılara yönelik gerçekleştirilen politikaların çoğunluğu başlangıç aşamasındadır. Mevcut haliyle yetersiz kalan politikaların genişletilmesi ve daha etkili, kapsayıcı bir şekilde alanının ve alternatiflerinin genişletilmesi geleceğe yönelik alınacak verim noktasında önem taşımaktadır. Ülkemiz bu hususta avantajlı konumdadır. Bilindiği üzere Batı toplumlarında yaşlı nüfus oranı çok fazladır ve çözülen aile yapısı ile birlikte bu durum toplumun devamı açısından tehlike arz etmektedir. Oysa ülkemizde yaşlandıktan sonra durumlarını fark eden Batı toplumlarının aksine bugün halen genç bir nüfus yapısına sahiptir ve toplam nüfus içerisindeki yaşlı nüfus oranı artış göstermektedir. Bugünkü durumdan geleceğe yapılan

projeksiyonlar ilerleyen yıllarda bizim de yaşlı nüfusa sahip bir toplum olacağımızı göstermektedir. Bu yüzden, şimdiden yaşlılara yönelik yapılacak politikalar önem taşımaktadır. Yapılacak olan eğitim, danışmanlık ve ekonomik destekler, yaşlıların ailelerinin yanında kalması ve toplumsal dayanışmanın sağlanması noktasında büyük önem taşımaktadır. Ancak hazırlanacak olan politikaların esas üzerinde durması gereken nokta ekonomiden ziyade düşünce sistemidir. Toplumun, bilhassa genç nesillerin aile ve yaşlılara karşı değer yargılarını benimsemeleri uzun vadede önemlidir.

SONUÇ

Ortaya çıkışına dair farklı fikirler ileri sürülse de tarihin başlangıcından bu yana insanla birlikte, toplumun temel unsuru olarak var olan aile, günümüze değin çeşitli değişimler yaşayarak varlığını koruya gelmiştir. Bir yandan gerek insan hayatında gerekse de toplumsal hayatta yerine getirdiği işlevler hasebiyle yine toplumsal mekanizmalarla muhafaza edilmiştir. Diğer yandan ise toplum içerisinde hayatın getirdikleriyle birlikte bazen tehlike uyandıracak seviyede çeşitli değişimlere sahne olmuştur.

Geleneksel dönemde toplumun şekillenişinde, düzeninde, yeniden üretiminde ve muhafazasında etkin rol oynayan toplumsal değerler ve inançlardan oluşan gelenekler ile din kurumu ailenin de koruyucusu olmuştur. Grift bir yapı teşkil eden bu ilişkide aile bir yönüyle din ve geleneğin getirdikleriyle korunurken, bir yönüyle de kendisi bu yapıları muhafaza etmekte, bunların yeni nesillere aktarımını sağlama ve en sıkı şekilde denetimini yaparak toplumsal sürekliliğini sağlamaktadır. Aile her ne kadar toplumsal zeminde değişimin direnç noktası olarak yer alsada da değişimin araçsallığını da üstlenmektedir. Söz konusu kuralların konjüktürel bağlamda, sınırlar çerçevesinde yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır. Aile içi ilişkilerin, bireylerin hak ve ödevlerinin, ailevi rollerin, sınırların ve özgürlüklerinin belirlenme noktasında din ve gelenek gibi etkili olan bir diğer etken de ekonomik üretimdir. Ailenin bilhassa varlığına ve korunmasına vurgu yapan din ve gelenekten farklı olarak ekonomik gelişmeler, toplumsal zeminde de meydana getirdiği diğer değişimlerle birlikte ailenin değişiminde ve yeniden şekillenişinde temel dinamik olmuştur. Bireylerin aile içi ve toplumsal cinsiyet rollerinin tayin edicisi olarak yer almıştır.

Ardı ardına yaşanan köklü değişimler temelinde oluşan moderniteyle, toplumsal yaşam ile birlikte aile de köklü değişimler yaşamış, temel dayanaklarını kaybetmiştir. Her şeyden önce yaşanan geleneksel dönemde muhafızlığını yapan din ve gelenek, akli ön plana alan Rönesans, Aydınlanma ve toplumsalın dinden arındırılmasını ileri süren sekülerizm ile modern dönemde toplumsal etkinliğini kaybetmiştir. Bu durum aynı süreç içerisinde meydana gelen diğer gelişmelere karşı

aileyi savunmasız bırakmıştır ki bu gelişmelerin başında sanayi devrimi gelmektedir. Sanayi devrimi kurulu olan düzeni alt üst etmiş, toplumsal yapının kendi ekseninde yeniden inşasını zorunlu kılmıştır. Bunun bir uzantısı olarak göç ve kentleşme gibi yine ekonomik temelli olgular da ailenin modern dönemde evsizliğinin bir nedeni olmuşlardır.

Yirminci yüzyıldan sonra teknoloji ve iletişim alanındaki yenilikler, insanın dünyaya hakim olma çabasının bir sonucu olarak yaşanan sürecin aksine kontrolden çıkmasına neden olmuştur. Modernitenin yeni boyutunda aile, üzerine inşa edildiği değerlerin aşındırılmasıyla birlikte köklü dönüşümler yaşamakta; biçim değiştirmektedir. Bu noktada, ailenin korunması noktasındaki temel husus mevcut değerlere sahip çıkmaktır. Geline nokta da, bu durum insanların şahsi tercihlerine bırakılamayacak kadar önem arz etmektedir. Bu yüzden devlet müdahalesi, ailenin varlığını destekleyecek hizmetlerin geliştirilmesi gerekli olmaktadır.

Bir ülkede yaşayan insanların toplamını ifade eden nüfus, politik süreçte devletin temel meselelerinden birisinin teşkil etmektedir. Ülkedeki ekonomik kalkınmanın, sosyal yaşam standartlarının belirlenmesinde önemli bir paydaş konumundadır. Bu yüzden devlet, nüfusun dengede bulunmasına çalışmakta, bunu uygulayacağı politikalar kanalıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Türkiye'de 1923-1960 yılları arasında, büyük kayıpların yaşandığı savaşların ardından ülkenin insan kaynağını çoğaltmak amacıyla nüfus artırıcı politikalar uygulanmıştır. Sonucunda geçen süre içerisinde ülke nüfusu iki katına çıkartılmıştır. 1960 yılından sonra, ulaşılan nüfus artış hızı ülkenin ekonomik kalkınmasının önünde engel görülmüştür. Bu tarihten sonra nüfus politikasında önemli değişiklikler yapılarak, nüfusun azaltılmasına yönelik politikalar uygulanmıştır. Ancak gelinen noktada nüfus artış hızı, ülkenin kendisinin yenileyebilmesini sağlayacak olan 2,10 seviyesinin altına gerilemiştir. Bu durum uzun vadede ülkenin geleceği için tehlike arz etmektedir. Bugün Avrupa devletlerinde yaşanan sıkıntıların önlem alınmadığı takdirde ülkemizde de yaşanması muhtemeldir. Ulaşılan noktadan hareketle 2000 sonrası Türk siyasetinde, nüfus politikalarında bir dönüşüm yaşanmış; nüfusun artırılmasına yönelik uygulamalar hazırlanmıştır.

Türk siyasal sürecindeki uygulanan nüfus politikalarının bir diğer önemi, devletin geçmişte aile yönelik uyguladığı politikalara ışık tutmasıdır. 2002 seçimleri ile iktidarın değişmesi aile politikalarında bir dönüm noktası olmuştur. Daha açık şekilde ifade edilirse, gerçek manada aile politikalarının uygulanması sürecine geçilmiştir. Çünkü öncesinde aileyi temel alan politikalara rastlanılmamaktadır. Aile nüfus, kadın, iş hayatı gibi konuların gölgesinde kalmış, bu konularda hazırlanan mevzuatın dışında kapsamlı bir aile politikası hazırlanmamıştır.

Devletin temel hukuk metni olan anayasaya "ailenin korunması" ibaresinin girmesi dahi 1960 yılında gerçekleşmiştir. Lakin uygulamaya dönük politikalara yansımaları yaşanmamıştır. Bu yöndeki ilk kırılma 1982 anayasasının kabulünden itibaren yaşanmıştır. 1989 yılında aileyi temel alan ilk teşkilatlanma Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur. Bu kurum ailenin mevcut vaziyetini belirlemek, geçirdiği dönüşümü ve yaşadığı sorunları yaptığı çalışmalarla ortaya koymuştur. Ne var ki yapılan tespitler yasal düzenlemelerde karşılık bulamamıştır.

1960 anayasasında ilk kez kabul edilen bir diğer kavram, devletin temel nitelikleri arasında sayılan "sosyal devlet" tir. Sosyal devlet, temel itibariyle ekonomik yaşamın toplumsal hayattaki yansımalarını hafifletmek, bu şartlar karşısında toplumun belirli kesimlerini güçlendirmek ve böylece toplumun düzen ve istikrarını sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Dönemsel olarak oluşan toplumsal ihtiyaç ve risklere göre şekillenmektedir. Hatırlanacağı üzere Avrupa'da sosyal devlet kapsamında yapılan ilk uygulama yoksulluğa yöneliktir. Aile konusunda ise ilk etapta kadın ve çocukların çalışma koşulları hakkında düzenlemeler yapılmış; aile odaklı düzenlemelerin yapılması zaman gerektirmiştir.

Sosyal devletin ülkemizdeki seyri Batı'dakine benzer şekilde gerçekleşmiştir. 1960 anayasasının kabulünden sonra öncelik toplumun iş yaşamına yönelik düzenlemelere verilmiştir. Sosyal sigorta politikaları, sonrasında sosyal koruma çerçevesinde kadın ve çocuklara yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Aile politikalarının hazırlanması ancak 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir. Elbette ki gelişmenin bu seyrinde ilerlemesi, etkisi olmakla birlikte yalnızca politikaların Batı'dan devşirilmesine indirgenemez. Bu noktada toplumsal ihtiyaçlar ve bu

ihtiyaçlara cevap verecek olan siyasal iktidar da önem arz etmektedir. İktidarın siyasal ideolojisi toplumsal ihtiyaçların farkına varılmasında ve bu ihtiyaçlara çözüm olarak üretilen politikaların belirlenmesinde temel teşkil etmektedir. Yeni döneme gelinceye dek sosyal demokratların karar merciinde bulunması, kadın ve çocukların haklarının iyileştirilmesinin öncelenmesini sağlamıştır.

2002 sonrasında muhafazakar-demokrat bir partinin iktidar olmasıyla birlikte sosyal politikalarda aile ön plana alınmıştır. Kadınlara, çocuklara ve hatta diğer toplumun diğer kesimlerine yönelik uygulanacak olan sosyal politikaların temeline aile yerleştirilmiştir. Siyasal ideolojinin etkisi olduğu kadar bu dönüşümün diğer bir ayağını da toplumsal ihtiyaçlar, yani son dönemde yukarıda ele alınan ailenin dönüşümü ve bu dönüşümün sosyal alandaki olumsuz yansımaları oluşturmaktadır.

Sosyal politikalarda yaşanan önemli bir değişim de sorunun yaşanmasından sonra üretilen çözümlerin yerine, öncesinden alınan tedbir nitelikli hizmetin sunulmasıdır. Bu ilke, özellikle aile politikasında önemlidir. Zira dağılan bir aile birlikteliğinin telafisini sağlamak pek de kolay olmamaktadır.

Yeni dönemde aile politikaları kapsamında yapılan en büyük yenilik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Sosyal politika hizmetlerinin icracı bir bakanlık tarafından sunulması etkinliği ve verimliliği artırmaktadır. Bakanlığın kurulması ve sunulan diğer hizmetler, mevcut durumda sosyal ihtiyaçların karşılanmasında, ailenin daha güçlü ve korunaklı hale gelmesinde yeterli olmamaktadır. Ancak kısa dönemde yapılan bu çalışmalar gelecek için iyi bir başlangıç teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAK, Nursen (2012). Evlilik mi? Birlikte Yaşama mı?. (ed. N. Adak). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 221-246.
- Adalet ve Kalkınma Partisi (2012). *Alnımızın Akıyla 9,5 Yıl*. Ankara.
- Adalet ve Kalkınma Partisi (2014). *Millete Hizmet Yolunda 12 Yıl*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2007). *Stratejik Plan 2007-2011*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012). *2012 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). *2013 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.
- AKIN, Mahmut H. (2012). Türkiye'de Muhafazakarlığın Direnme Odağı olarak Aile. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 31, 3-20.
- AKSAN, Gamze (2013). Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi. (ed. Mustafa Aydın). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 169-194.
- AKTAŞ, Cihan (1992). *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- AKTAŞ, Cihan (1995). *Mahremiyetin Tükenişi*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- AKTAŞ, Cihan (1997). *Devrim ve Kadın* (2. Baskı). İstanbul: Nehir Yayınları.
- AKTAY, Yasin (2004). Modern Dünyada Ailenin Toplumsal Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler. (Ed. Mustafa Aydın). *Aile Sosyolojisi Yazıları*. İstanbul: Açılım Kitap, 181-188.

- ALCOCK, Pete vd. (2011). *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* (Çeviri editörü: Şenay Gökbayrak). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ARI, Kemal (1992). Cumhuriyet dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(23), 409-420.
- ARI, Kemal (2003). Cumhuriyet'in Nüfus Politikası. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 119, 28-31.
- ARMAĞAN, Mustafa (1998). *Gelenek ve Modernlik Arasında* (2. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- ARON, Raymond (1997). *Sanayi Toplumu* (2. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- ATALAY, Beşir (1983). *Sanayileşme ve Sosyal Değişme Kırıkkale Araştırması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- ATALAY, Beşir (1989). *Türk Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- ATEŞ, Ali Osman (2000). *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- AYDEMİR, M. A., TECİM, E. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Toplumsal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 42-59.
- AYDEMİR, Mehmet Ali (2011). *Sosyal Sermaye*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- AYDIN, Mustafa (2009). *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. İstanbul: Açılım Kitap.
- AYDIN, Mustafa (2010). *Bilgi Sosyolojisi* (2. Baskı). Ankara: Açılım Kitap.
- AYDIN, Mustafa (2011a). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*. İstanbul: Açılım Kitap.

- AYDIN, Mustafa (2011b). *Kurumlar Sosyolojisi* (3. Baskı). Ankara: Kadim Yayınları.
- AYDIN, Mustafa (2013). Aile ve Din/İslam. (ed. Mustafa Aydın). *Sistemantik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 315-333.
- BAĞLI, Mazhar (2011). *Modern Bilinç ve Mahremiyet*. İstanbul: Yarn Yayınları.
- BAĞLI, Mazhar ve ÖZENSEL, Ertan (2011). *Türkiye'de Töre Ve Namus Cinayetleri: Töre Ve Namus Cinayeti İşleyen Kişiler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul: Destek Yayınları.
- BAKIREZER, Güven (2006). Türkiye'de Sağlık ve Nüfus Siyasetlerinin Rasyonelleri. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 21(1), 39-54.
- BARDAKOĞLU, Ali (2012). Kadın Sorunlarının Kaynağı Din Değildir. Kadın ve Aile Yazıları (2. Baskı). Ankara: DİB Yayınları, 121-123.
- BARRY, Norman B. (2012). *Modern Siyaset Teorisi* (3. Baskı). (Çeviren: Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin). Ankara: Liberte.
- BAŞOL, Koray (1984). *Demografi "Genel ve Türkiye"*. İzmir: MAS Ambalaj Ofset.
- BAYHAN, Vehbi (2012). "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 63, 147-164.
- BEBEL, August (2013). *Kadın ve Sosyalizm*. (Çev: Saliha Nazlı Kaya). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- BERGER, P.L., vd (2000). *Modernleşme ve Bilinç* (2. Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- BERGER, Peter L. (2002). Dini ve Toplumsal Kurumların Değişimi (ed. Adil Çiftçi). *Din ve Modernlik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- BERGER, Peter L. (2011). *Kutsal Şemsiye* (4. Baskı). (Çeviren: Ali Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.

- BİLGE, Muhittin (2013). Medeniyet, Modernlik ve Bir Medeniyetsizleştirme Girişimi Olarak Modernleşme (ed. S. Güder, Y. Çolak). *Medeniyet Tartışmaları*. İstanbul: 113-120.
- BORLANDİ, Massimo vd. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. (Çeviren: Bülent Arıbaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOZKIR SERDAR, Aysu (2014). Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Sosyal Politika. (ed. Ayşe Tokol ve Yusuf Alper). *Sosyal Politika* (5. Baskı), Bursa: Dora.
- BULAÇ, Ali (1997). *Tarih, Toplum ve Gelenek* (2. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- CAN, İslam (2013). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü Bugünü Ve Yarını. (ed. Mustafa Aydın). *Sistemantik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 65-91.
- CANATAN, Kadir (2010). Aile Politikaları ve Türkiye Örneği. *Umran Dergisi*, 187, 34-39.
- CANATAN, Kadir (2013). Ailenin Tanımı, Türleri ve İşlevleri. (ed. K. Canatan & E. Yıldırım). *Aile Sosyolojisi* (3. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap, 51-93.
- CİLLOV, Haluk (1991). Aile Planlaması Eğiliminde Yeni Gelişmeler. (ed. B. Dikeçligil & A. Çiğdem). *Aile Yazıları: Nüfus ve Aile Planlaması cilt. 6*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 47-75.
- COŞKUN, İsmail (1997). *Modern Devletin Doğuşu*. İstanbul: Der Yayınları.
- Cumhuriyet Halk Partisi 15. Yıl Kitabı.
- ÇAĞAN, Kenan (2013). Ailenin İşlevleri. (ed. K. Canatan & E. Yıldırım). *Aile Sosyolojisi* (3. Baskı), İstanbul: Açılım Kitap, 83-93.
- ÇELER, Zafer (2012). Annenin Serüveni: Kadının Anne Olarak Toplumsal Kurgulanışı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 63, 165-181.

- ÇİFTÇİ, Aylın (2012). Açılış Konuşması. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: ASAGEM, 11-12.
- DEDEOĞLU, Necati (2008). Cumhuriyet'ten Bugüne Bulaşıcı Hastalıklarda Değişme ve Sağlık Politikaları İle İlişkisi. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 23(6), 430-435.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizin Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. Ankara.
- DİKEÇLİGİL, Beylü F. (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 31, 21-52.
- DOĞAN, Mesut (2011). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 293-307.
- DUMAN, M. Zeki (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi Ve Muhafazakar İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(1), 19-51.

- DÜLGER, İlhan (2012). Dünya'da ve Türkiye'de Yaşlılığın Değişen Görünümü, Değişen Politikaları ve Gelişen Aktif Yaşlanma Kavramı. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: ASAGEM, 31-49.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2012). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*. Ankara.
- ERYURT, Mehmet Ali, CANPOLAT, Şebnem Beçe ve KOÇ, İsmet (2013). Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 129-156.
- ESPİNG-ANDERSEN, Gosta (2011). *Tamamlanmamış Devrim: Kadınların Yeni Rollerine Uymak*. (Çev. Selin Çağatay). İstanbul: İletişim.
- FUKUYAMA, Francis (2005). *Güven* (3. Baskı). (Çeviren: Ahmet Buğdaycı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- FUKUYAMA, Francis (2009). *Büyük Çözülme* (2. Baskı). (Çeviren: H. Kaya). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- GİDDENS, Anthony (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. (Çev.: O. Akınhay). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- GİDDENS, Anthony (2002). *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği*. (Çeviren: Müge Sözen ve Sabir Yücesoy). İstanbul: Metis.
- GİDDENS, Anthony (2005). *Sosyoloji* (2. Baskı). (Çeviren: Cemal Güzel). Ankara: Ayrıç Yayınevi.
- GİDDENS, Anthony (2012a). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş* (4. Baskı). (Çeviren: Ü. Y. Battal). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- GİDDENS, Anthony (2012b). *Modernliğin Sonuçları* (5. Baskı). (Çeviren: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- GOODY, Jack (2004). *Avrupa'da Aile*. (Çeviren: Serpil Arısoy). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- GÖLCÜK, Şerafettin (2000). *Din ve Toplum*. İstanbul: Esra Yayınları.
- GÖZE, Ayferi (2000). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (9. Baskı). İstanbul: Beta.
- GUSFIELD, Joseph R. (2005). Toplumsal Değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 31, 55–72.
- GÜL, Muhittin (1988). Atatürk Dönemi sağlık Politikası. *Gazi Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi Dergisi*, 5(1), 249-258.
- GÜLER, E. Zeynep (2008). Muhafazakarlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa. (Ed. H. Birsen Örs). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 115-162.
- GÜNGÖRDÜ, Ersin (2003). Türkiye'nin Nüfus Projeksiyonları ve Nüfus Politikaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), 481-486.
- GÜRİZ, Adnan (1971). Türkiye'de Siyasi Partilerin Nüfus Politikası Konusunda Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1-4), 13-40.
- GÜVEN TEZCAN, Sabahat (2001). Türkiye'nin Sağlık Düzeyi ve Bazı Sağlık Sorunları. *Yeni Türkiye*, 39, 65-80.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2008). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2012a). *Siyaset Teorisine Giriş* (4. Baskı). (Çeviren: Hızır Murat Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2012b). *Siyasetin Temel Kavramları*. (Çeviren: H. Özler). Ankara: Adres Yayınları.

- HEYWOOD, Andrew (2013). *Siyaset* (8. Baskı). (Çeviren: B. B. Özipek vd.). Ankara: Adres Yayınları.
- HORKHEİMER, Max (1994). *Akıl Tutulması* (3. Baskı). (Çeviren: Orhan Koçak). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- HOTAR, Nükhet (2012). Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanma. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: ASAGEM, 19-24.
- JANOSKİ, Thomas, vd. (2010). *Siyaset Sosyolojisi*. (Çeviren: Soner Torlak). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2012). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı: 2012-2015*. Ankara.
- KALAYCIOĞLU, Sibel (2012). Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: ASAGEM, 51-58.
- KAPANİ, Münci (2011). *Politika Bilimine Giriş* (27. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KARA, Uğur (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü* (2. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- KARAMAN, Hayrettin (1992). İslam'ın Getirdiği Aile Anlayışı. (ed. H. D. Yıldız). *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi – II*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurulu, 6-16.
- KEHRER, Günter (2007). *Din ve Toplum*. (ed. Y. Aktay & M.E. Köktaş). Din Sosyolojisi, Ankara: Vadi Yayınları, 19-118.
- KELEŞ, Ruşen (2000). *Kentleşme Politikası* (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan (2004). Cumhuriyetimizin 100. Yılına Hazırlanırken “Nüfus Politika ve Gelişmeleri”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi: Dün/Bugün/Yarın*, 88, 2-3.
- KESGİN, Bedrettin (2012a). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet*. İstanbul: Açılım Kitap.
- KESGİN, Bedrettin (2012b). Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt: 30, 41-54.
- KIVİSTO, Peter (2008). *Sosyolojinin Temel Kavramları* (2. Baskı). (Çev. İ. Çapcıoğlu, S. Yavuz). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- KONGAR, Emre (1991). Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri. (ed. B. Dikeçligil & A. Çiğdem). *Aile Yazıları: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme cilt. 2*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 61-89.
- KORAY, Meryem (2005). *Sosyal Politika* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- KÖSE, Begüm (2012). Geçmişten Günümüze Aile. (ed. N. Adak). *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 15-38.
- KURT, Abdurrahman (2013). Dünden Bugüne Türk Ailesi. (ed. M. Zincirkıran). *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı* (4. Baskı). Bursa: Dora Basım Yayın, 335-364.
- LOCKE, John (2002). *Sivil Toplumda Devlet: Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (Çeviren: Serdar Taşçı ve Hale Akman). İstanbul: Metropol Yayınları.
- MARSHALL, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çevirenler: O.Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MİLLAR, Jane ve WARMAN, Andrea (1996). *Family Obligations In Europe*. London: Family Policy Studies Centre.

- NİRUN, Nihat (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını.
- Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 (2013).
- ÖREN, Kenan (2013). *Sosyal Politika* (3. Baskı). Ankara: Nobel.
- ÖZDEMİR, İsmail Mansur (2008). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÖZENSEL, Ertan (1992). *Kentlileşemeyen Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Kökenine Dair Sosyolojik Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÖZER, Sevilay (2013). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekarlık Vergisine İlişkin Tartışmalar. *Akademik Bakış*, 6(12), 173-191.
- ÖZMETE, Emine (2012). Açılış Konulması. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: ASAGEM, 13-16.
- ÖZTAN, Güven Gürkan (2013). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* (2. Baskı) İstanbul: İ. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZYURT, Cevat (2013). Çocukluk Sosyolojisi. (ed. K. Canatan & E. Yıldırım). *Aile Sosyolojisi* (3. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap, 155-181.
- PEKER, Mümtaz (1991). Türkiye'de Gebeliği Önleyici Teknik Kullanımını Etkileyen Faktörler. *Aile Yazıları: Nüfus ve Aile Planlaması cilt. 6*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 85-407.
- PRYOR, Jan (2009). The Family In Social Policy: An Introduction To The Families Commission Special Issue. *Social Policy Journal of New Zeland*, Issue: 35.
- ROUSSEAU, J. J. (2012). *Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri* (2. Baskı). (Çeviren: İsmail Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

- ROUSSEAU, Jean Jacques (1966). *Emil* (6. Baskı). (Çevirenler: H.Z, Ülken, A. R. Ülgener, S. Güzey). İstanbul: Türkiye.
- RUSSELL, Bertrand & Dora (1979). *Endüstri Toplumunun Geleceği*. (çev. Melih Ölçer), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- SALLAN GÜL, Songül (2011). *Türkiye'de Kadın Sığınmaevleri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- SARGUTAN, Erdal (2006). *Sosyal Politika Bilimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- SEMİZ, Yaşar (2010). 1923-1950 Döneminde Türkiye'de Nüfusu Artırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekarlık Vergisi). *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 423-469.
- SINAR ÇILGIN, Alev (2004). Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gülbüz Türk Çocuğu". U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 97-119.
- SUBAŞI, Necdet (2014). Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni risk Alanları. (ed. Mustafa Aydın). *Aile Sosyolojisi Yazıları*. İstanbul: Açılım Kitap, 101-117.
- ŞAHİNKAYA, Rezan (1991). Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerine Farklılık Gösterirler. (ed. B. Dikeçligil & A. Çiğdem). *Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç cilt. 1*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 47-52.
- ŞİMŞEK, Hasan (2014). *Paradigmalar Savaşı ve Beşinci Dalga: Sosyal Devletin ve Yeni Liberalizmin Öyküsü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- TALAS, Cahit (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TEKİN, Mustafa (2010). Feminist Tezlerle Aileyi Okumak. *Umran Dergisi*, 187, 48-53.

- TEKİN, Mustafa (2013). Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu. (ed. K. Canatan & E. Yıldırım). *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 235-262.
- TEZCAN, Sabahat Güven (2001). Türkiye'nin Sağlık Düzeyi ve Bazı Sağlık Sorunları. *Yeni Türkiye Dergisi*, 39, 65-80.
- TOLAN, Barlas (1991). Geleneksel Aileden Çağdaş Aile yapısına Doğru – Dünya'da ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi. (ed. B. Dikeçligil & A. Çiğdem). *Aile Yazıları: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme cilt. 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 483-495.
- TOROS, Aykut (1998). Cumhuriyetin 75'inci Yılında Türkiye Nüfusu: Dünü, Bugünü Yarını. *Yeni Türkiye*, 23-24, 116-125.
- TUĞLUOĞLU, Fatih (2008). Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32(4), 351-359.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1995). *Türkiye'de Siyasi Partiler "1859-1952"*. İstanbul: ARBA Araştırma Basım Yayın.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2012). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri: 2011*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). *İstatistik Göstergeler 1923-2012*. Ankara: Türk Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). *İstatistik Göstergeler: 1923-2012*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). *Türkiye İstatistik Yıllığı*. Ankara.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2011). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim.
- ULUTAŞ, Ejder (2013). Aile-Ekonomi İlişkisi. (ed. Mustafa Aydın). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 335-355.
- ÜRER, Levent (2012). *Sosyal Devletten Sosyal Devlete: Ulusçuluk Tartışmaları*. İstanbul: Melek Yayınları.

- VERGİN, Nur (1991). Toplumsal değişme ve Türkiye’de Aile. (ed. B. Dikeçligil & A. Çiğdem). *Aile Yazıları: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme cilt. 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 308-319.
- WACH, Joachim (1995). *Din Sosyolojisi*. (Çevirenler: Ünver Günay). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- WIRTH, Louis (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. (Ed. Ve Çev.: B. Duru, A. Alkan). *20. Yüzyıl Kenti*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 77-106.
- YILDIRIM, Ergun (2013a). Aile ve Evlilik Türleri. (ed. K. Canatan & E. Yıldırım). *Aile Sosyolojisi* (3. Baskı), İstanbul: Açılım Kitap, 65-81.
- YILDIRIM, Ergun (2013b). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile. (ed. K. Canatan & E. Yıldırım). *Aile Sosyolojisi* (3. Baskı), İstanbul: Açılım Kitap, 121-138.
- YILMAZ, Hüseyin (2005). Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 31, 39–53.
- YOLCUOĞLU, İsmet Galip (2009). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum*, 18, 43-57.
- YOLCUOĞLU, İsmet Galip (2012). Türkiye’de Sosyal Refah Devleti’ne Geçiş Süreci. Ankara: Nobel.
- ZEYBEKOĞLU DÜNDAR, Özge (2012). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. (ed. N. Adak). *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 39-64.
- ZİJDERVELD, Anton C. (2007). *Sahnelik Toplum/Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması*. (Çeviren: Kadir Canatan). İstanbul: Pınar Yayınları.
- ZİJDERVELD, Anton C. (2010). *Klişelerin Diktatörlüğü*. (Çeviren: Kadir Canatan). İstanbul: Açılım Kitap.

ZIMMERMAN, Shirley L. (1979). Policy, Social Policy and Family Policy: Concepts, Concerns and Analytic Tools. *Journal of Marriage and Family*, 3/41, 487-495.

İnternet Kaynakları

<http://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/aep-in-tarihcesi/> (Erişim Tarihi: 20. 08.2014)

<http://www.ailetoplum.gov.tr/tr/html/23191/Aile-Egitim-Programi-AEP> (Erişim Tarihi: 20.08.2014)

<http://www.akparti.org.tr/site/icraat/13929/kadin-istihdamini-artirdik> (Erişim Tarihi: 20,07,2014)

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2014/07/12/ekonomide-baris-yasasi-tamam> (erişim tarihi: 06.08.2014)

<http://www.cocuk hizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk> (Erişim Tarihi: 01,08,2014)

<http://www.cocuk hizmetleri.gov.tr/tr/10523/Egitim-ve-Toplumsal-Destek-Hizmetleri-D-Bsk> (Erişim Tarihi: 21.08.2014)